

tada ir jie patys, ir valstybė atsidurs prie pražūties slenkščio. Dėl visų šių priežasčių, kaip sakiau, ir reikia kaip tik taip tvarkyti sargybinių būstus ir visa kita ir įtvirtinti šitai įstatymu. Ar sutinki?

— Sutinku,— atsakė Glaukonas.

I. Čia į pokalbį įsikisо Adimantas:

— O kaip pasiteisinsi, Sokratai, jei kas nors pasakys, kad tu šituos žmones nori padaryti ne itin laimingus — ir, be to, jie patys bus dėl to kalti? Juk iš tikrųjų valstybė yra jų rankose, bet jie nepasinaudos nė viena iš valstybės teikiamų gėrybių; tuo tarpu kiti įsigis ariamos žemės, pasistatys didelius ir gražius namus, gerai juos iširengs, aukos dievams ypatingas aukas, vaišins svečius, turės tai, apie ką tu čia kalbėjai, — aukso ir sidabro, ir apskritai visa tai, kas paprastai gyvenimą padaro laimingą. Žodžiu, galima sakyti, kad jie bus lyg ir pagalbiniai samdiniai, nieko kita neveiks, o tik eis sargybą.

— Taip,— atsakiau,— jie dirbs tik už pavalgymą — be maisto, negaus jokio kito atlyginimo ir negalės savo noru išvykti į kitus kraštus, pirkti dovanų heteroms ir šiaip išlaidauti savo nuožiūra, kaip daro tie, kurie garsėja kaip laimingi žmonės. Taigi tu, kaltinamas mane, išleidai iš akių šiuos ir daug kitų dalykų.

— Tai pridėk ir šiuos kaltinimus.

— Vadinasi, tu klausai, kaip pasiteisinsi?

— Taip, aš klausiu šito.

— Aš manau, kad, eidami tuo pačiu keliu, surasime, ką atsakyti. Pasakysime, kad nebus nieko nuostabaus, jei mūsų sargybiniai, šitaip gyvendami, bus labai laimingi. Beje, mes kuriame šią valstybę ne siekdami padaryti itin laimingą kuri nors viena gyventojų sluoksnį, bet norime, kad visa valstybė ištaisai būtų

laiminga. Juk kaip tik tokioje valstybėje mes tikėjome surasią teisingumą, o neteisingumą, priešingai,— blogiausiai tvarkomoje valstybėje, ir taip išspręsią mus dominantį klausimą. Dabar mes kuriame, mūsų manymu, laimingą valstybę, bet ne tokią, kurioje būtų laimingi tik kai kurie piliečiai, o tokią, kurioje būtų laimingi visi. Paskui panagrinėsime priešingą valstybę. Jei mes pieštume žmogaus figūrą ir kas nors priėjęs imtų priekaištauti, kad mes gražiausiomis kūno dalimis nesuteikiame gražiausių spalvų, jeigu, pavyzdžiui, akys, kurios yra gražiausias dalykas, būtų nupieštos ne purpurinės, o juodos spalvos, tai mes galėtume pasiteisinti, atsakydami: „Keistuoli, nemanyk, jog mes turėtume taip gražiai išpiešti akis, kad jos pasidarytų visai nepašios į akis; lygiai taip pat ir kitas kūno dalis. Verčiau žiūrėk, ar išeina gražus visas kūnas, kai deramai perteikiame kiekvieną jo dalį“. Panašiai ir čia: nereikalauk sargybiniams tokios laimės, kuri padarytų juos kuo tik nori, tik ne sargybiniams. Mes galėtume ir žemdirbius apvilkti prašmatniais drabužiais, apkarstyti auksu ir leisti jiems dirbti žemę tik savo malonumui; o puodžiai tegul patogiai įsitaiso prie židinio, geria vyną ir puotauja, pasidėję šalia žiestuvą ir dirbdami savo darbą tik tada, kai užeina noras. Panašiai ir visus kitus galėtume padaryti laimingus, kad klestėtų visa valstybė. Bet neįkalbinėk mūsų, nes, jeigu tavęs paklausytume, žemdirbys jau nebebūtų žemdirbiu, puodžių puodžiumi ir apskritai nė vienas iš valstybę sudarančių žmonių nebebūtų tuo, kas jis yra. Beje, dėl kitų dar būtų ne tokia didelė beda. Juk jeigu batsiuviai pasidarytų niekam tikę, pagestų ir dėtųsi esą ne tuo, kas jie yra iš tikrųjų, valstybei nebūtų jokios bedos. Bet jeigu įstatymų ir valstybės sargybiniai tik atrodys esą tokie, tai pamatysi, kad jie pražudys visą valstybę ir tik jie vieni turės progą gerai įsitaisyti ir klestėti. Jei mes sargybinius padarysime tikrais sargybiniams, tai jie jokių būdu nekenks valstybei. O tas, kuris kalba apie kažkokių žemdirbius, tarsi jie būtų ne valstybės nariai, o tik dykaduoniai ir laimingi visaliau-

dinių puotų dalyviai, tas, matyt, turi galvoje ne valstybę, o kažką kita. Taigi reikia nuspręsti, ar mums rūpi pačių sargybinių didžiausia gerovė, ar visos valstybės gerovė. Sargybiniai ir jų padėjėjai turi padėti šitai pasiekti, ir jiems, o ir visiems kitiems, reikia įteigti, kad jie turi puikiai išmanyti savo darbą. Žodžiu, gerai tvarkomoje ir klestinčioje mūsų valstybėje kiekvienam luomui turi tekti sava dalis, atitinkanti jo prigimtinės savybės.

II. — Man atrodo, tu gerai kalbi.

— Na, o ar atrodys tau teisinga tai, ką aš pasakyčiau apie su tuo labai susijusius dalykus?

— Kas gi?

— Ar tik ne šitai pagadina visus kitus amatininkus, ir jie pasidaro niekam tikę?

— Ką tu turi galvoje?

— Turta ir neturta.

— Kaip tai suprasti?

— Štai kaip. Ar tau atrodo, kad praturtėjęs puodžius norės rūpintis savo amatu?

— Nė kiek,— atsakė Adimantas.

— Ar jis nesidarys vis tingesnis ir nerūpestingesnis?

— Tikrai.

— Taigi jis taps blogesniu puodžiumi.

— Teisybė.

— O jeigu dėl neturto jis neįstengs įsigyti įrankių ir kitų amatui reikalingų dalykų, tai ar jo gaminiai nebus prastesni? Ar jis ne blogiau išmokys amato savo sunus ir kitus mokinius?

— Taip ir bus.

— Taigi ir dėl neturto, ir dėl turto tampa prastesni ir patys amatininkai, ir jų gaminiai.

— Atrodo, kad taip.

— Vadinasi, suradome dar kai ką, ko visokiais būdais reikia saugotis,— sargybiniai turi žiūrėti, kad tie dalykai nepastebimai neprasisiskverbtų į valstybę.

— Kokie dalykai?

- Turtas ir neturtas: vienas iš jų gimdo išžizimą, tinginystę ir naujovių troškimą, o kitas, be naujovių troškimo, dar ir nieksiškumą ir piktdarybes.
- Visai teisingai,— sutiko Adimantas.— Bet, Sokratai, pagalvok ir apie štai ką: kaip mūsų valstybė galės kariauti, jei neturės pinigų, ypač jei teks susiremti su galinga ir turtinga valstybe?
- Aišku,— atsakiau,— kad prieš vieną tokią valstybę bus sunkiau kariauti, o prieš dvi — lengviau.
- Kaip čia išeina?
- Pirmiausia dėl to, kad, jeigu jau prisieis kariauti, tai mūsų vyrai, prityrę kariai, kausis su turtingais žmonėmis.
- Žinoma.
- Tai ką, Adimantai? — tariau.— Ar tau neatrodo, kad vienas kumštinkas, būdamas gerai išimankštines, lengvai galės kovoti su dviem nesimankštinius turtingais ir nutukusiais žmonėmis?
- Iš karto su abiem būtų sunkoka,— atsakė Adimantas.
- O jeigu jis truputį pabėgėtų atgal, o paskui atsisukęs smogtų pirmajam, kuris prie jo prisiartins? Jeigu jis dažniau pavartotų šį būdą, ir dar saulei kepintant? Ar toks karys neįveiks net ir daugiau kaip dviejų tokių priešininkų?
- Tikrai, čia nebūtų nieko nuostabaus.
- Negi tu manai, kad turtingieji yra vikresni ir labiau prityrę kumščiuotis negu kariauti?
- Nemanau,— atsakė Adimantas.
- Vadinasi, mūsų kariai lengvai galės kautis su dukart ir net triskart gausesniu priešu.
- Sutinku. Man atrodo, kad tu teisingai kalbi.
- Na, o jeigu, nusiuntę pasiuntinius į kitą valstybę, jie pasakytų teisybę: „Mes neturime nei aukso, nei sidabro, nes mums tai uždrausta, bet jums juk neuždrausta. Todėl, jei kartu su mumis kariausite, galėsite pasimti visas priešų gėrybes“, ar tu manai, kad, šitai išgirdę, šie verčiau pasirinks kovoti su stipriais ir

liesais šunimis, negu kartu su jais kovoti prieš riebias ir minkštakūnes avis?

— Nemanau, kad šitai pasirinktų. Bet jeigu į vieną valstybę suplauktų ir kitų turtai, tai kažin, ar nebūtų pavojaus neturtingai valstybei?

— Tu esi laimingas,— tariau,— jei manai, jog galima ir kitas valstybes vadinti valstybėmis, o ne tik tą, kurią mes kuriame.

— Kodėl?

— Kitas valstybes,— tariau,— reikia vadinti ilgesniu vardu, nes kiekvienoje iš jų yra daug valstybių, kaip tame vaikų žaidime¹. Šiaip ar taip, jose yra dvi viena kitai priešiškos valstybės: viena vargšų, kita — turtingųjų, o kiekvienoje iš šių dviejų — vėl daug valstybių. Jei į tas valstybes žiūrėsi kaip į vieningą valstybę, pralaimėsi, o jei žiūrėsi į jas kaip į daug valstybių ir vieniems atiduosi kitų turtus ir galybę ir net juos pačius perkeisi iš vienos grupės į kitą, visada turėsi daug sąjungininkų, o priešų — mažai! Kol mūsų valstybė bus gerai tvarkoma — taip, kaip mes nutarėme,— ji bus labai galinga; aš kalbu ne apie tariamą, bet apie tikrąją galią, net jeigu valstybė gintų tik tūkstantis karių. Vargu ar tarp graikų ar barbarų tu rasi nors vieną valstybę, kuri būtų didelė šia prasme, tuo tarpu tariamai didelių — daugybė, ir jos keliskart didesnės už mūsų. Ar ne taip?

— Prisiekiu Dzeusu, taip,— atsakė Adimantas.

III. — Kaip tik šitai mūsų valdovai ir laikytų ta riba, iki kurios reikia plėsti kuriamą valstybę; pagal ją jie nustatys teritorijos dydį ir nesikėsins į kitas žemes.

— Apie kokią ribą tu kalbi? — paklausė Adimantas.

— Mano manymu, štai apie kokią: valstybė galima didinti tol, kol ji išlieka vieninga, bet ne daugiau.

— Puiku.

— Todėl mes sargybiniams uždėsime ir kitą pareigą — visokiais būdais žiūrėti, kad valstybė nebūtų nei per daug maža, nei per daug didelė, ji turi būti pakankamo didumo ir vieninga.

— Mes jiems uždedame nesunkią pareigą!

— Uždésime jiems ir kitą, dar lengvesnę pareigą — jau kalbėjome, kad sargybinių palikuonis, jeigu jie nevykę, reikia perkelti į kitus luomus, o kitų luomų tinkamus žmones — į sargybinius. Šituo mes norėjome pasakyti, jog ir kiekvienam iš kitų piliečių reikia paskirti tokį darbą, kuriam jis iš prigimties yra tinkamas, kad kiekvienas, dirbdamas tik tą vieną darbą, būtų vieningas, o ne daugialypis; tada ir visa valstybė pasidarys vieninga, o ne susiskaidžiusi.

— Tai paprastesnis uždavinys.

— Kai kam gali pasirodyti, mielas Adimantai, kad mes keliame sargybiniams labai daug ir didelių reikalavimų. Tačiau visa tai yra niekai, jeigu jie žiūrės tik vieno didelio dalyko, tikriau sakant, ne didelio, o pakankamo.

— Kas tai?

— Auklėjimas ir lavinimas,— atsakiau.— Jeigu, gerai auklėjami, jie taps nuosaikiais žmonėmis, tai lengvai susigaudys ir šiuose, ir kituose dalykuose, kuriuos čia praleidome, tokiuose, kaip, pavyzdžiui, žmonos siradimas ir vedybos bei vaikų gimdymas. Juk, pagal priežodį, draugų viskas turi būti bendra.

— Tai būtų labai teisinga.

— Iš tikrųjų,— tariau,— valstybės sutvarkymui užtenka pirmojo postūmio, toliau jis juda savaime, įgydamas vis daugiau jėgos, farsis ratas. Juk teisingas auklėjimas ir lavinimas pažadina geruosius žmogaus prigimties bruožus, o kas jau turėjo juos, tą tie bruožai tokio auklėjimo dėka pasidaro dar geresni — ir apskritai, ir ypač jų perdavimo palikuonims prasme; tai būdinga visoms gyvoms būtybėms.

— Suprantama.

— Todėl, trumpai sakant, valstybės sargybiniai ypač turi rūpintis, kad nuo jų akių nepasisleptų niekas, kas gadina auklėjimą, ir labiau už viską žiūrėti, kad į gimnastiką ir dailiuosius menus nebūtų įvesta visokių naujovių, pažeidžiančių nustatytąsias taisykles. Jeigu kas sako, kad

Klausosi žmonės mieliau ir esti labai sužavėti,

Kai tik išgirsta dar naują, lig šiol negirdėtą jiems dainą²,

labiausiai reikia baimintis, kad jie nepamanytų, jog poetas kalba ne apie naują dainų turinį, o apie naują dainavimo būdą, ir neimtų jo girti. Nedera nei šito girti, nei taip suprasti šių eilių. Reikia vengti įvesti naują dailių meną, nes tai kelia pavojų viskam: kaip tvirtina Damonas, negalima pakeisti dailių menų vartojamų priemonių, nepakeičiant visų valstybės pagrindų, ir aš juo tikiu.

— Ir mane priskirk prie tų, kurie juo tiki,— tarė Adimantas.

IV. — Matyt,— tariau,— sargybiniai turės įsirengti sargybos postą ščia — dailių menų srityje.

— Čia lengvai ir nepastebimai prasiskverbia įstatymų nepaisymas.

— Taip, prisidengęs nekenksmingos pramogos skraiste.

— Iš tikrųjų įstatymų nepaisymas žalingas kaip tik dėl to, kad, pamažu braudamasis, jis iš lėto įsiskverbia į žmogaus įpročius ir būdą, paskui iš čia, jau didesniu mastu,— į piliečių sandėrius, kuo begėdiškiau, siai kėsinaisi į pačius įstatymus ir valstybės santvarką, kol galų gale viską apverčia aukštyn kojomis — ir asmeniniame, ir visuomeniniame gyvenime.

— Galimas daiktas, kad iš tikro taip yra.

— Man taip atrodo.

— Todėl, kaip jau iš pradžių sakėme, net mūsų vaikų žaidimai turi kaip galima labiau atitikti įstatymus, nes jeigu žaidimai netvarkingi ir vaikai nesilaiko taisyklių, neįmanoma išauginti jų dorais ir pareiškingsiais piliečiais.

— Aiškus dalykas.

— O jeigu vaikai iš pat pradžių žaisdami pripras prie tvarkos, dailieji menai iškiepys jiems pagarbą įstatymams, ir šie jų įpročiai, priešingai negu kitų vaikų, nuolat stiprės ir pasireikš visur, net ir pertvarkant valstybės santvarką, jeigu kas buvo ne taip.

— Teisybę sakai,— sutiko Adimantas.

— Tuose dalykuose, kurie laikomi smulkmenomis, jie išvelgs elgesio taisykles, tuo tarpu tie, apie kuriuos iš pradžių kalbėjome, ši sugebėjimą yra visiškai praradę.

— Kokias taisykles?

— Štai kokias: vyresniųjų akivaizdoje jauniems dera tylėti, užleisti jiems vietą, atsistoti, jiems įėjus, gerbti tėvus; taip pat tokias, kurios liečia rūpinimąsi išorės tvarkingumu — kirptis plaukus, tvarkingai rengtis, apsiauti kojas ir taip toliau.

— Sutinku.

— Būtų naivu dėl tokių dalykų leisti įstatymus; šitai niekur nedaroma. Be to, tokių nutarimų vis tiek niekas nesilaikytų, net jeigu jie būtų raštu išdėstyti.

— Kodėl gi?

— Kas kokia linkme buvo išauklėtas, Adimantai, tokia eis ir toliau. Ar nežinai, kad panašus paprastai trūksta prieš savęs panašų?

— Be abejo.

— Aš manau, galėtume sakyti, kad nuo auklėjimo galų gale priklauso, ar žmogus bus geras, ar blogas.

— Aišku, kad taip.

— Todėl aš kol kas ir nesiėmiau dėl tokių dalykų leisti įstatymų.

— Suprantama.

— O pasakyk, vardan dievų,— tariau,— ar mes imsimės leisti kokius nors įstatymus dėl turgaus — tai yra dėl įvairių turguje sudarinėjamų sandėrių, o jei nori, tai ir dėl amatininkų tarpusavio santykių, barnių, muštynių, bylų iškelimo, teisėjų parinkimo? Be to, prireiks nustatyti turgaus mokesčių, uosto mokesčių, apskritai rūpintis turgaus, miesto, uosto ir panašiais reikalais.

— Neverta davinėti nurodymų nepriekaištingai išauklėtiems žmonėms. Daugeliu atvejų jie ir patys lengvai suprast, kokie įstatymai čia reikalingi.

— Taip, mano mielas,— tariau,— jei tik dievas jiems duos išsaugoti tuos įstatymus, kuriuos anksčiau išdėstėme.

— O jei ne, jie visą gyvenimą leis ir taisyti įstatymus, manydami, kad šitaip pasieks tobulumą.

— Pagal tavo įsivainą, kad jie gyvena kaip tie ligoniniai, kurie dėl nesuvaldymo nenori atsakyti netikuso gyvenimo būdo.

— Kaip tik taip.

426

— Iš tikrųjų jie gyvena juokingai: gydydamiesi pasieks tik tiek, kad pajvairins ir sustiprins savo negalias, bet vis tikės pasveiksidą, jei kas patars kokį naują vaistą.

— Taip, tokių ligonių būklė iš tikro tokia.

— Ar ne juokinga ir tai,— tariau,— kad jie didžiausiu savo priešu laiko tą, kuris atvirai sako tiesą: jeigu jie nesiliaus girtuokliavę, persivalgę, paleistuvavę ir tinginiavę, tai niekas jiems nepadės — nei vaistai, nei prideginimai, nei pjūviai, nei užkerėjimai, nei amuletai, nei kiti panašūs dalykai.

— Nelabai juokinga,— pasakė Adimantas.— Koks čia juokas, kai pykstama už gerą patarimą.

— Atrodo, kad tu nelinkęs liaupsinti tokių žmonių.

— Prisiekiu Dzeusu, ne,— atsakė Adimantas.

V. — Vadinasi, tu nesimsi girti ir valstybės, kuri visa ištisai, kaip mes ką tik kalbėjome, užsiima panašiais dalykais. Ar tau neatrodo, kad tas pat vyksta blogai tvarkomose valstybėse, kur piliečiams uždraus-ta keisti visą valstybės santvarką ir tie, kurie bando tai padaryti, baudžiami mirtimi? O tas, kuris patalkauja taip valdomiems piliečiams, visai stengiasi jiems įtikti, iš anksto išpėja jų norus ir stropiai stengiasi juos patenkinti, yra laikomas geru piliečiu, išmintin-gu valstybės vyru, jam reiškama visokeriopa pagarba. Ar taip įsivainą?

— Man atrodo, tokia valstybė elgiasi kaip ir tie ligoniniai. Aš negaliu tam pritarti.

— Ir tavęs nežavi draša ir paslaugumas tų žmonių, kurie uoliai tarnauja tokioms valstybėms?

— Aš gėriuosi jais, bet išskyrus tuos, kurie apsi-gauna tokių valstybių atžvilgiu ir tartasi iš tikrųjų esą dideli valstybės vyrai dėl to, kad minia juos giria.

143

e — Kaip tu sakai? — paklausiau. — Tu nesutinki su jais? Ar tu manai, kad žmogus, kuris nemoka matuoti, nepatikęs, kai visi kiti, taip pat nemokantys matuoti, įtikinės, kad jis yra keturių uolekčių aukščiau?

— Negalės nepatikėti.

— Todėl nepyk ant jų. Iš tikrųjų tai patys juokingiausi žmonės: jie, kaip ką tik kalbėjome, visą laiką taisy savo įstatymus, manydami, kad įstengs padaryti galą visokiems sutarčių laužymams ir kitiems panašioms dalykams, kuriuos čia minėjome, ir nesupranta, kad jie primena žmones, kertančius hidrai galvą.³

— Teisybė, nieko kito jie ir nedaro, — pritarė Adimantas.

— O aš manyčiau, — tariau, — kad bet kokioje valstybėje — tiek blogai, tiek gerai sutvarkytoje — tikras įstatymų leidėjas neturėtų kvaršinti sau galvos dėl tokių įstatymų, nes pirmuoju atveju jie nenaudingi ir visiškai nereikalingi, o antruoju vienus iš jų bet kas gali nustatyti, o kiti savaime išplaukia iš ankstesnių įgūdžių.

b — Kas mums dar liko aptarti iš įstatymų leidybos?

— Mums jau nieko, — tariau, — bet Delfų Apolonui dar liko padiktuoti didingiausių, puikiausių ir pirmutinius įstatymus.⁴

— Kokius? — paklausė Adimantas.

c — Apie šventyklų statymą, aukojimus ir apskritai apie dievų, demonų ir didvyrių garbinimą, apie mirusiųjų laidojimą ir apie tai, kaip reikia nusipelninti mirusiųjų palankumą. Mat patys mes tokių dalykų nežinome, bet, kurdami valstybę, mes nieku kitu nepatikėsime — jei būsime protingi — ir nesikreipsime į nieką kita, kaip tik į savąjį tikėjimo aiškintoją⁵, kuris sėdi ant akmens⁶ žemės viduryje ir aiškina žmonėms tuos dalykus.

— Puikiai pasakei! Taip ir padarysime.

d VI. — Aristono sūnau, — tariau, — galima sakyti, kad mūsų valstybė jau įkurta. Dabar paimk šviesų žibintą ir, pasisaukęs brolių, Polemarchą ir kitus, pažūrėk, ar nepamatsysime, kur slypi teisingumas ir kur —

neteisingumas, kuo jie vienas nuo kito skiriasi ir kuri iš jų reikia turėti, kad būtų laimingas — nesvarbu, ar tai bus paslėpta nuo visų dievų ir žmonių, ar ne.

— Niekus kalbi, — tarė Glaukonas. — Juk tu pasisžadėjai ši dalyką išaiškinti — sakei, jog iš tavo pusės būtų nedora visomis jėgomis ir visokiais būdais nepagelbėti teisingumui.

— Teisingai man priminei, — pasakiau. — Taip ir reikia daryti. Bet ir jūs turite man padėti.

— Mes pasirengę.

— Tikiuosi, — tariau, — jog surasime tai, ko ieškome, štai kokiu būdu. Aš manau, kad mūsų valstybė, jei tik ji yra gerai sukurta, turi būti tobula.

— Būtinai.

— Aišku, kad ji yra išmintinga, narsi, nuosaiki ir teisinga.

— Aišku.

— Vadinasi, kai ką nors būsime joje suradę, nerasime bus tik tai, kas liks.

— Ką tu turi galvoje?

— Jei, pavyzdžiui, mes ieškome kokio nors vieno iš keturių daiktų, tai pakanka arba iš anksto žinoti, koks tas daiktas, arba žinoti kitus tris daiktus — tada rasime ir ketvirtąjį; juk aišku, kad lieka kaip tik tas daiktas.

— Teisingai sakai.

— Vadinasi, ir mums reikia panašiai ieškoti, jeigu mūsų valstybei būdingos keturios ypatybės.

— Be abejo.

b — Mano manymu, pirmiausia yra akivaizdus jos išmintingumas, nors tai atrodo keistoka.

— Kodėl?

— Valstybė, kurią nagrinėjome, iš tikrųjų atrodo išmintinga, nes joje įgyvendinami protingi sprendimai.

— Teisingai.

— O protingi sprendimai, aišku, yra žinojimas (επιστημη); nemoksisikumas čia nepadės, reikia mokėti protingai samprotauti.

— Aišku.

— Valstybėje yra daug įvairių žinojimo rūšių.
— Suprantama.

c — Argi dėl dailidės meno išmanymo valstybę galima vadinti išmintinga ir darančia protingus sprendimus?

— Jokiu būdu ne! Kitaip ją reikėtų pavadinti dailiųjų valstybe.

— Vadinasi, nors valstybei ir pageidautina, kad medžio dirbintai būtų kuo geresni, tačiau dėl to, kad jie negingai padaryti, valstybės negalima vadinti išmintinga.

— Ne.

— O dėl vario ir kitokių panašių gaminių?

— Jokiu būdu ne!

— Ir ne dėl mokejimo auginti javus, nes kitaip ją reikėtų pavadinti žemdirbių valstybe.

— Aš taip manau.

d — Tai ką? — tariau. — Ar mūsų įkurtoje valstybėje kam nors iš piliečių būdingas toks žinojimas, kuris padėtų spręsti ne smulkus, o valstybinius klausimus, geriausiai tvarkyti vidaus ir išorės santykius?

— Vis dėlto yra.

— Koks tas žinojimas ir kam jis būdingas?

— Tai menas visada būti budriam; jis būdingas tiems valdantiejiems, kuriuos pavadiname tobulais sargybiniais.

e — O kaip dėl šito žinojimo tu pavadinsi mūsų valstybę?

— Darančia protingus sprendimus ir išmintinga.

— Kaip tu manai, ar mūsų valstybėje kalvių bus daugiau negu tikrųjų sargybinių?

— Kalvių bus daug daugiau.

— O ir palyginti su visais kitais, kurie turi kokių nors žinių ir pagal jas yra vadinami, sargybinių bus visų mažiausiai.

— Visų mažiausiai.

— Taigi dėl tos mažiausios gyventojų dalies, kuri vadovauja ir valdo, ir jai būdingo žinojimo visa pagal prigimties reikalavimus įkurta valstybė būtų va-

dinama išmintinga. Atrado, kad tik labai nedaug žmonių iš prigimties tinka įgyti šį žinojimą, kurį tik viena iš visų žinojimo rūšių galima pavadinti išmintimi.

— Labai teisingai kalbi,— tarė Glaukonas.

— Štai mes jau — nežinau, kokių būdu,— suradome vieną iš keturių valstybės ypatybių — ir ją pačią, ir jos vietą valstybėje.

— Man atrodo, mes ją pakankamai išsiaiškinome.

VII. — Narsumą — koks jis yra ir kur jo vieta valstybėje (dėl to valstybė ir vadinama narsia) — nesunku aptikti.

— Kaipgi?

b — Į ką gi kita žiūrima, kai valstybė vadinama narsia ar bailia, jei ne į tą jos gyventojų dalį, kuri dėl jos kovoja ir leidžiasi į karo žygius?

— Tik į šitą žiūrima,— sutiko Glaukonas.

— Ar kiti piliečiai bus bailūs,— tariau,— ar narsūs, pagal juos negalima spręsti apie valstybę.

— Negalima.

c — Taigi valstybė yra narsi tik tam tikros savo dalies dėka — todėl, kad toje jos dalyje glūdi galia, kuri visą laiką išsaugo tokią nuomonę apie pavojus — kad jie slypi ten ir ten,— kokią jai auklėjimu įdiegę įstatymų leidėjas. Ar ne šitai tu vadini narsumu?

— Nelabai supratau, apie ką tu kalbi. Pakartok dar kartą.

— Aš teigiu,— tariau,— kad narsumas yra tam tikras išsaugojimas.

— Ko išsaugojimas?

— Įstatymo auklėjimu įdiegtos nuomonės apie pavojų — kas jis yra ir koks. Aš sakiau, kad ji išlieka, tai yra žmogus išsaugo ją ir kentėjimuose, ir malonumuose, ir aistrose, ir baimėje ir niekad jos neatsisako. Jei nori, aš paaškinsiu tai palyginimu.

— Žinoma, noriu.

— Tu, be abejo, žinai,— tariau,— kad dažytojai, norėdami nudažyti vilnas purpuro spalva, pirmiausia iš daugybės spalvų vilnų išsirenka vien tik baltas, paskui jas įvairiais būdais labai rūpestingai paruošia,

- Nežinau, bet aš nenorėčiau išsiaiškinti, kas yra teisingumas, kol neaptarėme nuosaikumo. Jei nori padaryti man malonumą, pirmiau aptark jį.
- Noriu ir, man rodos, netgi privaliau.
- Tai pradėk.
- Taip ir padarysiu,— pasakiau.— Nuosaikumas, mūsų požiūriu, labiau panašus į sąskambį ir harmoniją negu kitos ypatybės.
- Kaip šitai suprasti?
- Nuosaikumas,— tariau,— yra tam tikra tvarka; tai malonumų ir geismų valdymas — juk taip tvirtina, sakydami, kad reikia „įveikti save“, tik nežinau, kaip. Ir apie daug ką kita sakome, kad tai — nuosaikumo žymės. Ar ne?
- Taip,— pritarė Glaukonas.
- Ar ne juokinga sakyti „įveikti save“? Išėina, kad žmogus turi įveikti tą, kuris aiškiausiai nuolaidžiauja sau; vadinasi, tas, kuris nuolaidžiauja, ir bus tas, kuris turi įveikti: juk kalbama apie tą patį žmogų.
- Teisybė.
- Bet man atrodo,— tariau,— kad šiais žodžiais norima pasakyti, jog žmogaus sieloje yra dvi dalys — viena geresnė, kita blogesnė. Kai savo prigimtimi geresnė dalis pažaboja blogesniąją, tada sakoma, kad žmogus „įveikia save“, — tai yra pagyrimas; kai dėl blogo auklėjimo arba dėl bendravimo su blogais žmonėmis nugali blogesnioji dalis, tada priekaištaujama, barama ir sakoma, kad žmogus „nusileidžia sau“ ir nesivaldo.
- Paprastai taip ir sakoma.
- Dabar pažiūrėk į mūsų naująją valstybę: joje rasi vieną iš tų dviejų atvejų; tu teisingai pavadinai ją įveikusia save, nes tai, kieno geresnioji dalis valdo blogesniąją, turi būti vadinama nuosaikiu ir įveikusiu save.
- Žiūriu ir matau, kad tu sakai tiesą.
- Vis dėlto tu rasi joje ir daugybę visokių troškimų, malonumų ir kančių, ypač tarp vaikų, moterų, ver-

- kad purpuriniai dažai kuo geriau jas kąstų, ir tada jau dažo. Šitaip nudažytos vilnos jau neblunka, ir jų spalva nesikeičia nuo plovimo — nesvarbu, ar su šarminiu, ar be jo. Jei dažo be paruošimo, žinai, kas atsitinka, vis tiek, kokio spalva dažytų.
- Žinau, kad tada vilnos išblunka ir juokingai atrodo.
- Tai va,— tariau,— ir mes darome kažką panašaus, kai išsirenkame karius ir auklėjame juos dailiaisiais menais ir gimnastika. Mes nesiekiamo nieko kito, o tik to, kad jie kuo geriau ir su šitikinimu perimtų įstatymus — tarsi dažus; dėl jų įgimtų bruožų ir dėl tinkamo auklėjimo jų nuomonė apie pavojus ir kitus dalykus bus nepajudinama, ir tų dažų nebus galima nuplauti jokiais stipriais šarmais — nei malonumais, kurie veikia stipriau už bet kokius šarumus, nei skausmu, nei aistra, nei baimė, nei jokia kita iš tokių gailių priemonių. Štai tokia galia ir teisingos bei pagriotos nuomonės apie tai, kas pavojinga, o kas — ne, išsaugojimą aš ir laikau narsumu, jeigu tu neprieštarauji.
- Nė kiek,— tarė Glaukonas.— Man atrodo, kad tokios nuomonės apie šiuos dalykus, kuri, nors ir yra teisinga, bet susidarė ne auklėjimo dėka, kaip, pavyzdžiui, gyvulių ar vergų nuomonė, tu nelaikai pavaria ir vadini ją ne narsumu, o kaip nors kitaip.
- Tikra teisybė.
- Taigi aš sutinku su tavo narsumo apibrėžimu.
- Sutik ir su tuo,— tariau,— kad narsumas yra pietinė dorybė. Jei norėsi, kada nors kitą kartą galėsimė ją aptarti smulkiau. Juk dabar mes norime išsiaiškinti, kas yra teisingumas, o ne narsumas. Apie narsumą, manau, jau užteks.
- Gerai sakai,— sutiko Glaukonas.
- VIII. — Mums dar liko aptarti dvi mūsų valstybės ypatybės — nuosaikumą ir teisingumą, dėl kurio ir vyksta šis pokalbis.
- Teisingai.
- Kokiu būdu mes galėtume iškart surasti teisingumą, kad nebereikėtų terliotis su nuosaikumu?

gų ir daugybės vadinamųjų laisvų žmonių, kurie mažai
ko verti.

— Be abejo.

— O paprastus ir nuosaikius troškimus, kuriems
vadovauja protas ir teisinga nuomonė, turės tik nedau-
gelis žmonių, kurie iš prigimties yra geri ir geriausiai
išauklėti.

— Teisybė.

— Ar nematai, kad ir mūsų valstybėje taip yra —
daugumos žemus troškimus valdo nedaugelio dorų žmo-
nių protingi troškimai.

— Matau.

IX. — Taigi, jeigu jau pavadinti kokią nors vals-
tybę įveikusia ir malonumais, ir troškimais, ir pačia save,
tai tik mūsų valstybę.

— Teisingai kalbi,— pritarė Glaukonas.

— O ar dėl viso to negalėtume pavadinti jos ir
nuosaikia?

— Puikiausiai!

— Ir jeigu kokioje nors valstybėje valdovai ir pa-
valdiniai yra tos pačios nuomonės, kas turi valdyti,
tai tik mūsų valstybėje. Ar tau taip neatrodo?

— Sutinku.

— O jeigu taip, tai kuriems iš jų, tavo nuomone, bū-
dingas nuosaikumas — valdovams ar pavaldiniams?

— Ir vieniems, ir kitiems.

— Matai,— tariau,— vadinasi, mes teisingai nuspė-
jome, kad nuosaikumas primena harmoniją.

— Kodėl?

— Narsumas ir išmintis, glūdėdami tik kurioje nors
vienoje valstybės dalyje, visą valstybę padaro narsią
arba išmintingą, o nuosaikumas pasireiškia kitaip: jis
viską derina pagal save ir sukuria tobulą visų piliečių
santaiką — vis tiek, ar jie būtų silpni, ar stiprūs, ar vi-
dutinio stiprumo, ar, jei nori, pasižymintys protu arba
kūno jėga, arba gausumu, arba turtais, arba kitais
dalykais. Todėl pagrįstai galėtume sakyti, kad ši darna
ir yra nuosaikumas, kitaip sakant, geresniosios ir blo-
gesniosios dalių natūrali dermė tuo atžvilgiu, kuri iš

432

jų turi vyrauti ir valstybėje, ir kiekviename paskirame
žmoguje.

— Ir man taip atrodo.

— Gerai,— tariau.— Tris valstybės ypatybes jau ap-
žvelgėme. Dar liko ketvirtoji ypatybė, kurios dėka
valstybė susyja su dorybe. Aišku, jog tai yra teisin-
gumas.

— Aišku.

— Dabar, Glaukonai, mes turime tarsi medžiotojai
apstoti šį tankumyną ir žiūrėti, kad teisingumas neiš-
truktų ir nepaspruktų nuo mūsų. Juk aišku, kad jis
slepiasi kur nors čia. Gerai žiūrėk, gal tu pirmas jį
pamatysi ir man parodysi.

— O, kad aš galėčiau jį pamatyti! Bet aš tam rei-
kalui nelabai tinku: būsiu patenkintas, jei galėsiu
sekti paskui tave ir pamatyti, kai tu jį man parodysi.

— Na, tai pasimelsk dievams ir sek paskui mane!
— Taip ir padarysiu. Tik tu eik pirmas.

— Čia iš tikrųjų neįžengiamas tankumynas, aplin-
kui tamsu, nieko negali įžiūrėti. Bet vis tiek reikia
eiti.

— Reikia.

Aš pažiūrėjęs tariau:

— Žiūrėk, Glaukonai! Man rodos, užtikome jo pėd-
sakus. Dabar jis iš mūsų neištruks.

— Gera žinia! — pasakė Glaukonas.

— Na ir žiopiškai mudu!

— Kodėl?

— Ogi, mano mielas, jis jau seniai painiojasi mums
po kojomis, o mes vis nematėme! Tai bent žiopiškai!
Kaip kartais žmogus ieško to, ką turi rankoje, taip ir
mes žiūrėjome ne į jį, o dairėmės tolyn. Todėl ir
nepastebėjome.

— Kaip čia išeina?

— Štai kaip,— tariau.— Man atrodo, mes nepaste-
bėjome, kad jau seniai tam tikra prasme kalbame apie
teisingumą!

— Per ilgą tavo įžangą. Aš nekantrauju išgirsti apie
teisingumą.

X. — Na, tai klausyk,— tariau,— ar aš teisingai kalbėsiu. Kai kūrėme valstybę, jau iš pat pradžių nustatėme vieną pareigą. O toji pareiga ir yra teisingumas arba kokia nors jo atmaina. Jei prisimeni, mes nustatėme ir daug kartų kartojome, kad kiekvienas pilietis privalo dirbti kurį nors vieną visuomenei reikalingą darbą, kuriam jis iš prigimties geriausiai tinka.

— Iš tikrųjų taip sakėme.

— O kad dirbti savo darbą ir nesikišti į kitus kaip tik ir yra teisingumas, tai mes iš daug ko esame girdėję ir net patys esame tai sakę.

— Esame sakę.

— Taigi, mano mielas, kiekvienam dirbti savo darbą, matyt, ir bus teisingumas. Ar žinai, iš ko aš taip sprendžiu?

— Nežinau,— atsakė Glaukonas.— Pasakyk.

— Man atrodo,— tariau,— kad tai, kas liko, aptarus tris mūsų valstybės ypatybes — nuosaikumą, narsumą ir išmintingumą,— suteikia joms galimybę atsirasti ir išlikti. Bet juk sakėme, kad tai, kas liks, suradus šias tris ypatybes, ir bus teisingumas.

— Be abejo.

— Bet jeigu reikėtų nuspręsti, kuri iš šių ypatybių valstybę labiausiai daro tobula, būtų sunku pasakyti, ar tai bus valdančiųjų ir pavaldinių nuomonių sutapimas, ar įstatymus atitinkanti karių nuomonė apie tai, kas pavojinga, o kas — ne, ir jos išsaugojimas, ar valdovų protingumas ir budrumas, o gal toji ypatybė, kuri yra būdinga ir vaikams, ir moterims, ir vergams, ir laisviems žmonėms, ir amatininkams, ir valdantiems, ir pavaldiniams,— tai, kad kiekvienas dirba savo darba, nesigriebdamas jokių pašalinių darbų.

— Būtų sunku šitai nuspręsti,— pritarė Glaukonas.

— Taigi, kaip matyti, sprendžiant valstybės tobulumo klausimą, kiekvieno piliečio sugebėjimas dirbti savo darbą varžosi su nuosaikumu, narsumu ir išmintimi.

— Atrodo.

— Ar tau neatrodo, kad ir teisingumas kovoja su jais dėl valstybės tobulumo?

— Be abejo.

— Pagalvok dar štai apie ką — nežinau, ar sutiksi su manimi: juk valstybės valdovams tu patikėsi ir teisingumą?

— Žinoma.

— Spręsdami bylas, jie turbūt labiausiai žiūrės, kad niekas negrobtų svetimo turto ir neprarastų savojo.

— Kaip tik šito žiūrės.

— Nes tai teisinga?

— Teisinga.

— Taigi ir šitas pavyzdys rodo, jog yra teisinga, kad kiekvienas valdytų savo turtą ir dirbtų savo darbą.

— Iš tikrųjų taip.

— Na, o ar sutiksi su manim štai dėl ko: jei dailė pradės dirbti batsiuvio darbą, o batsiuvis — dailės, susikeitę darbo įrankiais ir verslais, arba jeigu tas pats žmogus ims dirbti abu darbus ir amatininkai susikeis vietomis, ar tu manai, kad valstybei dėl to bus didelis nuostolis?

— Nelabai,— atsakė Glaukonas.

— Bet jeigu koks amatininkas arba kas nors kitas, iš prigimties verslininkas, iškils savo turtą, įvairių ryšių, jėgos ar kitų panašių dalykų dėka ir užsimanys pereiti į karių luomą arba jeigu kuris nors iš karių bandys patekti į luomą tų, kurie svarsto valstybės reikalus ar budi jos sargyboje, būdamas to nevertas, arba jeigu šie susikeis įrankiais ir užsiėmimais arba jeigu tas pats žmogus mėgins dirbti visus šiuos darbus, tai, manau, ir tu sutiksi, kad šitoks susikeitimas ir kišimasis ne į savo reikalus bus pražūtingas valstybei.

— Be abejo.

— Taigi tų trijų luomų kišimasis į svetimus reikalus ir perėjimas iš vieno luomo į kitą labai žalingas valstybei — šitai galėtume pavadinti didžiausiu nusikaltimu.

— Teisybė.

— O didžiausio nusikaltimo savo valstybei ar nepavadinsi neteisingumu?

— Kaipgi nepavadinsi?

XI. — Tai štai kas yra neteisingumas. Ir dar kartą pakartokime: priešingai negu pastarasis, teisingumas yra visų trijų luomų — verslininkų, padėjėjų ir sargybinių — atsidavimas savo darbui, kai kiekvienas atlieka tai, kas jam būdinga. Šitai ir valstybę padaro teisingą.

— Man atrodo, kad kitaip ir negali būti, — pasakė Glaukonas.

— Kol kas dar šito griežtai netvirtinkime, — tariau, — bet jeigu ši idėja tiks ir kiekvienam paskiram žmogui ir pasitvirtins, kad ir jame pasireiškia teisingumas, tada jau sutiksime, nes ko gi dar abejoti? O jei ne, tada turėsime aiškintis kitaip. Bet dabar užbaikime šį svarstymą taip, kaip esame numatę: kadangi jau išsiaiškinome, kuo pasireiškia teisingumas, stebėdami didelį objektą, mums bus lengviau pastebėti jį paskirame žmoguje. Mes nutarėme, kad tas didelis objektas bus valstybė, ir sukūrėme ją kuo tobuliausia, gerai žinodami, kad tokiai valstybei tikrai bus būdingas teisingumas. Tai, ką ten suradome, perkeliame į paskirą žmogų. Jeigu sutaps — puiku, o jeigu paskirame žmoguje surasime kažką kita, mes patikrinsime tai, vėl grįžę prie valstybės. Galbūt, šitaip sugretindami, tarsi trindami vienas į kitą du medžio gabalus, priversime išiziebtį teisingumą ir, kai jis nušvis, sustiprinsime jį mumyse pačiuose.

— Teisingas tavo kelias, — tarė Glaukonas. — Reikia taip ir daryti.

— Jei apie du daiktus — vieną didesnį, kitą mažesnę — sakome, kad tai yra tas pats daiktas, tai ar jie nėra panašūs tuo, dėl ko mes juos vadiname tuo pačiu daiktu? O gal jie nepanašūs?

— Panašūs.

— Taigi ir teisingas žmogus pačios teisingumo idėjos atžvilgiu nė kiek nesiskirs nuo teisingos valstybės, bet, priešingai, bus į ją panašus.

— Panašus, — sutiko Glaukonas.

— Mes pripažinome teisinga tokią valstybę, kurioje trys skirtingos prigimties luomai kiekvienas dirba savo darbą, o nuosaikia, narsia ir išmintinga valstybę vadiname dėl šių luomų atstovų savybių ir polinkių.

— Teisybė.

— Taigi, mano mielas, lygiai taip pat vertinsime ir paskirą žmogų: jo sieloje surasime tas pačias rūšis, kaip ir valstybėje, ir dėl tokios pačios jų būsenos (παθη) bus teisinga žymėti jas tais pačiais pavadinimais.

— Suprantama.

— Štai, mano mielas, — pasakiau, — mums iškilo visai nesunkus klausimas: ar siela turi tas pačias tris savybių rūšis, ar ne.

— Man neatrodo, kad tai būtų lengvas klausimas. Matyt, Sokratai, priežodis teisingai sako: „Gražūs dalykai yra sunkūs“.

— Tikriausiai. Ir žinok, Glaukonai, kad aš manau, jog tomis priemonėmis, kuriomis iki šiol naudojomės svarstydami, mes pakankamai tiksliai neaprepsime šio dalyko — kelias į jį daug ilgesnis ir sudėtingesnis. Vis dėlto jis yra vertas mūsų ligšiolinių svarstymų ir tyrinėjimų.

— Argi to neužtenka? Aš tuo pasitenkinčiau.

— Aš tuo labiau, — pasakiau.

— Tad nenusimink ir imk aiškinti toliau.

— Argi mums nebūtina sutikti, — tariau, — kad kiekvienam iš mūsų būdingos tos pačios dorovinių savybių rūšys ir tie patys įpročiai, kaip ir valstybei? Juk jie į valstybę yra patekę iš mūsų. Būtų juokinga manyti, jog aršumas kai kurioms valstybėms būdingas ne todėl, kad tokie ten yra paskiri žmonės: tuo pasižymi Trakijos⁷, Skitijos⁸ ir beveik visų šiaurinių žemių gyventojai; proto smalsumas labiau būdingas mūsų kraštams, o godumas — finikiečiams ir egiptiečiams.

— Teisybė, — sutiko Glaukonas.

— Ir visai nesunku įsitikinti, kad iš tikrųjų taip yra.

— Nesunku.

XII. — Sunku išsiaiškinti štai ką: ar mūsų veiksmus sukelia ta pati savybė, ar, kadangi jų yra trys, kiekviena iš jų sukelia tik tam tikrą veiksmą — pažištame vienos iš mūsų savybių dėka, aršumą sąlygoja kita, trečia verčia mus siekti malonumų, kuriuos teikia valgymas, giminės pratęsimas ir kiti panašūs dalykai. O gal visais šiais atvejais mūsų veiksmus sukelia visa siela? Štai ką sunku deramai išsiaiškinti.

— Ir man taip atrodo.
— Pamėginsime nustatyti, ar šios savybės tapachios, ar skirtingos.

— Kokiu būdu?

— Aišku, jog tai, kas tapatu, nesiekia tuo pačiu metu daryti arba patirti tai, kas priešinga jo tapatybei ir yra nukreipta prieš ją. Todėl, jeigu pastebėsime tokių reiškinių, tai žinosime, kad čia yra ne tas pats dalykas, o daug dalykų.

— Tegul bus taip.

— Dabar klausyk, ką aš pasakysiu.

— Sakyk.

— Ar gali tas pats daiktas tuo pačiu metu ir tuo pačiu atžvilgiu judėti ir stovėti?

— Jokiu būdu.

— Sutarkime dar tiksliau, kad vėliau neišskiltų nesusipratimų. Jei apie žmogų, kuris stovi, bet judina rankas ir galvą, kas nors sakytų, kad jis ir stovi, ir kartu juda, mes, aš manau, nesutiktume — šiuo atveju reiktų sakyti, kad viena jo dalis juda, o kita nejuda.

Ar ne taip?

— Taip.

— O jeigu tas, kuris taip sako, būtų dar sąmojingesnis ir imtų tvirtinti, kad vilkelis kartu ir sukasi, ir stovi, nes jo smaigalys remiasi į tą pačią vietą, ir kad yra daugiau daiktų, kurie sukasi, likdami toje pačioje vietoje, mes atstumtume jo tvirtinimą, nes šiais atvejais daiktai juda ir stovi ne tuo pačiu atžvilgiu, ir sakytume, kad jie turi tiesumą ir apskritumą: tiesiosios krypties atžvilgiu jie stovi, niekur nenukrypdami, o ratu sukasi. Bet jeigu, daiktui sukantis, tiesioji kryp-

tis pasislinks į kairę ar į dešinę, į priekį ar atgal, tada jau jokių būdu nepasakysi, kad jis stovi.

— Teisingai.

— Todėl tokios kalbos mūsų nesutrikdys ir neįtikins, kad koks nors daiktas, likdamas pačiu savimi, staiga ims daryti ar patirs ką nors, kas būtų priešinga jo tapatybei ar nukreipta prieš ją.

— Bent jau manęs tai tikrai neįtikins.

— Tačiau, kad nereiktų nagrinėti tokių gluminančių tvirtinimų ir ilgai įrodinėti jų klaidingumo, sutikime, jog taip yra, ir eikime toliau, susitarę, kad jeigu vėliau tie dalykai pasirodys esą klaidingi, tai atkris ir visos iš šio teiginio padarytos išvados.

— Taip ir padarykime, — tarė Glaukonas.

XIII. — Ar linktelėti pritariant ir papurtyti galvą neigiant, siekti ko nors ir tai atmesti, traukti prie savęs ir atstumti ir kiti panašūs dalykai nėra vienas kitam priešingi veiksmai ar būsenos?

— Žinoma, priešingi.

— Na, o jausti alkį, troškulį ir apskritai trokšti, norėti, geisti — ar visų tų dalykų mes nepriskirsime toms rūšims, apie kurias ką tik kalbėjome? Argi siela to, kuris geidžia, nesiekia to, ko geidžia, arba netraukia prie savęs to, ką nori turėti? Arba štai: argi, norėdama ką nors turėti, ji nepritaria pati sau galvos linktelėjimu, tarsi jos kas klaustų, ir nesiekia patenkinti savo noro?

— Taip.

— Na, o nenorėti, netrokšti, negeisti — ar tai ne tas pat, kaip ir atstumti, vyti šalin? Ar tai ne priešingi aniems dalykai?

— Be abejo.

— Turime sutikti ir su tuo, kad yra tam tikra troškimų rūšis; stipriausi iš jų — alkis ir troškulys.

— Sutiksime.

— Alkis yra noras valgyti, o troškulys — noras gerti.

— Taip.

— Ar troškulys yra žmogaus noras ne tik to, ką nurodėme, bet dar ir ko nors kito? Kitaip sakant, ar troškulys yra noras gerti būtinai karštą arba šaltą gėrimą, gerti daug arba mažai — žodžiu, gerti tam tikrą gėrimą? Jeigu žmogui karšta, ar prie troškulio neprisidės ir noras ko nors šalto, o jeigu šalta — tai karšto? Jei troškulys labai stiprus, norima daug gerti, jei silpnas — mažai. Tačiau pats troškulys visada bus ne troškimas ko nors kito, bet tik natūralus noras gerti, o alkis — natūralus noras valgyti.

— Tai tiesa, — tarė Glaukonas. — Kiekvienas troškimas pats savaime yra troškimas to, kas kiekvienu konkrečiu atveju atitinka jo prigimtį, tuo tarpu vienokios ar kitokios kokybės troškimas jau yra šalutinis dalykas.

— Bet nesiduokime išmušami iš vėžių, — tariau, — jei kas sakys, kad niekas nenori tiesiog gerti, bet būtinai tam tikro gėrimo, nori ne tiesiog valgyti, bet būtinai tam tikro maisto, — juk visi trokšta to, kas gera. Taigi, jei troškulys yra troškimas, tai tik tam tikro gėrimo arba ko nors kito, į ką nukreiptas troškimas. Tą patį galima pasakyti ir apie visus kitus troškimus.

— Toks prieštaravimas turi šioki toki pagrindą, — pasakė Glaukonas.

— Bet tai liečia tik tuos dalykus, kurie su kuo nors siejami: jie turi tokias savybes todėl, kad tai, su kuo jie siejami, taip pat turi tokias savybes, o patys savaime jie siejasi tik patys su savimi.

— Nesuprantu.

— Nejaugi nesupranti, kad didesnis daiktas yra didesnis tik už ką nors?

— Žinoma.

— Ar tik ne už tą, kuris mažesnis?

— Taip.

— O daug didesnis tik už daug mažesnių?

— Taip.

— O anksčiau buvęs didesnis — tik už anksčiau buvusį mažesni, būsiantis didesnis — tik už būsiantį mažesni?

— Be abejo.

158

— Panašiai daug yra daug tik palyginti su mažai, dvigubai — palyginti su puse ir taip toliau: sunkesnis yra sunkesnis, palyginti su lengvesniu, greitesnis — su lėtesniu, karštas su šaltu, taip pat ir visa kita.

— Suprantama.

— Na, o mūsų žinios? Ar ir čia nėra panašiai? Pažinimas pats savaime yra susijęs su pačiu pažįstamu dalyku, nesvarbu, kokį dalyką imsime: jis yra toks todėl, kad susijęs su tam tikru dalyku. Juk, pavyzdžiui, kai išmoko statyti namus, ši pažinimo sritis išsiskyrė iš kitų, todėl buvo pavadinta namų statybos menu.

— Ir kas iš to?

— Vadinasi, jis taip buvo pavadintas dėl to, kad skyrėsi nuo visų kitų pažinimo rūšių?

— Taip.

— Kokių ypatybių turi pažįstamas dalykas, toks tampa ir pats pažinimas. Tas pat būdinga ir kitoms pažinimo rūšims bei menams.

— Iš tikrųjų taip.

XIV. — Jeigu dabar jau supratai, — tariau, — tai matai, ką aš norėjau pasakyti: patys savaime daiktai santykinai tik su pačiais savimi, o siejami su kitais daiktais, jie įgyja tų daiktų savybes. Aš nesakau, kad jie tampa tokie patys, kaip ir tie dalykai, su kuriais jie siejami, — pavyzdžiui, kad žinios apie sveikatą ar ligas yra sveikos ar blogos, o gėrio ar blogio pažinimas yra geras ar blogas. Pažinimas ir pažįstamas dalykas nėra tas pat, pažinimas siejasi su jo savybėmis — šiuo atveju su sveikata ar ligotumu; ši savybė ir apibrėžia jį. Todėl tokį pažinimą vadiname ne tiesiog pažinimu, bet gydymo menu — pagal jo šalutinę savybę.

— Supratau, — tarė Glaukonas. — Man atrodo, kad taip ir yra.

— O ar troškulio nelaikai vienu iš tų dalykų, kurie tuo, kas jie yra, siejasi su kuo nors kitu? Juk troškulys yra ko nors troškimas.

— Gėrimo.

159

439

c

d

e

e

438

b

— Su tam tikru gėrimu siejasi tam tikras troškulys, o pats savaimė troškulys nėra noras gerti daug ar mažai, skanaus ar neskanaus gėrimo — žodžiu, jis nesiejamas su kokia nors ypatybe: pats savaimė troškulys yra natūraliai susijęs tik su gėrimu apskritai.

— Visiškai teisingai.

— Todėl ištroškusio žmogaus, kiek jis yra ištroškęs, siela nenori nieko kita, kaip tik gerti; to ji siekia, ir tai veržiasi.

— Aišku.

— O jeigu, nors ji yra ištroškusi, kažkas vis dėlto ją sulaiko, vadinasi, joje glūdi kažkas skirtinga nuo gėidžiančiojo prado, skatinančio ją gerti tarsi žvėrį. Juk mes tvirtiname, kad tas pats daiktas tuo pačiu metu negali daryti priešingų dalykų toje pačioje savo dalyje ir tuo pačiu atžvilgiu.

— Žinoma, ne.

— Lygiai taip pat apie lankininką, aš manau, negalima sakyti, kad jo rankos tuo pat metu ir traukia lanką į save, ir stumia jį nuo savęs. Reikia sakyti taip: „Viena ranka stumia nuo savęs, kita traukia į save“.

— Iš tikrųjų taip yra, — pritarė Glaukonas.

— Ar nebūna kartais, kad žmogus jaučia troškulį, bet atsisako gerti?

— Taip būna dažnai ir daug kam.

— Ką galima pasakyti apie tokius žmones? Turbūt tai, kad jų sieloje glūdi pradas, kuris liepia gerti, ir kitas pradas, kuris draudžia gerti, ir šis pastarasis nugali tą, kuris liepia.

— Ir man taip atrodo.

— Šis draudžiantis pradas, jeigu jis atsiranda, atsiranda dėl sugebėjimo samprotuoti, o tai, kas verčia ir traukia, — dėl kentėjimų ir ligų. Ar ne taip?

— Atrodo, kad taip.

— Taigi, — tariau, — mes pagrįstai galime sakyti, jog tai yra du skirtingi pradai: vienas iš jų, kurio dėka žmogus sugeba samprotuoti, galėtume pavadinti protinuoju sielos pradū (τό λογιστικόν), o kita, kurio dėka žmogus myli, jaučia alkį ir troškulį ir pasiduoda ki-

tiems geismams, pavadinantė neprotingu ir gėidžiančiuoju (τό επιθυμητικόν) — jis yra visokių malonumų ir pasitenkinimo bičiulis.

— Visai teisinga šitaip tvirtinti.

— Taigi, — tariau, — nustatėme, jog mummyse yra du pradai. O ar sielos aršumas, dėl kurio mes ir būname piktai, yra trečiasis pradas, ar priskirsime jį vienam iš tų dviejų pradų, kuriam jis savo prigimtimi yra artimesnis?

— Turbūt priskirsime jį prie neprotingojo prado.

— Kartą girdėjau pasakojant, ir aš tuo tikiu, kad Leontijas, Aglajono sūnus, grįždamas iš Pirėjo kelių, einančių palei siaurinę sieną iš išorinės pusės, toje vietoje, kur buvo vykdomos mirties bausmės, pastebėjo gulinčius lavonus. Jis norėjo pasižiūrėti į juos, bet kartu jautė pasibjaurėjimą ir nusisuko. Kurį laiką jis kovojo su savimi, užsidengė galvą, bet troškimas pamatyti nugalėjo — plačiai atmerkęs akis, jis pribėgo prie lavonų, šaukdamas: „Šekit, žiūrėkit, nelaimingošios, sotinkintės tuo puikiu reginiu!“

— Ir aš pats apie tai girdėjau, — pasakė Glaukonas.

— Šis pasakojimas rodo, kad kartais įniršis kovoja su geismais, vadinasi, skiriasi nuo jų.

— Iš tikrųjų.

XV. — Juk ir šiaip dažnai matome, — tariau, — kaip geismai įveikia žmogų prieš proto nusistatymą: jis plūsta save, nūrsta ant tų jame išikūrusių priešvartotojų; kovojant tiems dviem pradams, pyktis tampa proto sąjungininku. Bet kad pyktis eitų išvien su troškimais prieš protą, kai šis draudžia, to, manau, nesi pastebėjęs nei savyje, nei kituose.

— Pristiekiu Dzeusu, niekada nesu pastebėjęs.

— Kai žmogus jaučiasi pasielgęs neteisingai, tada, kuomet jis kilnesnis, tuo mažiau sugeba pykti, jei nukriaustasis pasmerkia jį kęsti badą, šaltį ir kitas panašias kančias, nes mano, jog tasai elgiasi teisingai, ir, kaip jau sakiau, jo pyktis atsisako prieš jį sukilti.

— Teisybė.

— O jeigu žmogus jaučiasi nuskriaustas, jis virte verda, pyksta ir tampa sąjungiminku to, kas jam atrodo teisinga,— dėl to jis yra pasirengęs iškęsti badą, šaltį ir kitas panašias kancias, kad tik nugalėtų; jis neatsižada savo kilnių siekių — arba pasiekti savo, arba numirti,— nebent jį nuramintų protas, panašiai kaip piemuos pašaukęs nutildo šunį.

— Tavo palyginimas labai vykęs,— pagyrė Glaukonas.— Juk mūsų valstybėje sargybiniai turi būti tarsi sarginiai šunys, o valdovai — tarsi piemenys.

— Puikiai supratai mano mintį,— tariau.— Bet atkreipk dėmesį dar štai į ką.

— Į ką?

— Kad dėl įniršio išėjo priešingai, negu mums iš pradžių atrodė. Anksčiau mes jį siejome su geidžiančiuoju pradu, o dabar jau manome visai kitaip, nes kai žmogaus sieloje vyksta kova, įniršis eina išvien su protu.

— Teisingai.

— Tai ar jis skiriasi nuo protingojo prado, ar yra tik tam tikra jo rūšis, ir sielai būdingos tik dvi rūšys pradų: protingasis ir geidžiantysis? O gal panašiai kaip valstybėje yra trys luomai — verslininkų, sargybinių ir sprendžiančiųjų,— taip ir sieloje yra trečiasis pradas — aistringasis (θυμοειδής). Jei jo nesugadina blogas auklėjimas, jis būna protingojo prado padėjęjas.

— Tikrai įniršis yra trečiasis pradas.

— Taip, jeigu paaiškės, kad jis skiriasi nuo protingojo prado.

— Tuo visai nesunku įsitikinti. Tai galima pastebėti jau vaikuose: iš pat kūdikystės jie nuolat pyksta, bet proto, man rodos, daugelis iš jų visai neturi, o dauguma įgauna jo tik labai vėlai.

— Pristiekiu Dzeusu, tu čia gerai pasakei. Ir gyvulius stebint galima įsitikinti, kad tikrai yra taip, kaip tu sakai. Be to, šitai liudija ir Homero eilutės, kurias jau anksčiau citavome:

Trenkė sau kumščiu todėl į krūtinę ir pratarė šitaip:

„Reikia išverti, širdie!“⁹

Ščia Homeras aiškiai pavaizdavo, kaip vienas iš dviejų skirtingų pradų priekaištuoja kitam — pradas, suvokiantis, kas geriau, o kas blogiau, bara neprotinęą aistringąjį pradą.

— Tu labai teisingai kalbi.

XVI. — Vargais negalais išsiaiškinome, kad valstybėje ir kiekvieno paskiro žmogaus sieloje yra tie patys pradai ir jų yra tiek pat.

— Tai tiesa.

— Vadinasi, jeigu valstybė yra išmintinga, tai būtinai turi būti išmintingas ir paskiras žmogus, ir tuo pačiu atžvilgiu.

— Be abejo.

— Kur ir kaip pasireiškia paskiro žmogaus narsumas, ten pat ir lygiai taip pat bus narsi ir valstybė. Ir visos kitos dorybės yra vienodai būdingos abiem — ir paskiram žmogui, ir valstybei.

— Būtina, kad taip būtų.

— Aš manau, Glaukonai, kad mes pripažinsime ir tai, jog paskiro žmogaus teisingumas pasireiškia lygiai taip pat, kaip ir valstybės.

— Šitai taip pat būtina.

— Bet turbūt dar neužmiršome, kad valstybė yra teisinga tada, kai kiekvienas iš trijų luomų dirba savo darbą.

— Atrodo, kad neužmiršome.

— Todėl reikia įsiminti, kad ir kiekvienas iš mūsų bus teisingas ir atliks savo darbą tada, kai kiekvienas iš mumyse esančių pradų atliks savąjį.

— Šitai reikia gerai įsiminti,— patvirtino Glaukonas.

— Taigi protui pritinka valdyti, nes jis yra išmintingas ir rūpinasi visa siela, o įniršis turi paklusti jam ir būti jo padėjęjas.

— Žinoma.

— Ir, kaip jau sakėme, dailiųjų menų ir gimnastikos derinys padės pasiekti šių pradų harmoniją — protą jis padarys veržlesnį ir maitins jį gražiomis kal-

bomis ir pamokymais, o įmirši susilpnins, sušvelnins žodžiais ir nuramins harmonija ir ritmu.

— Tikra teisybė.

— Abu šie pradai, šitaip išauklėti, išlavinti ir gerai suvokę savo paskirtį, valdys geidžiantįjį, kuris sudaro didžiausią sielos dalį ir iš prigimties yra nepasotinamas turtų. Reikia žiūrėti, kad, persisotinęs vadinamaisiais kūno malonumais ir sustiprėjęs, jisai neatsisakytų atlikti savo paskirtį ir neužsimanytų pavergti ir valdyti tai, kas jam svetima, ir nesugriautų visų pradų veiklos.

— Be abejo.

— Abu pradai,— tariau,— puikiai saugotų ir sielą, ir kūną nuo išorės priešų: vienas iš jų — patarimais, o kitas — gindamas ginklu; jis paklus valdančiajam pradui ir narsiai vykdys jo nutarimus.

— Taip.

— Aš manau, kiekvieną paskirą žmogų vadinsime tiek narsiu, kiek jo įmiršis ir skausme, ir malonumuose laikosi proto nurodymų dėl to, kas pavojinga, o kas ne.

— Teisingai.

— O išmintingu — tik dėl tos mažos dalies, kuri kiekviename viešpatauja ir duoda tuos nurodymus, nes ji žino, kas naudinga ir kiekvienam paskiram pradiui, ir šių trijų pradų visumai.

— Be abejo.

— Na, o nuosaikiu jį pavadinsime dėl tų pradų draugystės ir santarvės, kai ir valdantysis, ir abu jam paklustantys pradai sutaria, jog protingasis pradas turi valdyti ir negalima prieš jį sukilti. Ar ne?

— Tai ir yra ir valstybės, ir paskiro žmogaus nuosaikumas.

— Bet juk kaip tik dėl to ir kaip tik tokiu būdu, kaip jau ne kartą sakėme, žmogus bus ir teisingas.

— Be abejo.

— Na, ar dar liko bent mažiausias įtarimas, kad teisingumas gali pasirodyti esąs kažkas kita, o ne tai, ką mes pripažinome esant valstybės teisingumu?

— Man atrodo, ne,— atsakė Glaukonas.

e — Jeigu mūsų sieloje dar yra kokia nors abejonė, mes galime visiškai ją išsklaidyti, pateikdami pavyzdžių iš kasdienio gyvenimo.

— Kokių?

— Jeigu mums reiktų susitarti dėl mūsų valstybės ir paskiro žmogaus, panašaus ir ją savo prigimtimi ir panašiai išauklėto, galėtume pateikti štai tokį pavyzdį: ar galima manyti, kad toks žmogus pasisavintų jam patikėtą aukšą ar sidabrą? Kas, tavo nuomone, pagalvotų, kad toks žmogus labiau galėtų tai padaryti negu tas, kuris ne toks, kaip jis?

— Niekas.

— Argi toks žmogus būtų tinkamas šventvagystėms, vagystėms, išdavystėms — tiek draugų, tiek valstybės?

— Aišku, netinkamas.

— Argi jis galėtų sulaužyti priesaikas ar kokius kitokius susitarimus?

— Negalėtų.

— Argi tokiam žmogui pritiktų svetimauti, nesirūpinti tėvais, negerbti dievų? Kam nori, tik ne jam!

— Tik jau ne jam,— pritarė Glaukonas.

— O viso to priežastis yra ta, kad kiekvienas jame esantis pradas atlieka savo darbą valdymo ir paklusimo atžvilgiu, ar ne?

— Taip, priežastis kaip tik ta.

— Taigi, ar dar gali abejoti, kad teisingumas yra ne kas nors kita, o toji jėga, kuri ir žmones, ir valstybes padaro kaip tik tokius, o ne kitokius?

— Prisiekiau Dzeusu, neabejoju.

XVII. — Taigi visiškai išsipildė mūsų sapnas — tai, ką mes tik numanėme: kai tik pradėjome kurti valstybumo pradą ir pavyzdį.

— Tikrai išsipildė.

— Vadinasi, Glaukonai, mūsų tvirtinimas, kad tam, kuris pagal prigimtinius sugebėjimus tinka būti batiuvu, yra teisinga siūti batus ir neužsiimti niekuo kitu, o tas, kuris tinka būti dailide, tegul dailidžiauja ir ki-

ti amatininkai tegul dirba tik savo darba, buvo tam tikras teisingumo atvaizdas, todėl jis ir padėjo mums.

— Atrodo, kad taip.

— Teisingumas iš tikrųjų yra kažkas panašaus, tik ne žmogaus išorinių veiksmų, o vidinio poveikio sau pačiam ir savo sugebėjimams prasme. Toks žmogus nėra vienam iš jo sieloje glūdinčių pradų neleis atlikti svetimo darbo ar kištis į kito sritį — priešingai, jis įves savo viduje tikrą tvarką, sudrausmins ir valdys save, bus pats sau draugas; jis suderins tris savo sielos pradus kaip tris pagrindinius dermės tonus — aukščiausiąjį, žemiausiąjį ir vidurinį — ir visus galimus tarpinius tonus; visa tai jis susies ir iš daugialypio save padarys vieningą, nuosaikų ir harmoningą. Tokie yra ir jo veiksmai, nesvarbu, ar jie susiję su turto įsigijimu, ar su kūno priežiūra, ar su valstybės reikalų sprendimu, ar su asmeniniais sandėriais. Visur jis laiko ir vadina teisinga ir gražia tokią veiklą, kuri padeda sukurti ir išsaugoti šitokią sielos būseną, o išmintimi — mokejimą vadovauti tokiai veiklai; neteisinga jis laiko tokią veiklą, kuri pažeidžia šią būseną, o nemokšiskumu — nuomonę, kuri jai vadovauja.

— Tu, Sokratai, visai teisus.

— Tai štai, — pasakiau. — Jeigu mes tvirtintume, kad apibūdinome teisingą žmogų ir teisingą valstybę bei vieno ir kito iš jų teisingumą, negalėtum pasakyti, jog labai klystame.

— Prisiekiu Dzeusu, negalėtum.

— Tai patvirtinsime šitai?

— Patvirtinsime.

XVIII. — Apie tai pakaks, — tariau. — Dabar, manau, reikia aptarti neteisingumą.

— Teisingai.

— Ar tai nebus šių trijų pradų nesantaika, trukdymas vienas kitam, kišimasis į svetimus reikalus, vieno kurio prado sukilimas prieš visą sielą, siekiant viešpatauti joje, nors jo prigimtis tokia, kad jam reikia vergauti viešpataujančiam pradui? Aš manau, šitai ir tvirtinsime apie neteisingumą: jis yra įvairių sielos

166

dalių sumišimas ir klaidžiojimas, nesivaldymas, bailumas, nemokšiskumas — žodžiu, visokiausias blogis.

— Tai vis viena ir tas pat.

— Dabar jau aišku, — tariau, — kokie poelgiai yra teisingi, o kokie neteisingi, nes žinome, kas yra teisingumas ir kas — neteisingumas.

— Argi žinome?

— Teisingumas ir neteisingumas niekuo nesiskiria nuo sveikų ir ligas sukeliančių pradų, tik šie glūdi kūne, o anie — sieloje.

— Kokiu būdu?

— Sveikas pradas sąlygoja sveikatą, o ligas sukeliantis — ligą.

— Taip.

— Panašiai teisingi veiksmai skatina teisingumą, o d neteisingi — neteisingumą.

— Be abejo.

— Suteikti sveikatą — tai sukurti tokius santykius tarp kūno pradų, kai valdo tas, kuriam pagal prigimtį dera valdyti, o sukelti ligą — tai sudaryti tokius santykius, kai valdoma arba paklūstama priešingai prigimčiai.

— Teisingai.

— Vadinasi, ir įdiegti sielai teisingumą — tai nustatyti prigimtimi paremtus pradų pavaldumo santykius, o įdiegti neteisingumą — tai nustatyti vieno kurio prado viešpatavimą kitiems arba vieno prado paklūstumą kitam priešingai prigimčiai.

— Tikra teisybė.

— Taigi dorybė, atrodo, yra tam tikra sveikata, grožis ir sielos palaima, o nedorybė — liga, bjaurumas ir silpnumas.

— Iš tikrųjų taip.

— Ar geri įpročiai neskatina dorybės, o blogi — nedorybės?

— Neišvengiamai.

XIX. — Atrodo, mums dar liko išsiaiškinti, ar naujinga teisingai elgtis, turėti gerų įpročių ir būti teisingam, nesvarbu, ar kas mato tai, ar ne, ir daryti nušikaltimus, būti neteisingam, nors ir negrėstų bausmė.

167

c

445

— Bet, Sokratai, man atrodo, kad dabar būtų juokinga šitai aiškintis: jeigu, pažeidus kūno prigimtį, gyvenimas žmogui pasidaro nepakenciamas, net jei jis iki soties turėtų visokiausių valgių, gėrimų, turtų ir neribotą valdžią, tai koks bus jo gyvenimas, jeigu sudarkyta ir pažeista prigimtis to, kuo mes gyvename, jeigu žmogus daro ką tik panori, išskyrus tai, kas galėtų padėti jam išsivaduoti iš nedorybės ir neteisingsumo ir įgyti teisingumą ir dorybę? Juk mes gerai išsiaiškinome, kas yra ir viena, ir kita.

— Iš tikrųjų šitai būtų juokinga. Bet vis dėlto, kadangi mes jau pasiekėme tokį tašką, iš kurio aiškiausiai matyti, jog yra kaip tik taip, negalime trauktis.

— Prisiekiu Dzeusu, trauktis — blogiau už viską.

— Na, tai eikš šen, — tariau, — pažiūrėk, kiek yra nedorybės rūšių, — tai verta pamatyti.

— Ateinu, o tu tęsk.

— Iš tikrųjų, žiūrint iš čia tarsi iš stebėjimo bokšto, į kurių užkopėme svarstydami, man atrodo, kad yra tik viena dorybės rūšis, o nedorybės rūšių — nesuskaičiuojama daugybė; keturias iš jų verta paminėti.

— Apie ką tu kalbi? — paklausė Glaukonas.

— Kiek yra valstybės santvarkos rūšių, tiek, atrodo, yra ir sielos rūšių.

— O kiek jų yra?

— Penkios valstybės santvarkos rūšys, — atsakiau, — ir penkios sielos rūšys.

— Sakyk, kokios?

— Viena iš santvarkos rūšių yra ta, kurią ką tik aptarėme; pavadinti ją galima dvejopai: kai tarp valdančiųjų iškyla vienas žmogus, šitai vadinama monarchija, o kai valdžią dalijasi keletas — aristokratija.

— Teisybę sakai, — tarė Glaukonas.

— Vis dėlto tai viena rūšis, — pasakiau, — nes ar bus daug valdovų, ar vienas, jie nepažeis svarbiausių įstatymų, jeigu remsis tuo auklėjimu ir išsilavinimu, kurį mes aptarėme.

— Be abejo, nepažeis.

168

I. — Šitokia valstybė ir valdymo formą aš vadinu teisinga ir gera. Tokiu laikau ir ją atitinkantį paskirą žmogų. O jei šitokia valstybė yra teisinga, tai visos kitos yra blogos ir neteisingos. Jos ne tik blogai valdomos, bet ir piliečių sielos jose blogai ugdomos. Jų yra keturios rūšys.

— Kokios? — paklausė Glaukonas.

Aš jau rengiausi iš eilės išvardyti jas pagal tai, kaip jos, mano nuomone, pereina viena į kitą, kai Polemarchas, sėdėjęs kiek toliau nuo Adimanto, ištiesė ranką, sugriebė jį už apsiausto ties petimi, prisitraukė prie savęs ir pasilenkęs pradėjo kažką sakyti jam į ausį. Mes išgirdome tik šiuos žodžius: „Ką darysime? Ar paliksime jį ramybėje?“

Adimantas atsakė jau garsiai:

— Jokiu būdu.

— Ko jūs neketinate palikti ramybėje? — paklausiau.

— Tavęs, — atsakė Adimantas.

— Manęs? Kodėl?

— Mums atrodo, — pasakė jis, — kad tu nenori vargintis ir vogčiomis praleidi ištiesą pokalbio dalį — ir gana svarbią, kad tik tau nereikėtų aiškinti. O gal manai, kad mes užmiršome, kaip tu prabėgomis pasakoi dėl moterų ir vaikų, jog draugų viskas bus bendra?

— Argi aš negerai pasakiau, Adimantai?

— Gerai, bet šitai, kaip ir kitus dalykus, reikia paaiškinti. Koks bus tas bendrumas? Juk gali būti viso-

kių bendrumo rūšių. Taigi nesididžiuok ir pasakyk, apie kokią bendrumą tu kalbi. Mes jau seniai laukiame, kad tu pagaliau imsi kalbėti apie vaikų gimdymą, apie tai, kaip gimę jie bus auginami, ir apskritai apie tą, kaip tu sakei, moterų ir vaikų bendrumą. Mat mes manome, kad valstybės santvarkai turi didžiulę reikšmę, ar tai gerai tvarkoma, ar blogai. O tu, dar neišaiškinęs šio klausimo, jau pradėjai kalbėti apie kitą valstybės santvarką. Todėl mes ir nutarėme, kaip pats girdejai, neleisti tau eiti toliau, kol neišaiškinsi visų šitų dalykų, kaip išaiškinti kitus.

— Aš irgi esu to nutarimo bendrininkas, — tarė Glaukonas.

— Be abejo. Žinok, Sokratai, kad mes visi taip nutarėme, — pasakė Trasimachas.

II. — Ką jūs darote? — sušukau. — Na ir prikibote prie manęs! Vėl pradėdate ilgiausią pokalbį apie valstybės santvarką, tarsi viską pradėtume iš pradžių! Aš jau džiaugiausiu, kad baigiau apie ją, maniau, jūs pasitenkinsite tuo, kas buvo pasakyta. Jūs nė neištariate, kokį klausimų spiečių išjudinote savo pasiūlymu — aš tai numaciau, todėl ir praleidau tą klausimą, nenorėdamas jūsų nuvarginti.

— Tai ką, — pasakė Trasimachas, — ar tu manai, kad mes čia atėjome aukso žarstyti², o ne kalbų pasiklausyti?

— Tik ne tokių ilgų, — atsakiau aš.

— Sokratai, — tarė Glaukonas, — protingi žmonės tokių kalbų gali klausytis visą gyvenimą. Bet dėl mūsų tu nesirūpink. Tik turėk kantrybės ir atsakyk į mūsų klausimą: išdėstyk, koks bus tas sargybinių moterų ir vaikų bendrumas. Kaip bus auginami vaikai nuo gimimo iki tol, kol pradės mokytis — šis laiko tarpas yra sunkiausias. Pamėgink parodyti, kaip visa tai turi vykti.

— Nelengva tai paaiškinti, mano mielas. Jums šitai sukels dar daugiau abejonių, negu tai, ką iki šiol svartėme. Jūs nepatikėsite, kad tuos dalykus galima įgyvendinti, o jei ir sutiksite, kad galima, tai abejosite,

ar tai pati geriausia išeitis. Todėl aš ir nesiryžau pa-

liesti šių dalykų, kad pokalbis, mano mielas, neliktų vien tik gražiomis svajonėmis.

— Nebijok! Tavo klausytojai juk ne bukapročiai, jie patiklūs ir geranoriai.

— Tu, mielasai, turbūt šitai sakai, norėdamas mane padrašinti?

— Taip, — atsakė Glaukonas.

— O tau išeina visai priešingai. Jei aš pasitikėčiau savimi ir būčiau tikras, kad žinau, ką sakau, tavo padrašinimas labai tiktų: juk tas, kuris žino tiesą, protingiems ir draugiškai nusiteikusiems žmonėms drašiai ir nedvejodamas kalba apie svarbiausius dalykus; bet kai žmogus abejoja ir ieško, kaip aš dabar, kalbėti baisy ir pavojinga — ne dėl to, kad bijočiau sukelti klausytojų juoką (tai būtų vaikiška), bet dėl to, kad, pats nuklydęs nuo tiesos, ir savo draugus suklaudinačiau dėl tokių dalykų, dėl kurių klysti yra pavojinga. Todėl, Glaukonai, aš maldauju Adrastėją³, kad neišleistų dėl to, ką kalbėsiu. Aš manau, kad netyčia nužudyti žmogų yra mažesnis nusikaltimas, negu apgauti jį grožio, gėrio ir teisėtumo dalykuose. Tokiais dalykais verčiau rizikuoti priešų, o ne draugų tarpe. Todėl geriau nedrašink manęs!

— Na, Sokratai, — tarė Glaukonas, — jei dėl tavo aiškinimo paklūsime į kokią bedą, mes dovanosime tau kalte, kaip daroma žmogžudystės atveju, — paskelbsime, kad esi apsivalęs nuo nusikaltimų, ir sakysime, kad tu mūsų neapgavai. Taigi drašiai kalbėk!

— Gerai, — tariau. — Bet svarus yra tik tas, kuriam atleista kalte, — juk taip skelbia įstatymas. Vadinasi, taip turi būti ir mano atveju.

— Be abejo, tik tu kalbėk!

— Dabar vėl reikia pradėti iš pradžių; verčiau jau būtume iškart viską iš eilės aptarę. Turbūt geriausia bus padaryti štai kaip: dabar, kai jau visiškai išsiaiškino me vyrų vaidmenį, reikia aptarti ir moterų vaidmenį, juo labiau, kad ir tu ragini mane taip daryti.

III. Geros prigimties ir išauklėtiems taip, kaip mes nutarėme, žmonėms, mano nuomone, nėra geresnio būdo pasirūpinti žmoną ir vaikus ir su jais elgtis, kaip tas kelias, kurio mes iš pat pradžių pradėjome eiti. Bandydamas sauganciais sargybiniais mes nusprendėme padaryti vyrus.

— Taip.

— Taigi eikime toliau tuo pačiu keliu, suteikime moterims tokią pačią prigimtį ir auklėjimą, kaip ir vyrams, ir pažiūrėkime, ar taip bus gerai, ar ne.

— Kaipgi? — paklausė Glaukonas.

— Štai kaip. Ar mes manome, kad sarginės kalės turi saugoti kaimenes kartu su šunimis, kartu su jais medžioti ir daryti visa kita, ar jos netinka tam, nes vėda ir augina šuniukus ir, vadinasi, turi nesitraukti nuo namų, o kaimenių priežiūra reikią rūpintis šunims?

— Jos viską turi daryti kartu, tik, žinoma, reikia atsižvelgti į tai, kad jos yra silpnesnės už šunis.

— Ar galima reikalauti, kad kokie nors gyvi padarai atliktų tą patį darbą, jeigu jie nevienodai auginami ir auklėjami?

— Negalima.

— Taigi, jei moterims pavesime tuos pačius darbus, kaip ir vyrams, tai jas reikės lygiai taip pat mokyti.

— Taip.

— Vyrus mokėme dailiųjų menų ir gimnastikos.

— Taip ir moteris reikės mokyti tų dviejų menų, taip pat ir karo dalykų; ir naudosime jas lygiai taip pat, kaip vyrus.

— Taip jau išėina pagal tavo žodžius.

— Bet daugelis dalykų tikriausiai nesiderins su papročiais ir atrodys juokingi, jei mėginsime juos įgyvendinti.

— Be abejo.

— O kas tau atrodytų juokingiausia? — paklausiau. — Turbūt tai, kad moterų nuogos mankštinsis palestrose⁴ kartu su vyrais — ne tik jaunos, bet ir pagyvenusios, panašiai kaip seniai mankštinasi gimnazistai.

5: nors jų veidas raukšlėtas ir išvaizda nemaloni, jie vis dėlto noriai mankštinasiai.

— Prisiėkiau Dzeusu, šitai tikrai atrodytų juokingai — bent jau pagal dabartinius papročius, — atsakė Glaukonas.

— Jeigu jau pradėjome kalbėti, — tariau, — nesibijokime šaipūnų pajuokų, kad ir ką jie sakytų apie šitokią pasikeitimą — apie moterų mokymą gimnastikos ir dailiųjų menų, o ypač valdyti ginklą ir jodinėti.

— Teisybę sakai.

— Kadangi jau pradėjome kalbėti, reikia išpeikti dabartinio papročio griežtumą ir paprašyti šaipūnų susilaikyti nuo pašaipų ir prisiminti, kad dar visai neseniai graikai, panašiai kaip ligi šiolei dauguma barbarų, laikė gėdingu ir juokingu dalyku pasirodyti vyrai nuogam ir, kai kretiečiai pirmieji pradėjo mankštintis⁶, o paskui ir fakedemoniečiai, tų laikų šaipūnai irgi galėjo iš to pasijuokti. Ar ne taip?

— Taip.

— Bet kai žmonės patyrė, kad patogiaus mankštintis išsirengus, negu prisidengus visą kūną, akims šitai paliove atrodyti juokinga, nes protas įtikinėjo, kad šitaip kur kas geriau. Tai parodė, kad tuščias yra tas žmogus, kuris juokingu dalyku laiko ne blogi, o ką nors kita; norėdamas ką nors išjuokti, jis tyčiojasi ne iš kvailumo ir blygio, o visai iš ko kito.

— Tikra teisybė, — pritarė Glaukonas.

IV. — Taigi pirmiausia mums reikėtų susitarti, ar galima tuos dalykus įgyvendinti, ar ne, o paskui išspręsti ginčytiną klausimą — juokais arba rimtai, kaip kam patinka, — ar žmonių giminės moteriškoji pusė gali dalyvauti visuose vyrų reikaluose, ar negali dalyvauti nė viename iš jų, o gal vienuose gali, o kituose — ne ir prie kurių priskirtume karo reikalus. Ar ne geriausia nuo to pradėti, kad sėkmingiausiai pasiektume savo tikslą?

— Žinoma.

— Na, tai žiūrėkime, — tariau, — ar nesurasime kokios išeities. Mes sutarėme, kad skirtingos prigimties žmonių užsiėmimai turi būti skirtingi ir kad vyro ir moters prigimtis yra skirtinga. O dabar mes staiga ėmėme tvirtinti, kad skirtingos prigimties žmonės gali dirbti tą patį darbą. Ar šitai mums prikaša?

— Kaip tik šitai.

— Didelė ginčijimosi meno galia, Glaukonai!

— Kodėl?

— Daugelis netgi nejuociam išitraukia į ginčą ir tariai samprotaują, nors iš tikrųjų ginčijasi, nes nesugeba analizuojamo dalyko suskirstyti į rūšis. Todėl jie kimba prie žodžių, stengiasi surasti prieštaravimą prie šiniko teiginyje ir, užuot svarstę, ima rungtyniauti ginčijimosi mene.

— Teisybė, daug kam taip atsitinka. Ar kartais ir mums čia nėra panašiai?

— Be abejo, — atsakiau. — Juk ir mes nejuociam pradėjome ginčytis dėl žodžių⁸.

— Kaip čia išėina?

— Mes narsiai gynėme teiginį, kad skirtingos prigimties žmonių užsiėmimai turi būti skirtingi, o ginčas kilo dėl žodžių — juk mes neišsiaiškinome, kas sudaro prigimtinų savybių rūšinį skirtumą ir panašumą ir su kuo susiję viena ir kita, kai skirtingos prigimties žmonės paskyrėme skirtingus užsiėmimus, o panašios prigimties — tuos pačius.

— Iš tikrųjų šito mes neišsiaiškinome.

— Todėl, atrodo, mes galime užduoti sau tokį klausimą: ar nuplikusių ir plaukuotų žmonių prigimtinės savybės yra tokios pačios, ar priešingos? Jei sutarime, kad priešingos, tada vėl paklausime: jeigu plikiai užsiima batusiuo amatu, ar plaukuotieji gali juo užsiimti, ir, priešingai, jei plaukuotieji siuva batus, ar gali šitai daryti ir plikiai?

— Juokinga šito klausti, — tarė Glaukonas.

— Ar ne dėl to juokinga, kad tada, kai nustatėme vyrų ir moterų prigimties skirtingumą ir panašumą, nustatėme jį ne apskritai, o apsiribojome tik ta jų skir-

e — Reikia pamėginti.

— Jei sutinki, užuot ginčijęsi su kitais, mes ginčysimės patys su savimi, kad priešininkų teiginiai, mūsų puolami, neliktų be apsaugos — kad neapgultume neginamos tvirtovės.

— Mielu noru, — sutiko Glaukonas.

— Taigi jų vardu pasakysime: „Sokratai ir Glaukonai! Jums visai nereikia, kad kiti užginčytų jūsų teiginius. Juk, pradėję kurti valstybę, jūs sutarėte, kad kiekvienas turi dirbti tik vieną darbą, atitinkantį jo prigimtį“.

— Aš manau, sutarėme — kaipgi kitaip?

— „O ar galima paneigti, kad moteris iš prigimties labai skiriasi nuo vyro?“

— Kurgi nesiskirs!

— „Taigi, ar nereikia, kad kiekviena lytis dirbtų skirtingą darbą, atitinkantį jos prigimtį?“

— Be abejo.

— „Tai argi jūs neklystate, argi nepriestarausite patys sau, tvirtindami, kad vyrai ir moterys turi dirbti tuos pačius darbus, nors jų prigimtis yra labai skirtinga?“ Ar turėsi ką jiems į tai atsakyti, keistuoli?

— Iš karto atsakyti būtų nelengva, bet aš tavęs paprašysiu, ir dabar prašau, kad tu atsakytum už mus ir išdėstytum visa tai, kas patvirtina mūsų teiginius.

— Kaip tik šitai ir daugelį panašių dalykų aš seniai numačiau, Glaukonai, todėl bijojau ir delsiai kalbėti apie įstatymą dėl to, kaip įsitaisyti žmoną bei vaikų ir juos auginti.

— Prisiekiu Dzeusu, atrodo, tai tikrai nelengvas dalykas!

— Nelengvas, — tariau. — Bet mat kaip yra: ar kas įkris į mažą tvenkinį, ar į didžiulę jūrą, vis tiek stengsis išplaukti.

— Be abejo.

— Todėl ir mums reikia plaukti ir pamėginti išsikapstyti iš šio svarstymo, tikintis, kad koks delfinas išneš mus ant nugaros arba išgelbės kitas koks stebuklas⁷.

e — Reikia pamėginti.

tingumo ir panašumo rūšimi, kuri susijusi su jų užsiėmimais. Pavyzdžiui, mes sakėme, kad ir gydytojas, ir tik gydytojo sielą turintis žmogus pasižymi tomis pačiomis prigimtinėmis savybėmis. Ar ne taip?

— Taip.

— Bet gydytoją ir dailidę laikėme skirtingos prigimties žmonėmis?

— Žinoma.

V. — Vadinasi, jeigu paaishės, kad tarp vyrishkos ir moteriškos lyčių yra skirtumas tikimo kuriam nors menui arba užsiėmimui atžvilgiu, sakysime, kad tokiu atveju šitai ir reikia pavesti vienai arba kitai lyčiai. Bet jei pasirodys, kad vyrai ir moterys skiriasi tik tuo, kad moterys gimdo, o vyrai apvaisina, tai sakysime, kad šitai neįrodo, jog vyrai ir moterys skiriasi tuo atžvilgiu, apie kurį mes kalbame. Priešingai, mes ir toliau manytume, kad ir sargybiniai, ir jų žmonos turi užsiimti tuo pačiu.

— Teisingai manytume, — tarė Glaukonas.

— Tada reikia paraginti mūsų priešininką paaishinti mums, kokio meno ar užsiėmimo atžvilgiu — iš tų menų ir užsiėmimų, kurie susiję su valstybės tvarkymu, — vyro ir moters prigimtis yra skirtinga.

— Būtinai reikia!

— Tiesa, kaip tu neseniai sakei, taip ir kas nors kitas gali pasakyti, kad nelengva atsakyti iškart, bet pagalvojęs jis nesunkiai su tuo susidorosia.

— Galimas daiktas, kad taip ir pasakytų.

— Jei nori, paprašykime priešininko seksti mūsų samprotavimą. Gal mes įrodysime jam, kad su valstybės tvarkymu susijusių užsiėmimų atžvilgiu moterys niekuo nesiskiria.

— Sutinku.

— Tada pasakykime jam: „Atsakyk! Juk tu sakei, kad vienas žmogus yra gabus kuriam nors dalykui, o kitas — negabus; vienas greitai ką nors išmoksta, o kitas — sunkiai; vienas, truputį pasimokęs, būna labai išradingas, o kitas, ilgai mokėsis ir lavinėsis, neįsimeina nė to, ko jį mokė; vieno kūnas gerai tarnauja dvasiai,

o kito — trukdo. Ar ne taip tu suskirstei tuos, kurie iš prigimties gabūs kokiam nors dalykui, ir tuos, kurie negabūs?“

— Kiekvienas atsakys, kad taip.

— Ar žinai kokį žmonių užsiėmimą, kuriame vyrišką lytį nepranoktų visais atžvilgiais moteriškosios? Negaiškime pasakodami, kad moterys audžia, kepa pplotėlius, verda viralą, — čia jos šį tą nutuokia! Todėl moterį labiausiai pajuokia, jei ji su tuo nesusiendoroja.

— Teisybė sakai, — tarė Glaukonas, — kad beveik visuose dalykuose vyriškoji lytis pranoksta moteriškąją. Nors daugelis moterų įvairiais atžvilgiais yra pranašesnės už vyrus, bet apskritai yra taip, kaip tu sakai.

— Taigi, mielas drauge, negali būti, kad valstybės kūrėjai patiketų kurį nors darbą moteriai tik todėl, kad ji moteris, arba vyrui — tik todėl, kad jis vyras. Gabumai yra paskirstyti lygiai abiem lytims, ir moteris iš prigimties tinka visoms pareigoms, kaip ir vyras, tik vyras yra stipresnis už moterį.

— Teisybė.

— Tai ar viską patikėsime tik vyrams, o moterims — nieko?

— Jokiu būdu!

— Tada turbūt sakysime, kad viena moteris iš prigimties turi sugebėjimų gydyti, o kita — neturi, viena gabi dailiesiems menams, o kita — ne.

— Be abejo.

— Viena yra gabi gimnastikai ir karo dalykams, o kita — visai nekaringa ir nemėgsta gimnastikos?

— Ir aš taip manau.

— Viena linkusi į filosofiją, o kita jos nekencia? Viena narsi, o kita — baili?

— Yra ir tokių.

— Vadinasi, yra moterų, tinkamų saugoti valstybei ir netinkamų tam. Juk ir iš vyrų sargybiniais atrinkome tuos, kurie iš prigimties yra į tai linkę.

— Taip, atrinkome kaip tik tokius.

— Taigi valstybei saugoti pagal savo prigimtį lygiai tinka ir vyrai, ir moterys, tik moterų šie sugebėjimai silpnesni, o vyrų — stipresni.

— Atrodo, kad taip.

VI. — Todėl tokiems vyrams parinksime ir tokias moteris, kad jos būtų vyrų draugės ir kartu su jais saugotų valstybę, nes jos sugeba tai daryti ir savo prigimtimi yra giminingos sargybiniams.

— Teisingai.

— Argi toms pačioms prigimtims nereikia pavestų pačių darbų?

— Aišku, reikia pavesti tuos pačius.

— Štai, apsukę ratą, mes vėl grįžome į pradinį tašką ir sutariame, kad nepriestariauja prigimčiai mokytį sargybinių moteris dailiųjų menų ir gimnastikos.

— Iš tikro nepriestariauja.

— Taigi mūsų nuostatai nėra neįgyvendinami ir nepagrįsti, nes jie atitinka prigimtį. Atrodo, prigimčiai veikiau prieštarauja tai, kas dedasi dabar.

— Taip atrodo.

— Mes juk svarstėme, ar mūsų nuostatai įgyvendinami ir ar jie yra geriausi.

— Taip.

— Kad jie įgyvendinami, jau sutarėme.

— Sutarėme.

— Dabar reikia sutarti, kad jie yra geriausi.

— Taip.

— Argi, norint moterį išauklėti sargybine, netinka tas pats auklėjimas, kuris padaro sargybiniu vyrą? Juk abiejų lyčių prigimtiniai sugebėjimai tokie patys.

— Tinka.

— O ką tu manai apie tokį dalyką...

— Kokį?

— Ar tu nepatyrėi, kad vienas žmogus geresnis, kitas — blogesnis? O gal tu visus laikai vienodais?

— Jokiu būdu!

— O kaip tu manai, kurie mūsų sukurtoje valstybėje bus geresni — ar sargybiniai, išauklėti taip, kaip mes aptarėme, ar batsiuviai, išauklėti savo amato?

— Juokingas klausimas! — atsakė Glaukonas.

— Suprantu, — tariau. — O ar sargybiniai, palyginti su kitais piliečiais, nebus patys geriausi?

— Žinoma, geriausi.

— O ar jų moterys bus geriausios, palyginti su kitomis moterimis?

— Kur kas geresnės už kitas.

— Ar valstybei gali būti kas nors naudingiau, kaip turėti geriausių vyrus ir geriausias moteris?

— Negali.

— O tokius juos padarys dailieji menai ir gimnastika, jeigu jais auklėsime taip, kaip mes aptarėme.

— Be abejo.

— Taigi tegul sargybinių žmonos nusivelka drabužius, nes vietoj jų jos apsisiaus narsumu, ir kartu su vyrais dalyvauja karuose ir visuose kituose valstybės gynimo reikaluose ir niekuo kitu neužsiima. Tik joms, kaip silpnesnėms, reikės duoti lengvesnes užduotis negu vyrams. O tas vyras, kuris juoksis, pamatęs nuogas moteris besimankštinančias, siekiant tobulumo, „skina dar nenunokusį juoko vaisių“⁹ ir, atrodo, pats nežino, iš ko juokiasi ir ką daro. Juk gerai sakoma — ir bus sakoma, — kad tai, kas naudinga, yra gražu, o kas žalinga — bjauru.

— Visai teisingai.

VII. — Taigi galime sakyti, kad, svarstydami įstatymą dėl moterų, išvengėme pirmosios bangos, ir ji neužliejo mūsų, kai nutarėme, kad sargybiniai vyrai ir sargybinės moterys viską turi daryti kartu: priešingai, mūsų pokalbis įrodė, kad šitai įgyvendinama ir naudinga.

— Tikrai tu išvengėi grėsmingos bangos.

— Kai pamatysi, kas bus toliau, sakysi, kad ši buvo visai nedidelė.

— Pamatysim, o tu kalbėk toliau, — tarė Glaukonas.

— Po šito įstatymo ir kitų, kuriuos aptarėme anksčiau, eina štai koks.

— Koks?

— Visos šių vyrų žmonos turės būti bendros; nė viena negalės atskirai gyventi su kuriuo nors vyru. Bendri turės būti ir vaikai: nei tėvas nepažins savo sūnaus, nei sūnus — tėvo.

— Šį įstatymą bus sunkiau priimti, negu aną — vargu ar žmonės patikės, kad jis įgyvendinamas ir naudingas.

— Aš manau, — tariau, — kad niekas neužginčys, jog būtų labai naudinga turėti bendras žmonas, bendrus vaikus — jei tik tai būtų įmanoma. Daugiausia ginčų, mano nuomone, sukels klausimas, ar toks dalykas įmanomas, ar ne.

— Aš manau, kad bus ginčijamasi ir dėl vieno, ir dėl kito.

— Tu sakai, kad reikės įrodyti ir viena, ir kita, — tariau, — o aš maniau, kad nuo vieno iš įrodymų išsiskysiu, jei tu sutiksi, jog tai yra naudinga; tada mums liktų tik aptarti, ar tai įgyvendinama, ar ne.

— Ne, nieko nebus, neišsiskys: įrodyk ir viena, ir kita!

— Ką darysi, — tariau, — reikia prisiimti tokią bausmę. Tik padaryk man vieną malonumą: leisk surengti sau šventę! Panašiai elgiasi tingūs žmonės: vaikščiodami sau vieni, jie mėgaujasi savo svajonėmis. Užuot suradę, kaip įgyvendinti savo troškimus, tokie žmonės apeina visa tai, kad nereikėtų kvaršinti galvos, ar tai įvykdoma, ar ne. Jie išivaizduoja, kad tai, ko trokšta, jau yra, ir pradeda tvarkyti visa kita, džiaugsmingai svajodami apie tai, ką jie darys, kai troškimai bus įgyvendinti; jų ir taip tingi siela tampa dar tingesnė. Panašiai ir aš jau pradėdau pasiduoti šiai silpnybei ir noriu vėlesniam laikui atidėti svarstymą, kokiu būdu šitai būtų galima įgyvendinti. O dabar, taręs, kad tai įmanoma, aptarsiu, jeigu leisi, ką darys valdovai, kai šitai bus įgyvendinta, ir įrodysiu, kad tai būtų labai naudinga ir valstybei, ir sargybiniams. Taigi pirmiausia kartu su tavim aptarsime šituos dalykus, o anuos, jei leisi, — paskui.

— Žinoma, leidžiu. Aiškink, — tarė Glaukonas.

458

b

180

— Aš manau, kad jeigu valdovai bus verti šio var-do ir tokie bus ir jų padėjėjai, tai vieni mielai vykdys įsakymus, o kiti mielai įsakinės — arba paklusdami įstatymams, arba pamėgdžiodami tai, ką mes jiems įsakysime.

— Suprantama.

— Tu būk įstatymų leidėju ir panašiai, kaip atrinkai į sargybinius vyrus, parink jiems ir žmonas — tik žiūrėk, kad būtų kuo panašesnės į juos, — ir perduok jas jiems. Kadangi jie bendrai gyvens ir bendrai valdys, neturėdami nieko nuosava, nuolat bendraus, kartu mankštinsis gimnastikos patalpose, bus vienodai auklėjami, igimtas poreikis sužadins siekimą suartėti vieniems su kitais. O gal tau atrodo, kad aš kalbu ne apie tai, kas neišvengiama?

— Tai ne geometrinė, o meilės būtinybė⁴⁰; ji, atrodo, yra stipresnė už aną ir geriau įtikina ir užvaldo daugumą žmonių.

VIII. — Teisingai, — tariau. — Bet, Glaukonai, kles-tinčioje valstybėje būtų nedora be jokios tvarkos vieniems su kitais santykiuoti ar ką kita daryti, o ir valdovai neieis.

— Šitai būtų neteisinga, — patvirtino Glaukonas.

— Aišku, jog vėliau įvesime santuokas — kiek tai įmanoma, šventas⁴¹. O šventos bus naudingiausios san-tuokos.

— Ir aš taip manau.

— O kuriuo atžvilgiu naudingiausios? Tu, Glauko-nai, pasakyk man štai ką: tavo namuose aš matau daug medžioklinių šunų ir geriausių veislių paukščių. Vardan Dzeuso, pasakyk, ar tu skyrei dėmesio jų po-ravimuisi ir dauginimuisi?

— Ką tu turi galvoje?

— Pirmiausia, ar tarp jų nėra geresnių ir bloges-nių, nors visi jie geros veislės?

— Yra.

— Ar tu daugini visus, ar tik geriausiuosius?

— Tik geriausiuosius.

459

181

b — Ar geriausią prieauglį veda tie, kurie visai jau-
ni arba visai seni, ar tie, kurie yra pačiame stiprume?
— Tie, kurie yra pačiame stiprume.
— O jeigu šito nežiūrėsi, tai ar labai pablogės šu-
nų ir paukščių veislė?
— Žinoma, labai.

— Na, o arklių ir kitų gyvulių? Ar čia ne panašiai
yra?

— Būtų keista, jei būtų kitaip.
— Ak, mano mielas, — tariau, — kokie šaunūs žmo-
nės turės būti mūsų valdovai, jei ir žmonių giminėje
yra taip pat.

c — Iš tikrųjų yra taip pat. O kas iš to?
— Mat, — tariau, — jiems reikės naudoti labai daug
įvairių vaistų. Kai kūnui nereikia vaistų ir žmogus
noriai laikosi režimo, pakanka ir vidutinio gydytojo.
Bet kai reikia skirti vaistus, žinome, jog tada prireiks
narsesnio gydytojo.

d — Teisybė. Bet ką tu nori tuo pasakyti?
— Ogi štai ką, — tariau. — Atrodo, kad valdovai
pavaldinių labai dažnai turės meluoti ir juos apgaudi-
nėti. Juk mes sakėme, kad melas dažnai būna naudin-
gas kaip gydymo priemonė.
— Teisingai sakėme.
— Atrodo, kad šitai labiausiai derės santuokų su-
darymo ir giminės pratęsimo atžvilgiu.

e — Kodėl?
— Iš to, dėl ko mes sutarėme, išplaukia, kad ge-
riausi vyrai turi poruotis daugiausia su geriausiomis
moterimis, o blogiausi, priešingai, — su blogiausiomis;
geriausių vyrų ir moterų palikuonis reikia auginti, o
blogųjų — ne, jeigu mūsų nedidelė kaimenė turi būti
rinktinė. Bet, išskyrus valdovus, daugiau niekas neturi
šito žinoti, kad sargybinių kaimenėje nekiltų jokia ne-
santaika.

— Teisingai, — pritarė Glaukonas.
— Reikės įvesti ir tam tikras šventes, per kurias
suvesime nuotakas ir jaunikius. Jų metu bus aukoja-
mos aukos; mūsų poetai turės sukurti himnus, tinka-

460

mus toms vestuvėms. Vedybų kiekį pavesime nustatyti
valdovams, kad jie galėtų išaugoti pastovų vyrų skai-
čių — žinoma, atsižvelgdami į karus, ligas ir panašius
dalykus, — ir mūsų valstybė pagal galimybes nepasi-
darytų nei per didelė, nei per maža.

— Teisingai.

— O burtų traukimą, aš manau, reikia sutvarkyti
taip, kad dėl kiekvienos santuokos netikė žmonės kal-
tintų likimą, o ne valdovus.

— Būtinai, — tarė Glaukonas.

b IX. — Jaunuolius, kurie pasižymės kare ar kur ki-
tur, reikės pagerbti ir gausiai apdovanoti, suteikti
jiems daugiau progų sueiti su moterimis, kad jie pra-
dėtų kuo daugiau kūdikių.

— Teisingai.

— Užgimusius kūdikius iškart perims kaip tik tam
paskirti pareigūnai — vyrai arba moterys, arba ir vie-
ni, ir kiti, nes užimti pareigas galės lygiai ir vyrai, ir
moterys.

— Taip.

c — Iš gerų tėvų gimusius kūdikius tie žmonės nuneš
į lopšėlį ir atiduos žindymams, kurios gyvena atskiroje
miesto dalyje. O blogiausių arba luošų tėvų kūdikius
jie paslėps, kaip pridera, neprieinamoje, slaptoje vie-
toje¹².

— Taip, nes sargybinių luomas turi būti grynas.

d — Jie rūpinsis ir vaikų maitinimu: ves į lopšėlį
motinas su pienu pritvinkusiomis krūtėmis, bet viso-
kais būdais stengsis padaryti taip, kad nė viena neat-
pažintų savojo kūdikio; jei motinų pienu neužteks, at-
siųs kitų moterų, turinčių pienu, ir žiūrės, kad jos
žindytų nustatytą laiką; budėjimas naktimis ir vaikų
priežiūra bus žindyvių ir auklių pareiga.

— Tu labai palengvini sargybinių žmonioms moti-
nystę.

— Taip reikia, — tariau. — Bet tęskime toliau tai,
ką esame numatę. Sakėme, kad vaikus turi gimdyti
žmonės pačiame stiprume.

— Taip.

e — Ar sutinki su manim, kad toks amžius moteriai yra dvidešimt metų, o vyrui — trisdešimt.

— O kiek jis tęsiasi? — paklausė Glaukonas.

— Moterys tegul gimdo valstybei vaikus nuo dvidešimties iki keturiasdešimt penkerių metų, o vyrai — kai praeis jų bėgiojimui stadione geriausiai tinkamas amžius: nuo to laiko tegul jie duoda valstybei vaikus iki penkiasdešimt penkerių metų¹³.

461 — Teisybė, tai ir vienu, ir kitų kūno ir dvasios klestėjimo amžius.

— O jeigu vyresnis arba jaunesnis ims gimdyti valstybei vaikus, tai sakysime, kad jis nusikalto ir tikėjimui, ir teisingumui, nes pagimdė valstybei vaiką, kuris buvo pradėtas be aukų ir maldu, kuriomis žyniai ir žynės ir visa valstybė meldžia, kad iš gerų ir naujingų žmonių gimtų dar geresni ir naudingesni, bet, priešingai, tamsos priedangoje kaip baisaus nesuvaldymo vaisius.

— Teisybė.

— Tas pats įstatymas, — tariau, — galios ir tuo atveju, jeigu kuris iš vyrų, dar galinčių turėti palikuonių, palies tegul ir santuokinio amžiaus moterį, bet be valdovo leidimo. Mes sakysime, kad toks vyras davė valstybei pavainikį, nes be jungtųjų ir pašventinimo gimęs vaikas yra neteisėtas.

— Visai teisingai, — patvirtino Glaukonas.

— Pasibaigus amžiui, kuris skirtas gimdyti palikuonims, leisime vyrams laisvai santykiuoti su kuo patinka, išskyrus dukteris, motiną, dukterų dukteris ir vyresnes giminaites iš motinos pusės, o moterims — sūnų, tėvą ir jų jaunesnius ir vyresnius giminaučius. Tačiau, nors mes duosime jiems laisvę, jie turės ypač žiūrėti, kad nė vienas gemalas neišvystų pasaulio, o jeigu vis dėlto vaikas gims, tegu pasirūpina, kad jo nerelkėtų auginti.

d — Tai irgi teisinga, — tarė Glaukonas. — Bet kaip jie atskirs tėvus, dukteris ir kitus giminaučius, apie kuriuos kalbėjai?

— Jokių būdu neatskirs, — atsakiau. — Bet kiekvienas vadins savo vaikais visus tuos, kurie gimė dešimtą ar septintą mėnesį nuo jungtųjų dienos — berniukus sūnumis, o mergaites dukterimis, o tie vaikai juos vadins tėvais; jų palikuonis jie vadins savo vaikų vaikais, tie juos — seneliais ir močiutėmis, o visus tuos vaikus, kurie gimė tuo laiku, kai jų tėvai ir motinos gimdė palikuonis, — broliais ir seserimis, todėl, kaip sakėme, negalės su jais santykiuoti. Broliams ir seserims bus leista tuoktis tik tuo atveju, jei taip lems burtai ir jei pitija¹⁴ tai patvirtins.

— Labai teisingai, — tarė Glaukonas.

X. — Tai toks bus, Glaukonai, sargybinių moterų ir vaikų bendrumas. Toliau svarstant, reikia pagrįsti, kad jis geriausiai atitinka valstybės santvarką. Ar ne taip darysime?

— Taip, pristiekiu Dzeusu, — atsakė jis.

— Kad susitartume, ar nereikėtų mums pirmiausia paklausti savęs, kas yra didžiausias gėris valstybės santvarkai, kurio vardan įstatymų leidėjas leidžia įstatymus, ir kas yra didžiausias blogis, o paskui žiūrėti, ar tai, ką mes ką tik aptarėme, turi gėrio pėdsakų ir iš tikrųjų nėra blogis?

— Tai svarbiausia, — atsakė Glaukonas.

— Ar gali būti valstybei didesnis blogis už tą, kuris suardo jos vienybę ir suskaldo ją į daugelį dalių? Arba didesnis gėris už tą, kuris valstybę jungia ir suvienija?

— Ne.

— O labiausiai ją sujungia džiaugsmo ir skausmo bendrumas, kai visi piliečiai vienodai džiaugiasi ar liūdi dėl sėkmių ar nelaimių.

— Be abejo.

— O labiausiai valstybę skaldo tokių išgyvenimų atskirumas, kai dėl tų pačių valstybę ir jos piliečius liečiančių įvykių vieni liūdi, o kiti džiaugiasi.

— Suprantama.

— Ar ne dėl to valstybėje taip pasidaro, kad pasigirsta nedarnūs balsai: „Tai — mano!“ arba „Tai — ne mano!“ Panašiai sakoma ir apie tai, kas svetima.

— Tikra teisybė.

— O valstybė, kurioje dauguma piliečių apie tuos pačius dalykus sako tą patį: „Tai — mano!“ arba „Tai — ne mano!“, yra geriausiai tvarkoma.

— Tikrai geriausiai.

— Tas pat yra ir tokioje valstybėje, kuri labiausiai panaši į paskirą individą. Pavyzdžiui, kai kuris nors iš mūsų susimuša piršta, visa kūno ir sielos bendruomenė, susitelkusi apie vieną valdantįjį pradą, pajunta tai ir užjaučia tą dalį, kuriai skauda; tada sakome, kad žmogui skauda pirštą. Tą patį galima pasakyti ir apie bet kurį kitą žmogaus išgyvenimą — apie kentėjimą, kai skauda kurią nors kūno dalį, ir apie pašitenkinimą, kai ji gyja.

— Taip, tas pat. Tai ir yra atsakymas į tavo klausimą: geriausiai tvarkoma valstybė yra panaši į tokią valstybę.

— Kai vienas iš tokios valstybės piliečių patiria ką nors gera arba bloga, tokia valstybė būtinai sakys, kad tai jos pačios išgyvenimas, ir džiaugsis arba liūdės kartu su tuo piliečiu.

— Gerai tvarkomoje valstybėje būtinai taip bus, — pritarė Glaukonas.

XI. — Jau laikas mums grįžti atgal į mūsų valstybę ir pažūrėti, ar jai tinka mūsų svarstyto išvados, — o gal jos geriau tinka kitai valstybei?

— Taip, reikia pažūrėti.

— Tai štai. Jeigu visose kitose valstybėse yra valdovai ir liaudis, tai yra jie ir mūsų valstybėje.

— Yra.

— Ir visi vienas kitą vadina piliečiais.

— Žinoma.

— Bet, be pavadinimo „piliečiai“, kaip liaudis vadina valdovus kitose valstybėse?

— Daugumoje valstybių vadina viešpačiais, o demokratinėse — tuo pačiu valdovų vardu.

— O kaip bus mūsų valstybėje? Be kreipinio „piliečiai“, kaip liaudis dar vadins valdovus?

— Išgelbetojais ir gynėjais, — atsakė Glaukonas.

— O šie kaip vadins liaudį?

— Mokytojais ir maitintojais.

— O kaip valdovai vadina liaudį kitose valstybėse?

— Vergais, — atsakė Glaukonas.

— O kaip valdovai vadina vienas kitą?

— Bendravaldžiais.

— O kaip mūšiskiai vadins?

— Sargybos bendrais.

— Ar galėtum nurodyti atvejų, kad kitose valstybėse kuris nors iš valdovų į vieną iš bendravaldžių kreiptųsi kaip į draugą, o į kitą — kaip į svetimą?

— Galėčiau išvardyti daug tokių atvejų.

— Artimą žmogų jis laiko ir vadina savu, o svetimo — ne.

— Teisybė.

— Na, o kaip elgsis tavo sargybiniai? Ar atsiras tarp jų toks, kuris laikytų ir vadintų svetimu kurį nors iš savo bendrų?

— Jokiu būdu ne, — atsakė Glaukonas. — Kiekvieną sutiktąjį jis laikys broliu, seserimi, tėvu, motina, sūnumi, dukterimi arba šių vaikais ar seneliais.

— Puikus atsakymas, — tariau, — bet pasakyk dar štai ką. Ar liepsi jiems tik kreiptis vieniems į kitus kaip į giminaičius, ar ir elgtis pagal tuos kreipinius — su tėvais elgtis taip, kaip paprastai vaikai elgiasi su tėvais: gerbti juos, rūpintis jais ir jų klausyti iš baimės, kad, jeigu elgsis kitaip, nesulauks nieko gera nei iš žmonių, nei iš dievų, nes tokiu atveju jų elgesys bus ir nedoras, ir neteisingas. Ar šitai visi piliečiai kals vaikams į galvą — ir dėl tų, kuriuos jiems nurodys kaip tėvus, ir dėl kitų giminaičių?

— Šitai. Juk būtų juokinga ir giminaičių pavadinimai liktų tik tušti žodžiai, jei būtų elgiamasi kitaip!

— Vadinasi, iš visų valstybių tik mūsų valstybės piliečiai galėtų skambiai vienu balsu pasakyti: „Man

gerai klojasi!" arba „Man prastai klojasi!", jeigu kuriam nors piliečiui einasi gerai arba prastai.

— Tikra teisybė, — sutiko Glaukonas.

— O argi mes nesakėme, kad toks požiūris ir tokie žodžiai susiję su bendru džiaugsmu ir bendru sielvartu?

— Ir teisingai sakėme.

— Vadinasi, mūsų valstybės piliečiai bendrai išgyvens įvairius įvykius, jei jie galės sakyti: „Tai mano reikalas". Toks bendras išgyvenimas ir padarys džiaugsmus ir sielvartus bendrus.

— Žinoma.

— Be kitų nuostatų, ar ne tai yra sargybinių moterų ir vaikų bendrumo priežastis?

— Taip, visų svarbiausia.

XII. — Bet mes sutarėme, kad valstybei tai yra didžiausias gėris — gerai sutvarkytą valstybę mes prilyginome kūnui, kurio negalavimus ar sveikatą lemia jo dalių būklė¹⁵.

— Mes teisingai sutarėme, — tarė Glaukonas.

— Vadinasi, to, kas valstybei yra didžiausias gėris, priežastis yra jos sargybinių žmonių ir vaikų bendrumas.

— Be abejo.

— Tai neprieštarauja ir mūsų ankstesniems tvirtinimams. Juk sakėme, kad sargybiniai negalės turėti nei nuosavų namų, nei žemės, nei jokio turto, jie gaus maistą iš kitų piliečių kaip atlyginimą už sargybą ir viskuo naudosis bendrai, nes jie turi būti tikri sargybiniai.

— Teisingai.

— Ir tai, ką teigėme anksčiau, o dar labiau tai, ką sakome dabar, padarys juos tikrais sargybiniais ir apsaugos valstybę, kad jie nesudraskytų jos į skutus — taip paprastai atsitinka, kai žmonės savu laiko ne tą patį, o kiekvienas vis kitą dalyką: vienas tempia į savo namus viską, ką tik įstengia įsigyti, nekrepdamas dėmesio į kitus, kitas — vėl į savo namus; kiekvienas turi savo žmoną ir vaikus, dėl to atsiranda ir savų džiaugsmų bei bėdų. Priešingai, kai visi vieningai lai-

ko savu tą patį dalyką, visi siekia to paties tikslo ir pagal galimybes patiria tuos pačius išgyvenimus — džiaugsmingus ar skaudžius.

— Be abejo, — tarė Glaukonas.

— Na, o ar neišnyks tarp jų bylos ir vienas kito kaltinimai jau vien dėl to, kad jie neturės jokios nuosavybės, išskyrus savo kūną? Visa kita jų bus bendra, todėl nekils jokių vaidų, nes žmonės paprastai vaidinasi arba dėl turto, arba dėl vaikų ir giminaičių.

— Šito tikrai nebebus, — patvirtino Glaukonas.

— Jie neturės pagrindo bylinėtis dėl priedartos ir įžeidimų, nes mes laikysime geru ir teisingu dalyku užpultiems gintis nuo savo bendraamžių ir liepsime jiems lavinti savo kūną.

— Teisingai.

— Šis įstatymas yra geras dar ir tuo, kad, jei kas su kuo nors susipyks, tai tuo numalšins savo įtūžį ir nekils didesnių vaidų.

— Žinoma.

— Vyresnieji valdys ir baus visus jaunesniusius.

— Aišku.

— O jaunesnieji niekada nesiryš — tai suprantama — panaudoti prievartą prieš vyresniusius arba pakelti prieš juos ranką, arba izeisti, nebent valdovams isakius. Jiems sukliudys du geri sargai — baimė ir pagarba: pagarba neleisdžia užgauti to, kuris gali būti tėvu, o baimė verčia nuogaštauti, kad nukentėjusiam neateitų į pagalbą jo sūnūs arba broliai, arba tėvai.

— Taip būna.

— Vadinasi, tokie įstatymai užtikrins taiką tarp žmonių.

— Užtikrins.

— Kadangi tarp šių žmonių nebus nesutarimų, tai nereikės bijoti, kad kiti piliečiai su jais vaidysis ir kad tarp jų kils nesantaika.

— Žinoma, nereikės.

— Apie įvairias mažas blogybes, nuo kurių jie taip pat išsivaduos, aš nenoriu kalbėti — šitai net ir nepriktų: pavyzdžiui, apie vargšų pataikavimą turtuoliams,

apie bėdas ir sunkumus, susijusius su vaikų auginimu, apie ieškojimą pinigų šeimynai išlaikyti, kai žmonėms prisieina tai skolintis, tai kitiems atsakyti, tai, kokiu nors būdu įsigijus pinigų, patikėti juos saugoti ir tvarkyti žmonoms ir šeimynykščiams, — kaip matai, mano mielas, rūpestių čia per akis, tai kiekvienam aišku, bet neverta kalbėti apie tokius žemus dalykus.

XIII. — Taip, šitai ir aklam aišku, — pritarė Glaukonas.

— Išsivadavę nuo visų tų vargų, jie gyvens laimingiau negu olimpinių žaidynių nugalėtojai¹⁶.

— Kuriuo atžvilgiu?

— Pastariesiems tenka tik maža dalelė to, ką turės šie žmonės. Juk šių pergalė yra gražesnė, ir valstybė geriau juos aprūpina: savo pergalė jie išgelbsti visą valstybę, o vietoj vainiko jie patys ir jų vaikai gauna išlaikymą ir visa kita, kas reikalinga; dar gyvi būdami, jie gauna iš valstybės visokių dovanų, o numirę deramai palaidojami.

— Tai puiku.

— Ar prisimeni, — tariau, — anksčiau — nebežinau, kurioje vietoje, — kažkas mums prikišo, kad sargybiniai nebus laimingi, nes jie nieko neturi, nors ir gali pasisavinti visą piliečių turta. Mes tada atsakėme, kad šį klausimą aptarsime vėliau, pasitaikius progai; pirmiausia sargybinius reikia padaryti tikrais sargybinais, o valstybę — kuo laimingesnę, bet ne turint galvoje kurio nors vieno luomo gerovę.

— Prisimenu.

— Dabar grįžkime prie sargybinių gyvenimo. Jei jis yra daug gražesnis ir geresnis negu olimpinių žaidynių nugalėtojų gyvenimas, tai ar galima jį lyginti su batsiuvių ir kitų amatininkų arba žemdirbių gyvenimu?

— Man atrodo, kad jokių būdu negalima, — atsakė Glaukonas.

— Bet — čia verta pakartoti tai, ką aš tada sakiau, — jeigu sargybinis ims laikyti laime nebūti sargybiniumi, jeigu jis nepasitenkins tuo kukliu ir pastoviu gyvenimu, kurį mes laikome geriausiu, bet pasiduos

d

466

b

190

neprotinai ir vaikiškai nuomonei apie laimę, kuri skatins jį jėga pasisavinti visą valstybės turta, tada jis pamatys, kad Heziodas buvo teisus, sakydamas, jog tam tikra prasme pusė yra daugiau už visumą¹⁷.

— Jei toks sargybinis paklausytų mano patarimo, jis neatsisakytų tokio gyvenimo.

— Vadinasi, — tariau, — mūsų aptartą šių vyrų moterų bendrumą tu laikai galimu dalyku. Tai liečia ir vaikus bei jų auklėjimą, ir kitų piliečių apsaugą. Ar moterys lieka mieste, ar eina į karą, jos kartu su vyrų saugo valstybę, kartu su jais medžioja tarsi šunys; pagal išgales jos dalyvauja visur. Šitoks jų elgesys yra pats geriausias ir nė kiek neprieštarausja patelės ir patino santykių prigimčiai.

— Sutinku.

XIV. — Dar mums liko nustatyti, — tariau, — ar tarp žmonių galimas toks bendrumas, koks yra tarp kitų gyvų būtybių, ir kaip jis pasiekiamas.

— Aš kaip tik norėjau šitai pridurti, bet tu mane aplenkei.

— Ką dėl karo reikalų, — tariau, — tai, manau, ir taip aišku, kaip kariaus moterys.

— O kaipgi? — paklausė Glaukonas.

— Jos kartu su vyrais dalyvaus karo žygiuose; pasiims su savimi ir tuos vaikus, kurie jau įstengs žygiuoti kartu, kad, panašiai kaip kitų amatininkų vaikai, jie išžiūrėtų į tą amata, kurio paūgėję turės išmokti, be to, kad būtų pagalbininkai ir pasiuntiniai visuose karo reikaluose ir patarnautų savo tėvams ir motinoms. Argi nesi pastebėjęs, kad, pavyzdžiui, puodžių vaikai iš pradžių ilgą laiką patarnauja ir stebi ir tik vėliau imasi žiesti puodus?

— Esu.

— Argi amatininkams reikia rūpestingiau mokyti savo vaikus negu sargybiniams, kad, prisižiūrėję ir įgiję patyrimo, jie žinotų, ką reikia daryti?

— Tai būtų juokinga, — tarė Glaukonas.

— Be to, visos gyvos būtybės būna daug karingesnės, kai šalia yra palikuonys.

b

191

— Taip yra. Bet, Sokratai, gresia pavojus, kad pralaimėję — kare tai dažnai atsitinka — jie pražudys ir savo vaikus, o kiti piliečiai negalės atlyginti šio nuostolio.

— Teisybę sakai, — tariau. — Bet ar tu manai, kad pirmiausia reikia apsaugoti juos nuo visokių pavojų?

— Jokiu būdu ne.

— Tai ką? Jeigu jau rizikuoti, tai tik su sąlyga, kad sėkmės atveju jie taps geresni.

— Aišku.

— Ar tu manai, jog tai nesvarbu ir neverta rizikuoti dėl to, kad tie, kurie užaugę taps kariais, jau nuo mažens stebėtų karą?

— Tai svarbu vardan to tikslo, apie kurį tu kalbi.

— Taigi vaikams reikia suteikti galimybę stebėti karą, bet kartu reikia pasirūpinti jų saugumu — tada viskas bus gerai. Ar ne taip?

— Taip.

— Pirmiausia, — tariau, — jų tėvai bus prityrę kariai ir sugebės atskirti pavojingus žygius nuo nepavojingų.

— Suprantama.

— Į nepavojingus žygius jie vesis vaikus, o nuo pavojingų saugos.

— Be abejo.

— Jiems vadovauti paskirs ne eilinius, o labiausiai prityrusius vyresnio amžiaus žmones, kurie būtų ir geri vadovai, ir auklėtojai.

— Taip ir dera.

— Bet reikia pripažinti, kad dažnai viskas pakryps ta labai nelauktai.

— Taip dažnai būna.

— Šitokiems atvejams, mano mielas, reikia vaikams iš mažens auginti sparnus, kad, reikalui esant, jie galėtų purptelėti ir išvengtų pavojaus.

— Ką tu turi galvoje? — paklausė Glaukonas.

— Reikia vaikams kuo ankščiau sodinti ant arklių ir, kai išmoks joti, imti juos su savimi, kad stebėtų karą — tik jų arkliai turi būti ne smarkiausi ir karin-

c

d

e

192

giausi, bet greičiausi ir klusniausi. Šitokių būdu jie geriausiai išžiūrės į savo amatą ir, jeigu prireiks, tikriausiai išsigelbės, sekdami paskui savo globėjus.

— Man atrodo, tu teisingai kalbi.

— Na, o karas? — tariau. — Kaip elgsis tavo kariai ir kaip jie žiūrės į priešą? Ar man teisingai atrodo...

— Sakyk, kas?

— Jei kuris nors iš karių paliks rikiuotę, — tariau, — ar mes ginklą, ar padarys kokį kitą panašų dalyką iš bailumo, tai ar nereikėtų pervesti jį į amatininkus arba žemdirbius?

— Tikrai reikėtų.

— O tą, kuris gyvas pasiduos priešams, ar nereikėtų padovanoti tiems, kurie panorės pasinaudoti šiuo grobiu savo nuožiūra?

— Žinoma.

— Tą, kuris pasižymės narsumu, kartu su juo žygyje dalyvaujantys jaunuoliai ir paaugliai turėtų apvainikuoti paeilui kiekvienas tiesiog žygio metu. Ar ne?

— Taip.

— Ir sveikinti jį, paspausdami dešinę ranką.

— Be abejo.

— Bet, manau, tu nesutiksi...

— Dėl ko?

— Kad jis visus bučiuotų ir jį visi bučiuotų.

— Kaip tik pritariu, — atsakė Glaukonas. — Prie šio įstatymo aš dar pridursiu, kad per visą žygį niekas neturi teisės atsisakyti, jei toks karys panorės jį pabučiuoti, — juk jeigu jis pamils jaunuolį ar moterį, igis dar daugiau narsumo atlikti žygdarbiams.

— Puikul! — tariau. — Be to, mes jau sakėme, kad tokiems žmonėms dažniau bus rengiamos jungtuvės, jie dažniau negu kiti bus parenkami tam tikslui, kad turėtų kuo daugiau palikuonių.

— Taip, jau sakėme tai.

XV. — Ir pagal Homerą, narsius jaunuolius pridėra pagerbti. Homeras sako, kad kovoje pasižymėjusiam Ajantui tekė „nugaros raumenys patys gardieji“¹⁸. Tai

deramas stipraus ir narsaus vyro pagerbimas: juo ne tik parodoma pagarba, bet ir sustiprinamos jėgos.

— Tikra teisybė.

— Taigi, — tariau, — šiuo atžvilgiu paseksime Homeru. Aukojimų ir kitų iškilnių metu mes pagerbsime narsius januolius — pagal tai, kiek kuris bus nusipelnęs, — ne tik himnais ir tuo, apie ką tik ką kalbėjome, bet ir garbinga vieta, mėsa ir gėrimo pilnomis taurėmis¹⁹, kad ne tik pagerbtume, bet ir pastiprintume tuos narsius vyrus ir moteris.

— Puikiai pasakei, — tarė Glaukonas.

— Na, o apie tuos, kurie garbingai žuvo žygyje, pirmiausia sakysime, kad jie priklausau auksinei giminei.

— Be abejo.

— Argi netikėsime Heziodu, kuris sako, kad kai kurie iš šios giminės žmonių po mirties

469

Didžiojo Dzeuso valia (...) demonais tapo geraisiais, Vaikščiančiais žemės paviršium ir serginciais žmones mariuosius²⁰.

— Patikėsime.

— Taigi pasiklausime dievo, kaip reikia laidoti ir kokiomis ypatingomis apeigomis pagerbti tokius palaimintus dieviškus žmones, ir laidosime juos taip, kaip jis pasakys.

— Taip ir darysime.

— Ir nuo to laiko gerbsime jų kapus, nes jie — de-
monai, ir jiems lenksimės. Lygiai taip pat pagerbsime mirusį iš senatvės ar dėl kokios kitos priežasties, jeigu, gyvas būdamas, jis bus pasižymėjęs dorybingumu.

— Labai teisingai.

— Na, o kaip mūsų kariai elgsis su priešais?

— Kokia prasme?

— Pirmiausia dėl valstybių pavergimo. Ar tau at-
rodo teisinga, kad graikai pavergtų graikų valstybes,
ar, priešingai, šito, kiek tai įmanoma, niekam negalima
leisti ir reikia pratinti tausoti graikus, kad jų nepa-
vergtų barbarai?

— Kaip tik taip.

— Vadinasi, ir mūsų piliečiai negali turėti vergo
graiko, ir kitiems patarsime taip nedaryti.

194

— Ir aš taip manau. Tada graikai savo jėgas veikia nukreips prieš barbarus ir susilaikys nuo tarpusavio karų.

— Na, o nugalėjus apiplėšti užmuštuosius ir pasiimti ne tik jų ginklus ar tau atrodo geras daiktas? Ar bailiams tai nėra dingstis išvengti kovos? Jie, tarsi atlikdami savo pareigą, grabinėja užmuštuosius. Per tokius apiplėšinėjimus jau pražuvo ne viena kariuomenė.

— Ne viena.

— Apiplėšti lavoną — tai žemas gobšumas. Tik moteriškai ir lėkštai galvosena būdinga laikyti priešų net žuvusiojo kūną, nors pats priešas jau pabėgo, palikęs tik tai, kas jam padėjo kovoti. Argi yra koks skirtumas tarp tokių žmonių ir šunų, pykstančių ant akmenų, kuriais į juos pataikė, ir neliečiančių to, kuris juos mėtė?

— Jokio skirtumo, — atsakė Glaukonas.

— Taigi reikia atsiskirti lavonų apiplėšinėjimo ir leisti priešui atsiimti žuvusius.

— Prisiekiu Dzeusu, reikia atsiskirti.

470

XVI. — Taip pat nenešime į šventyklas ginklų, kad pakabintume juos ant sienų, ypač jei tai bus graikų ginklai, — jei norime parodyti kitiems graikams palankumą. O dar labiau baiminsimės padaryti šventvagystę, atnešdami daiktus, atimtus iš savo gentainių, — nebent dievas taip lieptų.

— Teisingai kalbi.

— Na, o graikų žemės niokojimas ir namų deginimas? Kaip, tavo nuomone, šiais atžvilgiais kariai elgsis su priešų?

— Tu pasakyk savo nuomonę, aš mielai išklausysiu.

— Man atrodo, — tariau, — kad jie nedarys nei viena, nei kita, o apsiribos tik metinio derliaus atėmimu. Ar nori, kad pasakytčiau, kodėl?

— Noriu.

— Man atrodo, kad yra ne tik du žodžiai — karas (πόλεμος) ir nesantaika (στρατός), — bet ir du skirtingi dalykai, kuriuos lemia dvi rūšys nesutarimų — vieni iš

195

jū būna tarp savųjų, artimųjų, o kiti — su pašaliniais, svetimšaliais. Priešiskumas tarp savųjų vadinamas nesantaika, o su priešais — karu.

— Tu nepasakei nieko nauja, — tarė Glaukonas.

— Na, o ar įprasta tai, ką aš dabar pasakysiu? Aš tvirtinu, kad visi graikai yra vienas kitam artimi žmonės ir iš tos pačios giminės, o barbarams jie svetimšaliai.

— Teisybė.

— Todėl, kai graikai kausis su barbarais, o barbarai su graikais, sakysime, kad jie kariauja, kad jie iš prigimties yra priešai, ir tą jų priešiskumą vadinsime karu. O kai kas nors panašaus vyks tarp graikų, sakysime, kad jie iš prigimties yra savi, bet šiuo atveju Graikija serga ir joje viešpatauja nesantaika, ir tokį priešiskumą vadinsime nesantaika²².

— Sutinku su tavimi.

— Tu tik pagalvok, — tariau: — kai kyla tokia nesantaika ir valstybė suskyla, kai piliečiai siaubia vieni kitų laukus, degina namus, kokia pražūtinga bus toji nesantaika ir kiek maža meilės savo tėvynei rodys vieni ir kiti. Kitaip jie neišdrįstų niokoti savo auklės ir motinos. Užtenka, jei nugalėtojai atims iš nugalėtų jų jų darbo vaisius, bet tegul jie neužmiršta, kad jų tikslas — taika: juk ne amžinai jie kariaus!

— Šitaip galvoti daug kilniau, — tarė Glaukonas.

— Tai kaip? Argi tavo kuriama valstybė nebus graikų valstybė?

— Būtinai bus, — atsakė Glaukonas.

— Argi jos piliečiai nebus geri ir išauklėti?

— Žinoma, bus.

— Argi jie nemylės visko, kas graikiška? Argi Graikijos jie nelaikys savo žeme? Argi nebus to paties tikėjimo, kaip ir kiti graikai?

— Be abejo, bus.

— Nesutarimus su graikais, kaip su savo gentainiais, jie laikys nesantaika ir nevadins jų karu?

— Nevadins.

471

196

— Ir vaidydami jie turės galvoje būsimą susitaikymą?

— Be abejo.

— Savo priešininkus jie geranoriškai stengsis atvesti į protą, nepavergdami jų ir nepražudydami, nes laikys juos ne priešais, bet tais, kuriuos reikia pamokyti.

— Taip.

— Taigi, patys būdami graikai, jie neniokos Graikijos, nedegins ten namų ir nelaikys savo priešais visų kurios nors valstybės piliečių — ir vyrų, ir moterų, ir vaikų; jie laikys jais tik nedaugelį žmonių — nesantikos kaltininkus. Todėl jie nepanorės nei nusiaubti šalies, nei griauti namų, nes daugumai piliečių nejaus jokio priešiskumo, ir gyvens nesantaikoje tik tol, kol nekaltai nukentėjusieji neprivers kaltininkų atsilyginti už skriaudas.

— Sutinku, kad mūsų piliečiai kaip tik šitaip turi elgtis su savo priešininkais, o su barbarais — taip, kaip dabar graikai elgiasi su graikais.

— Taigi įvesime saugybiniams ir tokį įstatymą — neniokoti šalies ir nedeginti namų.

— Įvesime ir tvirtinsime, kad tai geras įstatymas, kaip ir ankstesnieji.

XVII. Bet, Sokratai, man atrodo, kad, jei tau ir toliau leisime kalbėti apie tuos dalykus, tu ir neprisiminsi, jog pradėjai, atidėjęs atsakymą į anksčiau iškilusį klausimą: ar šitokia valstybės santvarka yra galima ir kaip ją įgyvendinti. Juk jeigu visa tai būtų įgyvendinta, valstybė iš to turėtų visokeriopos naudos. Aš dar nuo savęs pridėsiu tai, ką tu praleidai: tokios valstybės piliečiai narsiausiai kovotų su priešu, nes niekada nepalikėtų savųjų nelaimėje, žinodami, kad jie vieni kitiems yra broliai, tėvai, sūnūs, ir taip vadindami vienas kitą. O jei ir moterys kartu su vyrais žygiuotų arba greta jų, arba užpakalyje išsirikiavusios, kad priešams įvartytų daugiau baimės ir, ištikus reikalui, padėtų saviesiems, aš esu įsitikinęs, jog jie būtų nenugalimi. Nekalbėsiu apie tai, kiek gėrybių jie turėtų taikos

e

metu. Kadangi aš visiškai sutinku su tavimi, kad, jeigu būtų įvesta tokia santvarka, valstybė turėtų visas šitas gėrybes ir dar daugybę kitų, tai tu nekalbėk daugiau apie pačią santvarką, bet pamėginkime patys sau įrodyti, jog ji yra įgyvendinama, o visa kita atidėkime į šalį.

— Tu taip netikėtai išbrovei į mano kalbą, ir be jokio gailėsčio, vos tik aš sutrikau! Tu tikriausiai užmiršai, kad aš ką tik vargais negalais ištrūkiau nuo dviejų bangų, ir siunti man trečią — didžiausią ir sunkiausią. Kai tu ją pamatysi ir išgirsi jos grūmėjimą, busi nuolaidesnis man ir suprasi, kad aš ne be pagrindo delsiai: aš bijojau ir išsakyti, ir bandyti aptarti savo mintį — tokia ji neįprasta.

— Juo labiau atsikalbinėsi, tuo mažiau leisime tau išsisukinėti nuo klausimo, koku būdu įgyvendinama šitokia santvarka. Atsakyk mums negaišiuodamas.

— Pirmiausia, — tariau, — reikia prisiminti, kad šis klausimas iškilo, kai svarstėme, kas yra teisingumas ir neteisingumas.

— Reikia. Bet kam gi tai? — paklausė Glaukonas.

— Niekam. Tačiau argi, išsiaiškinę, kas yra teisingumas, mes reikalausime, kad teisingas žmogus niekuo nesiskirtų nuo paties teisingumo, bet visais atžvilgiais būtų toks pat, kaip teisingumas? O gal pasitenkinsime tuo, kad žmogus kuo labiau priartės prie jo ir turės jo kur kas daugiau negu kiti žmonės?

— Taip, pasitenkinsime.

— Kaip pavyzdį mes nagrinėjome, kas yra pats teisingumas ir kas yra tobulai teisingas žmogus, jei toks atsirastų; taip pat nagrinėjome ir tai, kas yra neteisingumas ir tikrai neteisingas žmogus, kad, žiūrėdami į juos kaip į pavyzdžius, pagal tai, ar jie mums atrodys laimingi, prieitume išvadą ir apie pačius save: to, kuris bus į juos panašus, laukia toks pat likimas. Bet mes nesiekėme įrodyti, kad šitai yra įgyvendinama.

— Tavo tiesa.

198

— Ar tu manai, kad dailininkas pasidarys prastelis, jeigu jis įtaigiai nupieš gražiausio žmogaus paveikslą, bet nemokės įrodyti, kad toks žmogus iš tikrųjų gali būti?

— Prisiekiu Dzeusu, nemanau.

— Na, o mes ar nenupiešėme — žodžiais — tobulos valstybės pavyzdžio?

— Nupiešėme.

— Tai ar, tavo manymu, mūsų išvedžiojimui nustos savo vertės, jei nesugebėsime įrodyti, kad tokia valstybė įmanoma sukurti?

— Nemanysčiau.

— Tai tiesa, — tariau. — Bet jei nori, kad padaryčiau tau malonumą ir parodyčiau, koku būdu ir kokiomis sąlygomis tokia valstybė gali būti įgyvendinta, tai turėsi vėl apdovanoti mane tuo pačiu...

— Kuo?

— Ar galima ką nors padaryti taip, kaip nusakyta žodžiais? O gal jau pačia savo prigimtimi įkūnijimas yra toliau nuo tiesos negu žodis, nors daugelis mano kitaip? Ar sutinki su manimi?

— Sutinku, — atsakė Glaukonas.

— Todėl nereikalauk, kad įrodyčiau, jog ir tikrovėje viskas turi būti įgyvendinta taip, kaip mes nusakėme žodžiais. Bet jei mums pasiseks surasti, kaip būtų galima sukurti valstybę, kuri kuo labiausiai priartėtų prie mūsų idealo, tada turėsi pripažinti, kad aš išpildžiau tavo reikalavimą, tai yra parodyčiau, kaip šitai galima įgyvendinti. Ar tu nepasitenkinsi tuo? Aš tai pasitenkincčiau.

— Ir aš pasitenkincčiau, — pasakė Glaukonas.

XVIII. — Po viso to, matyt, reikėtų pamėginti išvirti ir parodyti, kas dabartinėse valstybėse yra blogai tvarkoma, kuo jos skiriasi nuo mūsų valstybės ir koks visai nedidelis pakeitimas priartintų jas prie mūsų valstybės santvarkos; galbūt užtektų vieno pakeitimo arba dviejų, o gal prireiktų ir daugiau pakeitimų, bet vis dėlto jų turėtų būti visai nedaug ir nedidelių.

— Žinoma, — pritarė Glaukonas.

c

472

b

c

d

473

b

— Man atrodo, — tariau, — kad užtenka vieno vienintelio pasikeitimo, ir mes galėsime parodyti, jog tada pasikeis visa valstybė. Tiesa, tas pasikeitimas ne mažas ir nelengvas, bet vis dėlto jis galimas.

— Koks?

— Štai ir priėjome tai, ką palyginome su didžiausia banga. Vis dėlto pasakysiu, net jei banga paskandintų mane patyčiose ir negarbėje. Klausyk, ką ketinu pasakyti.

— Kalbėk, — tarė Glaukonas.

— Kol valstybėse nekaraliaus filosofai arba vadinamieji dabartiniai karaliai ir valdovai netaps tikrais ir rimtais filosofais, kol valstybinė valdžia ir filosofija nesusilies į viena ir kol iš valdžios nebus prievarta pašalinti tie žmonės — o jų daug, — kurie iš prigimties linksta tik į vieną kurį iš tų dviejų dalykų, tol, mielas Glaukonai, nebus galo valstybių vargams²³, tol toji valstybės santvarka, kurią nusakėme žodžiais, žmonių giminei bus nepasiekiama ir neišvys dienos šviesos. Štai kodėl aš ilgai delsiai — aš numačiau, kad tie žodžiai prieštarau įprastai nuomonei. Juk sunku pripažinti, kad kitaip neįmanoma nei asmeninė, nei visuomeninė gerovė.

— Sokratai, — tarė Glaukonas, — po tokių tavo žodžių ir juose slypinčios minties tik ir lauk, kad daugelis net ir neblogų žmonių, nusimetę apsiaustus ir pasigriebę į rankas, kas paklius, nuogi²⁴ puls tave, pasirengę viskam. Ir jeigu tu neatsiginsi įrodymais, bet pulsai bėgti, jie pasityčiodami tave nubaus!

— Argi ne tu būsi dėl viso to kaltas?

— Ir jausiuosi esąs visiškai teisus. Bet aš tavęs nepaliksiu vieno — savo palankumu ir padrašiniu ginsiu kiek galėdamas. Be to, aš galbūt geriau sugebėsiu atsakinėti į tavo klausimus negu kas nors kitas. Todėl, turėdamas toki pagalbinišką, pamėgink tiems, kurie netiki, įrodyti, kad iš tikro yra taip, kaip tu sakai.

— Pamėginsiu, — tariau, — jeigu jau tu pažadi man tokią didelę pagalbą. Jei norime išvengti tų žmonių, apie kuriuos tu kalbėjai, antpuolio, tai, man rodos, bū-

d

e

474

b

200

tina paaiškinti jiems, ką mes vadiname filosofais, jeigu išdirštame teigti, jog filosofams reikia patikėti valdžią. Kai šitai pasidarys aišku, tada galėsime gintis, įrodinėdami, kad kai kuriems žmonėms iš prigimties yra skirta būti filosofais ir valdyti valstybę, o visiems kitiems nedera tuo užsiimti, jie turi klausyti valdovų.

— Pats laikas tai paaiškinti.

— Na, tai sek paskui mane ir žiūrėk, ar būsiu geras vedlys.

— Veski

— Ar reikia tau priminti, o gal pats prisimeni, jog kai sakome, kad žmogus ką nors myli, tai, jei sakome apie jį teisybę, yra aišku, kad jis myli ne kurią nors vieną mylimo dalyko pusę, bet jį visą?

XIX. — Matyt, reikia priminti, nes man šitai nelabai aišku.

— Kam kam, o tau tai jau tikrai nepriktų šitaip kalbėti, Glaukonai. Vyras, kuris yra prityręs meilėje, neturėtų užmiršti, kad linkusio įsimyleti ir jaunuoliams neabejingo žmogaus širdį vienaip ar kitaip žeidžia ir jaudina visi jauni žmonės — jie visi jam atrodo verti jo dėmesio ir meilės. Argi ne taip jūs žiūrite į gražuolius? Vieną vadinatė žaviu dėl to, kad jis riestanosis, ir visai jį liaupsinatė, kumpanosį laikote turinčiu kažką karališka, o tą, kurio nosis vidutinio didumo, — proporcingai sudėtu žmogumi; juodbruviai jums atrodo esą narsios išvaizdos, o baltaplaukius vadinatė dievų vaikais; „medaus geltonumo“ spalvą bus sugalvojęs ne kas kitas, kaip tik įsimylėjęs pagražinti ir pagirti mylimojo blyškumui, jei tik jaunuolis yra pačiame žydėjime. Vienu žodžiu, jūs išsigalvojate visokių dingusių, visokių žodžių ir neatstumiate nė vieno iš tų, kurie yra pačiame žydėjime.

— Jeigu, imdamas mane pavyzdžiu, nori parodyti, kaip elgiasi įsimylėjęliai, aš nusileidžiu, bet tik mūsų pokalbio labui.

— O ką? — tariau. — Ar ne panašiai elgiasi tie, kurie mėgsta vynu? Kiekviena dingstimi jie giria bet koki vynu.

475

201

— Taip ir yra.

— Lygiai taip pat, aš manau, ir garbėtroškos. Tu pastebėjai, kad jeigu jie negali vadovauti visai kariuomenei, pasidaro bent tritijų²⁵ vadais; jeigu negali būti gerbiami didžiųjų ir žymiųjų žmonių, jie pasitenkina mažesnių ir nereikšmingų žmonių pagarba, tačiau trokšta garbės bet kokia kaina.

— Tikra teisybė.

— O dabar priimk arba paneik štai ką. Kai sakome, kad žmogus ko nors trokšta, tai ar turime galvoje, kad jis trokšta visų tos rūšies dalykų, ar vienų iš jų trokšta, o kitų — ne?

— Aišku, kad visų,— atsakė Glaukonas.

— Taigi sakysime, kad išminties mylėtojas siekia ne kurios nors vienos jos rūšies, bet apskritai išminties, ar ne?

— Tai tiesa.

— O jei žmogus bodisi mokslais, ypač kai yra dar jaunas ir nesupranta, kas naudinga, o kas — ne, nepavodinsime jo nei smalsiu, nei filosofu, lygiai kaip to, kuris bjaurisi maistu, nelaikysime nei išalkusiu, nei norinčiu valgyti: šiuo atveju jis yra ne mėgėjas pavalyti, bet, priešingai, bodisi maistu.

— Nė kiek nesuklysimė, taip sakydami.

— O tą, kuris trokšta paragauti visokių mokslų, mėgsta mokytis ir šiuo atžvilgiu yra nepasotinamas, tą mes pagrįstai vadinsime filosofu.

Čia Glaukonas tarė:

— Tokių žmonių atsiras daug, be to, gana paikų. Juk tokie, man atrodo, yra reginių mėgėjai: jie džiaugiasi, sužinoję ką nors nauja. Būtų kvaila prie filosofų priskirti ir tuos, kurie mėgsta pasiklausyti: jų visai netraukia tokie pokalbiai, kuriuose kas nors svarstoma, bet užtat jie bėga į visas šventes, rengiamas Dioniso garbei, nepraleisdami nei miesto, nei kaimo dionisijų, tarsi kas būtų pasamdęs juos išklausyti visus chorus. Argi visus tuos žmones ir kitus, kurie siekia sužinoti ką nors panašaus ir užsiima visokiais niekais, vadinsime filosofais?

— Jokiu būdu, nebent tik panašiais į juos.
XX. — O ką tu laikai tikrais filosofais? — paklausė Glaukonas.

— Tuos, kurie trokšta išvelgti tiesą.

— Teisingai. Bet paaiškink, kaip tu šitai supranti.

— Kitam būtų nelengva paaiškinti, bet tu, manau, sutiksi su manim...

— Dėl ko?

— Kadangi grožis ir bjaurumas yra vienas kitam priešingi, vadinasi, tai yra du skirtingi dalykai.

— Žinoma.

— O jeigu tai yra du dalykai, tai kiekvienas iš jų yra vienas.

— Aišku.

— Tą patį galima pasakyti apie teisingumą ir neteisingumą, gėrį ir blogį ir visas kitas rūšis: kiekviena iš jų yra viena, bet kadangi ji visur reiškiasi, būdama susijusi su kitomis, ir, be to, skirtinguose veiksmuose ir žmonėse, tai atrodo esanti dauginė.

— Tu teisus.

— Pagal tai aš ir skiriu: atskiriu tuos, kurie, kaip sakei, mėgsta reginius, taip pat amatininkus ir verslo žmones, ir tuos, apie kuriuos dabar kalbame ir kuriuos pagrįstai galėtume pavadinti filosofais.

— O kam tu šitai darai? — paklausė Glaukonas.

— Mėgėjai klausytis ir žiūrėti gėrisi gražiais garsais, gražiomis spalvomis, formomis ir visais tais kūrniais, kuriuose pasireiškia šių dalykų grožis, bet jų protas nesugeba išvelgti paties grožio prigimties ir jo pamilti.

— Taip jau yra.

— O tokių žmonių, kurie įstengia pakilti iki paties grožio ir matyti jį patį savaime, yra visai nedaug.

— Labai nedaug.

— Tās, kuris vertina gražius daiktus, bet nevertina grožio paties savaime ir neįstengia sekti paskui tą, kuris vestų jį į jo pažinimą,— ar toks žmogus, tavo nuomone, iš tikrųjų gyvena, ar tik sapnuoja? Pats pagal-

vok: juk sapnuoti — nesvarbu, miegant ar budint,— tai daikto atvaizdą laikyti ne atvaizdu, bet pačiu daiktu, i kurį jis yra panašus, ar ne?

— Tikrai, aš pasakyciau, kad toks žmogus sapnuoja.
— Na, o tas, kuris, priešingai, įžvelgia grožį patį savaime ir įstengia matyti ir patį grožį, ir visa, kas jį sudaro, bet nepainioja viena su kita,— ar toks žmogus, tavo nuomone, sapnuoja, ar iš tikrųjų gyvena?

— Iš tikrųjų gyvena,— atsakė Glaukonas.

— Jo mąstymą pavadintume pažimimu (γνώμη), nes jis pažįsta, o ano, pirmojo,—nuomone (δόξα), nes jis tik mano.

— Teisingai.

— Na, o jeigu tas, kuris, kaip sakėme, tik mano, bet ne pažįsta, ims širsti ant mūsų ir ginčyti mūsų sprendimų teisingumą, ar galėtume jį nuraminti ir švelniai įtikinti, nesakydami tiesiai, kad jis yra ne viso proto?

— Turime jį įtikinti.

— Tad paklausk, ką mes jam atsakysime. Arba, jei nori, šitaip jį paklausinėkime, įtikinėk, kad mes ne prieš jį — priešingai, mums net malonu matyti išmanantį žmogų: „Pasakyk mums štai ką: tas, kuris pažįsta, pažįsta ką nors ar nieko?“ Tu atsakinėk man už jį.

— Atsakysiu, kad ką nors pažįsta,— tarė Glaukonas.

— Ar tai, kas yra, ar tai, ko nėra?

— Tai, kas yra. Kaipgi pažinsi tai, ko nėra?

— Taigi laikysime tikru dalyku, kad, nesvarbu, kuriuo atžvilgiu ką nors nagrinėtume, tai, kas tikrai yra, tikrai galima pažinti, o to, ko visai nėra, visai negalima pažinti.

— Be abejo.

— Puiku. O jeigu yra tokių dalykų, kurie tai yra, tai nėra, argi jie nebus viduryje tarp grynos būties (τό ov) ir to, kas visai neegzistuoja?

— Jie bus viduryje tarp vieno ir kito.

— Kadangi pažinimas (γνώσις) nukreiptas į tai, kas yra, o nežinojimas — į tai, ko nėra, vadinasi, to, kas nukreipta į tarpinius dalykus, turime ieškoti tarp žino-

204

jimo (επιστημη) ir nežinojimo, jei tik kás nors panašaus yra.

— Visai teisingai.

— Ar mes ką nors vadiname nuomone?

— Vadiname.

— Ar tai tas pats sugebėjimas, kaip ir žinojimas, ar kitas?

— Kitas.

— Taigi nuomonė turi vieną objektą, o žinojimas — kitą, nes šie sugebėjimai yra skirtingi.

— Taip.

— Vadinasi, žinojimas pagal savo prigimtį yra nukreiptas į būti ir siekia ją pažinti. Bet, man rodos, pirmiau dar reikia išsiaiškinti...

— Ką?

XXI. — Mes teigiame, kad sugebėjimai yra tam tik-

ra būties rūšis; jų dėka mes galime tai, ką galime,— ne tik mes, bet ir visi mūsų sugebėjimai — pavyzdžiui, regėjimą ir klausą aš priskiriu prie tokių sugebėjimų, jei suprantu, apie kokią rūšį aš kalbu.

— Suprantu,— tarė Glaukonas.

— Tad paklausk, ką aš manau apie tuos sugebėjimus. Aš nematau nei jų spalvos, nei formos, nei kokių nors kitų ypatybių, kurios būdingos kitiems daiktams ir pagal kurias aš skiriu juos vieną nuo kito. Sugebėjimai me aš įžvelgiu tik tai, i ką jis yra nukreiptas ir koks jo poveikis, ir pagal tai aš įvardiju vieną ar kitą sugebėjimą. Jei kryptis ir poveikis tie patys, aš laikau tai tuo pačiu sugebėjimu, o jei ir kryptis, ir poveikis skirtingi — tai jau kitas sugebėjimas. O kaip tau atrodo?

— Lygiai taip pat,— atsakė Glaukonas.

— Dabar, gerbiamasis, grįžkime atgal. Ar tu žinodavai laikai sugebėjimu, ar priskiri jį kuriai kitai giminei?

— Kaip tik laikau sugebėjimu, ir iš visų sugebėjimų stipriausiu.

— Na, o nuomonę kam priskirsime — sugebėjimams ar kuriai nors kitai rūšiai?

— Jokiū būdu. Juk nuomonė yra ne kas kita, kaip tai, kas mus įgalina manyti.

— Bet juk anksčiau tu pripažinai, kad žinojimas ir nuomonė yra ne tas pat.

— Argi protingas žmogus gali sutapatinti tai, kas neklaidinga, su tuo, kur pilna klaidų?

— Puiku,— tariau.— Aišku, kad sutariame, jog žinojimas ir nuomonė yra skirtingi dalykai.

— Skirtingi.

— Kiekvienas iš jų turi skirtingą objektą ir skirtingą sugebėjimą.

— Būtinai.

— Žinojimo objektas yra būtis; jis siekia pažinti jos savybes.

— Taip.

— O nuomone, kaip mes tvirtiname, nesiekiamo nieko kita, kaip tik manyti.

— Taip.

— Ar ji pažįsta tą patį, kaip ir pažinimas? Ar tai, kas pažįstama ir tariama, yra tas pat? O gal taip negali būti?

— Pagal tai, ką mes sutarėme, taip negali būti,— atsakė Glaukonas.— Jei kiekvienas sugebėjimas turi skirtingą objektą ir jeigu žinojimas ir nuomonė yra sugebėjimai, be to, kaip mes tvirtiname, skirtingi sugebėjimai, tai išeina, kad tas pats dalykas negali būti ir pažinimo, ir manymo objektu.

— Taigi, jeigu pažinimo objektas yra būtis, tai nuomonės objektas turi būti kas nors kita.

— Kas nors kita.

— Vadinasi, nuomonės objektas yra nebūtis? O gal nebūtis negali būti net ir nuomonės objektu? Kas turi nuomonę, turi nuomonę apie ką nors. Ar galima turėti nuomonę apie tai, ko nėra?

— Negalima.

— Taigi, kas turi nuomonę, turi nuomonę apie ką nors.

— Taip.

— Bet nebūtis nėra kas nors — visai pagrįstai galima sakyti, kad ji yra niekas.

— Be abejo.

— Taigi nebūčiai priskirsime nežinojimą, o būčiai — pažinimą.

— Visai teisingai,— tarė Glaukonas.

— Taigi nuomonės nesusijusios nei su būtimi, nei su nebūtimi.

— Nesusijusios.

— Taigi nuomonė nėra nei nežinojimas, nei pažinimas.

— Nei viena, nei kita.

— O gal, nesutapdama su jais, nuomonė aiškumu pranoksta pažinimą, o neaiškumu — nežinojimą?

— Ne, ji nepranoksta nei vieno, nei kito.

— Vadinasi, tu manai, kad nuomonė yra labiau miglota negu pažinimas ir aiškesnė negu nežinojimas?

— Daugeli kartų,— atsakė Glaukonas.

— Bet ji neperžengia šių ribų?

— Ne.

— Tada nuomonė yra kažkas tarpiška tarp žinojimo ir nežinojimo.

— Taip ir yra.

— Kaip sakėme anksčiau, jeigu kas nors yra kartu ir esantis, ir nesantis, tai jo vieta yra per vidurį tarp grynosios būties ir visiškos nebūties, ir šitai negali būti nei žinojimo, nei nežinojimo objektas, bet tik kažko, kas yra tarp nežinojimo ir žinojimo.

— Teisybė.

— Dabar paaiškėjo, kad tai, kas yra tarp jų, mes vadiname nuomone.

— Paaiškėjo.

XXII. — Kaip matyti, mums dar lieka surasti tai, kas būdinga abiem — ir būčiai, ir nebūčiai,— bet kas nėra nei gryna būtis, nei gryna nebūtis. Jei tai surasime, pagrįstai galėsime sakyti, jog tai kaip tik ir yra nuomonės objektas; kraštiniam nariams mes priskirsime savybę būti kraštiniais, o tarpiniam — būti tarpiniu. Ar ne taip?

— Taip.

— Dabar, kai šitai nustatėme, tegul, pasakysiu aš, atsako man tas gerasis žmogus, kuris neigia, kad yra grožis pats savaime ir tokio grožio ideja, visuomet tapat pati sau; tasai reginių mėgėjas pripažįsta tik daugybę gražių dalykų ir nepakenčia, kai kas nors sako jam, jog grožis yra vienas, kaip ir teisingumas, ir visi kiti dalykai: „Mielasis,— pasakysime jam,— argi tarp tokios gausybės gražių dalykų nėra nė vieno, kuris kuriuo nors atžvilgiu būtų bjaurus? Argi tarp teisingų poelgių nesurasime tokio, kuris būtų neteisingas, o tarp dorų — nedoro?“

— Taip,— tarė Glaukonas,— gražūs dalykai kuriuo nors atžvilgiu būtinai atrodyt bjaurūs; taip pat ir visi kiti dalykai, apie kuriuos kalbėjai.

— O argi daugelis sudvejintų dalykų dėl to negalės kitu atžvilgiu atrodyti vienpusiai?

— Galės.

— O jei mes ką nors vadiname dideliu, mažu, lengvu, sunkiu, tai ar tam turime daugiau pagrindo, negu vadinti priešingai?

— Nė kiek ne daugiau, nes kiekvienas daiktas gali turėti šias abi ypatybes.

— Kiekvienas iš daugybės daiktų arba bus, arba nebus toks, kokiu jį vadina?

— Šitie dalykai,— tarė Glaukonas,— panasūs į vaisėse kartojamas dviprasmybes arba į vaikų mįslę apie eunuchą, kuris metė akmeniu į šikšnosparnį; reikia įspėti, kuo eunuchas metė ir ant ko tupėjo šikšnosparnis. Ir šitie dalykai taip pat yra dviprasmiai, nes apie jokią daiktą negalima tvirtai teigti, kad jis yra vienoks arba kitoks arba kad jam tinka abu pavadinimai arba netinka nė vienas.

— Ką tu darysi su tokiais pavadinimais? — tariau.— Ar gali surasti jiems geresnę vietą negu tarp būties ir nebūties? Juk jie nėra labiau migloti už nebūtį ir negali būti labiau nesantys negu ji, jie nėra aiškesni už būtį ir negali būti labiau už ją esantys.

— Visai teisingai.

479

b

d

208

— Atrodo, įsitikinome, kad žmonių nuomonės apie grožį ir panašius dalykus dažniausiai svyruoja tarp gyronos būties ir visiškios nebūties.

— Įsitikinome.

— Bet mes jau iš anksto sutarėme, kad, jeigu atsi-rastų kas nors panašaus, šitai reikėtų laikyti tuo, apie ką mes manome, o ne tuo, ką pažįstame, nes tai, kas svyruoja tarp šių kraštinių narių, pagaunama tarpiniu sugebėjimu.

— Sutarėme.

— Todėl apie tuos žmones, kurie regi daugybę gra-žių daiktų, bet nemato grožio paties savaime ir nesu-geba sekti paskui tą, kuris juos veda į jį, ir apie tuos, kurie mato daugybę teisingų poelgių, bet nepastebi paties teisingumo ir panašiai, sakysime, kad jie apie tuos dalykus turi nuomonę, bet jų nepažįsta.

— Be abejo.

— O ką sakysime apie tuos, kurie mato dalykus pačius savaime, visuomet tapačius sau? Argi jie ne-pakyla iki pažinimo, užuot turėję tik nuomonę?

— Be abejo, pakyla.

— Ar nesakysime, kad jie mėgsta ir myli tuos da-lykus, kuriuos pažįsta, o anie—tuos, apie kuriuos tu-ri nuomonę? Juk prisimeni, kad pastarieji, kaip sakėme, mėgsta klausytis gražių balsų, gėrėtis gražiomis spal-vomis ir kitais gražiais dalykais, bet nepakenčia, kai kas nors jiems sako, jog egzistuoja ir grožis pats savaime?

— Prisimenu.

— Tad gal neapsiriksimė, jei juos pavadinsime nuo-monių mylėtojais, o ne išminties mylėtojais? Ar jie labai širs ant mūsų, jei šitaip juos pavadinsime?

— Jei manim patikės — nesirs: juk nedera širsti dėl teisybės.

— O tuos, kurie išvelgia kiekvieno dalyko esmę, vadinsime išminties mylėtojais, o ne nuomonių.

— Be abejo.

kus nesugebėtų leisti įstatymų dėl grožio, teisingumo ir gėrio arba išsaugoti jau esančių?

— Prisiekiu Dzeusu, jie nedaug kuo skiriasi nuo aklųjų.

— Argi mes verčiau padarysime sargybinius juos, o ne tuos, kurie pažįsta kiekvieno dalyko esmę, o patyrimu ir kitomis dorybėmis nė kiek jiems nenusileidžia?

— Iš tikro būtų keista pasirinkti ne juos, jei jie anieks nė kiek nenusileidžia ir dar turi tokį didelį pranašumą.

— Ar nereikėtų paaiškinti, kaip tiems patiems žmonėms gali būti būdingi abu šie dalykai?

— Reikia.

— Pokalbio pradžioje mes sakėme, kad pirmiausia reikia perprasti jų prigimtį. Jei mes sutarsime šiuo klausimu, tai, manau, sutiksime, kad tie patys žmonės gali turėti abu šiuos pranašumus ir kad valstybių vadovais turi būti tik jie, o ne kas nors kitas.

— Kodėl tu taip manai?

II. — Dėl filosofų prigimties sutarkime, kad jie aistringai siekia žinių ($\mu\alpha\theta\eta\mu\alpha$), kurios bent kiek atskleistų jiems esmę ($\omega\upsilon\sigma\iota\alpha$), amžiną ir nepatiriančią nei atsiradimo, nei išnykimo.

— Sutinku.

— Taip pat sutikime,— tariau,— kad jie siekia aprepti visą esmę, neišleidami iš akių, kiek tai nuo jų priklauso, nė vienos jos dalies — nei didelės, nei mažos, nei vertingos, nei menkavertės, tai yra elgiasi panašiai kaip garbėtroškos ir įsimylėjėliai, apie kuriuos anksčiau kalbėjome.

— Teisybė.

— Na, o dabar pagalvok, ar žmonėms, kurie turi tapiti tokie, kaip mes sakėme, būtinos dar ir tokios sąvybės...

— Kokios?

— Tiesumas, ryžtingas atsakymas bet kokio melo, neapykanta jam ir meilė tiesai.

— Natūralu, kad jos būtinos.

ŠEŠTOJI KNYGA

I. — Štai, Glaukonai,— tariau,— po ilgo svarstymo pagaliau paaiškėjo, kas tikrai filosofas, o kas — ne ir kas yra vieni ir kiti.

— Būtų buvę nelengva prieiti šitai trumpesniu keliu.

— Atrodo, kad nelengva. Mano nuomone, būtume geriau šitai išsiaiškinę, jei būtume kalbėję tik apie vieną dalyką ir būtume nesileidę į kitų klausimų svarstymą, kai aiškinomės, kuo teisingo žmogaus gyvenimas skiriasi nuo neteisingo.

— Apie ką toliau kalbėsime? — paklausė Glaukonas.

— Apie ką gi kita,— tariau,— jei ne apie tai, kas eina iš eilės? Kadangi filosofai sugeba suvokti tai, kas visuomet yra tapatu sau, o kiti klaidžioja tarp daugybės nuolat kintančių dalykų ir todėl nėra filosofai, tai kurie iš jų geriau tinka būti valstybės vadovais?

— Kaip mums deramai atsakyti į šį klausimą?

— Kurie pasirodys sugebą saugoti valstybės įstatymus ir papročius, tuos ir reikia skirti valstybės sargybiniams,— pasakiau.

— Teisingai.

— Turbūt aišku, ar ką nors saugoti reikia patikėti aklam, ar turinčiam gerą regėjimą.

— Kaipgi nebus aišku!

— O kuo geresni už akluosius tie, kurie, iš tikrųjų nepažindami nė vieno dalyko esmės ir savo sieloje neturėdami aiškaus jo atvaizdo, negali, kaip dailininkai, regėti aukščiausios tiesos ir, nuolat turėdami ją prieš akis, kuo tiksliausiai jos atkurti ir todėl prirei-

- Ne tik natūralu, mano mielas. Kiekvienas žmogus, iš prigimties apimtas aistringų siekimo, būtinai brangina visa, kas gimininga ir artima tam, ką jis myli.
- Teisybė, — pritarė Glaukonas.
- O ar rastum ką nors artimesnio išminčiai už tiesą?
- Kaip šitai suprasti?
- Ar gali tas pats žmogus mylėti ir išmintį, ir melą?
- Jokiu būdu.
- Todėl tikrai smalsaus proto žmogus nuo pat jaunumės turi atkakliai siekti tiesos.
- Be abejo.
- Bet jei visi žmogaus troškimai stipriai nukreipti į ką nors viena, mes žinome, kad tada jie tampa silpnėsi visų kitų dalykų atžvilgiu — tarsi į šalį nukreipta srovė.
- Žinoma.
- Taigi, jeigu jie yra nukreipti į žinių kaupimą ir panašius dalykus, šitai, manau, teikia malonumą jo sielai, o kūno malonumų toks žmogus atsisako, jeigu jis ne dedasi, bet iš tikrųjų yra filosofas.
- Tai neišvengiamo.
- Toks žmogus bus nuosaikus ir jokiu būdu ne-sieks turty, nes turtai ir prabanga, kuriems įsigyti de-dama tiek pastangų, tinka kam nori, tik ne filosofui.
- Taip.
- Kai nori atskirti filosofą nuo nefilosofo, reikia atkreipti dėmesį dar štai į ką.
- Į ką?
- Kad neliktų nepastebėti kokie nors žemi jo po-linkiai: juk smulkmeniškumas yra pikčiausias priešas sielos, kuri siekia to, kas dieviška, ir to, kas žmogiška, visumos.
- Tikra teisybė.
- Jeigu žmogus turi kilnią sielą ir mąstymu aprė-pia visuminio laiko ir būties esmę, tai ar, tavo many-mu, jis labai vertina žmogaus gyvenimą?
- Ne, jis negali jo labai vertinti, — atsakė Glau-konas.

486

b 212

- Vadinasi, toks žmogus ir mirties nelaikys baisiu dalyku?
- Aišku, nelaikys.
- Todėl bailios ir niekingos prigimties žmogui tik-roji filosofija, matyt, yra neprieinama.
- Atrodo, kad neprieinama.
- Na, o kuklus, negobšus, kilnios sielos žmogus, ne pagyrūnas ir ne bailys, ar gali kokiu nors būdu pa-sidaryti nesugyvenamas ir neteisingas?
- Negali.
- Todėl, norėdamas iširti, ar siela yra filosofiška, ar ne, turėsi jau iš pat mažens žiūrėti, ar ji yra teisinga ir romi, ar nesugyvenama ir žiauri.
- Žinoma, reikės žiūrėti.
- Manau, neišeisi iš akių dar ir štai ko...
- Ko gi?
- Ar žmogus lengvai mokosi, ar sunkiai. Juk ar galima tikėtis, kad žmogus rimtai pamėgs tai, prie ko jis kamuoja sielą ir ką sunkiai įveikia?
- Negalima.
- O jeigu jis yra toks užmaršus, kad neįstengia išlaikyti atmintyje nieko iš to, ką išmoko, ar gali jo galva nebūti tuščia ir žinių atžvilgiu?
- Kaipgi galėsi!
- Tuščiai vargdamas, jis galų gale ims neapkęsti ir paties savęs, ir tokio užsiėmimo.
- Žinoma.
- Taigi užmaršios sielos žmogaus jokiu būdu ne-priskirsime prie filosofų ir ieškosime žmogaus su gera atmintimi.
- Be abejo.
- Ar galime sakyti, kad sudarkytą prigimtį, ku-riai svetimos Mūzos, traukia nedarnumas?
- Žinoma.
- O ar tiesa, tavo manymu, gimininga darnumui, ar nedarnumui?
- Darnumui.

c

d

213

— Taigi ieškosime žmogaus, kuris, be kita ko, būtų darnios prigimties ir pasižymėtų igimtu proto subtilumu — šitai įgalintų jį suvokti būties esmę.

— Be abejo.

— O gal tu manai, kad visos šios savybės, kurias išvardijome ir kurios yra glaudžiai viena su kita susijusios, nebūtinai sielai, siekiančiai pakankamai ir tobulai suvokti būti?

— Ir dar kaip būtinai! — atsakė Glaukonas.

— O ar galėtum ką nors prikišti užsiėmimui, kuriuo sėkmingai užsimti gali tik tas, kuris iš prigimties turi gerą atmintį, yra nuovokus (επιμαθης), kilnios širdies, žavus ir, be to, tiesos, teisingumo, narsumo ir nuosai-kumo draugas ir sąjungininkas?

— Net ir pats Momas ¹ neturėtų čia ką prikišti.

— Ar ne vien šitokiems žmonėms — subrendusiems ir tobulai išauklėtiems — patikėtum valstybę?

III. Čia į pokalbį įsikišo Adimantas:

— Sokratai, tavo samprotavimams niekas nieko negalėtų prikišti. Bet ar nori žinoti, ką patiria klausytojai kiekvieną kartą, kai tu šitaip dėstai savo mintis? Neįpratę klausinėti ir atsakinėti, jie mano, kad kiekvienas klausimas, kurį tu pateiki samprotaudamas, tik šiek tiek nuveda juos į šalį, bet kai susideda daug tokių mažų nukrypimų, tai svarstymo pabaigoje paaiškėja, kad nukrypta gerokai ir atsirado prieštaravimas pradiniam teiginiam. Panašiai kaip žaidžiant šaškėmis igudę žaidėjai uždaro neigudusiems visus kelius ir šie nežino, kur eiti, taip ir tavo klausytojai šitame savo-tiškame žaidime, kur vietoj šaškių žaidžiama žodžiais, pagaliau atsiduria aklavietėje ir nebežino, ką sakyti, bet tiesa iš to nieko nelaimi. Aš kalbu, turėdamas galvoje mūsų atvejį; juk kiekvienas prisipažins, kad ne-sugebėtų prieštarauti tau nė vienu iš tavo pateiktų klausimų; bet pažiūrėkime, kaip yra iš tikrųjų: juk tie, kurie veržiasi į filosofiją ne tam, kad išsilavintų, kaip kad tie, kurie, jauni būdami, domisi ja, o paskui meta, bet, priešingai, atiduoda jai daug laiko, tie dažniausiai pasidaro keistuoliai — jei nenorime sakyti,

kad visai netikę, — ir net protingiausius iš jų užsiėmi-mas, kurį tu taip giri, vis dėlto padaro visiškai nenau-dingus valstybei.

Išklauses Adimanto, aš tariau:

— Vadinasi, tu manai, kad tie, kurie taip kalba, klysta?

— Nežinau, bet mielai išgirčiau tavo nuomonę.

— Tu išgirstum, kad, mano nuomone, jie sako tiesą.

— Bet kaip tada šitai suderinti su tuo, kad valstybė tol neatsikratys savo bėdų, kol jos nevaldys filosofai, kuriuos mes ką tik pripažinome netinkamais šitam da-lykui?

— Tu keli klausimą, — tariau, — į kurį galima at-sakyti tik palyginimu.

— Bet juk tu nesi įpratęs kalbėti palyginimais.

IV. — Ką gi! Tu įtraukei mane į sunkiai išspren-džiamo klausimo svarstymą ir dar juokiesi! Na, tai iš-klausyk mano palyginimo, kad įsitikintum, kaip sun-kiai man šitai sekasi. Geriausiųjų žmonių padėtis vals-tybės atžvilgiu yra tokia sunki, jog blogiau jau būti negali. Todėl palyginimui reikia sulipdyti juos iš dau-gelio vienas su kitu susijusių bruožų, kaip kad daili-ninkai piešia padarą, susidedantį iš ožio ir elnio, ir kitokias panašias baidyklės. Įsivaizduok, kad toks žmo-gus yra vieno ar kelių laiivų vairininkas. Jis yra di-desnis ir stipresnis už kitus jūreivius, bet apykurtis, trumparegis, ne ką išmano apie jūreivystę, o jūreiviai vaidijasi tarp savęs dėl to, kuriam valdyti laivą; kiek-vienas laiko save tinkamiausiu tam dalykui, nors nie-kada nesimokė vairavimo meno ir negali nurodyti, kas buvo jo mokytojas ir kada jis mokėsi; kai kurie net pareiškia, kad to ir nereikia mokytis, ir yra pasirengę sudraskyti tą, kuris pasakys, kad reikia. Jie užgula vairininką prašymais ir daro viską, kad tik jis patikėtų jiems vairą. Vieni jo visai neklauso, kiti šiek tiek pri-vengia, ir tada anie šituos išžudo ir išmeta į jūrą, o kilnųjį vairininką įveikia mandragora ², vynu arba ko-kiomis kitomis priemonėmis; užgrobę valdžią laive, jie ima jame šeimininkauti, geria, puotauja ir, žinoma,

d plaukia taip, kaip tokie tik ir gali plaukti; be to, jie giria ir vadina prityrusiu jūreivių, vairininku ir jūreivystės žinovu tą, kuris sugeba paimti vairą — arba jėga, arba įkalbėjęs vairininką, — ir vainoja tą, kuris netoks, ir laiko jį niekam tikusiu. Jiems net į galvą neateina, kad tikrasis vairininkas būtinai turi gerai nusimanyti apie metų laikus, dangų, žvaigždes, vėjus ir visus kitus su šiuo menu susijusius dalykus, jei iš tikrųjų nori valdyti laivą nepriklausomai nuo to, ar tai atitinka kieno nors norus, ar ne. Jie mano, kad negalima įgyti šio meno žinių, įgūdžių ir kartu vairininko valdžios. Kai laive dedasi tokie dalykai, ar jūreiviai tikro vairininko nelaikys tik pasipūtusiu plepiu³ ir netikėliu, kaip tu manai?

489

e — Tikriausiai, — atsakė Adimantas.
— Aš manau, kad nebereikia aiškinti tau, kuo šis vaizdas primena valstybės požiūrį į tikrus filosofus — tu juk supranti, ką aš turiu galvoje.

— Puikiausiai.

b — Tad visų pirma išaiškink šį palyginimą tam, kuris stebisi, kodėl valstybėse filosofai negerbiami, ir pasistenk jį įtikinti, kad dar labiau reikėtų stebėtis, jeigu jie būtų gerbiami.

— Aš jam išaiškinsiu.

c — Taip pat pasakyk jam, kad jis neklysta, sakydamas, jog žmonės, pasižymėję filosofijoje, daugumai yra nenaudingi, bet dėl jų nenaudingumo liepk kaltinti ne filosofus, o tuos, kurie nemoka jais pasinaudoti. Juk būtų keista, jeigu vairininkas prašytų jūreivių jam paklusti arba jeigu išminčiai belstųsi į turtuolių duris — tas, kuris sugalvojo šį sąmojų, melavo⁴. Priešingai, nė kiek nekeista, kad ligonis — nesvarbu, ar jis turtuolis, ar vargšas, — būtinai bėsis į gydytojo duris, o kiekvienas norintis paklusti — į duris to, kuris sugeba valdyti. Valdovas neprrašys pavaldinių paklusti jam, jeigu jis iš tikrųjų šio to vertas. Nesuklysi, šiuolaikinius valstybės pareigūnus palyginęs su ką tik minėtais jūreiviais, o žmones, kuriuos jie laiko netikėliais ir pasipūtėliais, — su tikrais vairininkais.

216

— Tikra teisybė.

d — Dėl šių priešasčių tokiomis sąlygomis geriausiam užsiėmimui nelengva tapti gerbiamam tu, kurie užsiima priešingais dalykais. Daugiausia ir labiausiai blogą vardą filosofijai užtraukia tie, kurie pareiškia, jog filosofija — tai jų užsiėmimas; tavo minėtas filosofijos niekintojas sakė, kad dauguma tu, kurie atsideda filosofijai, yra didžiausi nedoreliai, o geriausieji iš jų yra nenaudingi, ir aš tada su tuo sutikau, ar ne?

— Taip.

e V. — Taigi išsiaiškinome, kodėl dori žmonės yra nenaudingi.

— Išsiaiškinome.

— Ar nori, kad išsiaiškintume, kodėl dauguma iš jų būtinai yra blogi, ir, jei įstengsime, pamėgintume įrodyti, jog ir dėl šito filosofija yra nekalta?

— Žinoma, noriu.

— Tad klausykime ir atsakinėkime, prisimindami, kokiomis įgimtomis savybėmis, mūsų nuomone, turi pasižymėti žmogus, kad jis būtų nepriekaištingas. Jei atsimeni, visų pirma jis turi mylėti tiesą ir siekti jos visur ir visados, o tuščias pagyružas jokių būdu negali turėti nieko bendra su tikrąja filosofija.

— Tikrai taip sakėme.

— Juk jau vien šitas tvirtinimas yra visiškai priešingas tai nuomonei, kuri yra paplitusi apie filosofus.

— Visiškai priešingas, — patvirtino Adimantas.

b — Tad ar mūsų požiūriui apginti netiks pasakyti, kad žmogus, kuriam įgimtas žinių troškimas, iš visų jėgų siekia tikrosios būties? Jis nesustoja prie daugybės daiktų, kurie tik atrodo esą, bet nenuilsdamas eina pirmyn, ir jo aistra nenurimsta tol, kol jis nepaliečia kiekvieno daikto esmės ta sielos dalimi, kuriai ir dera liesti tokius daiktus — o dera šitai jiems giminingam pradui. Jo dėka priartėjęs prie tikrosios būties ir susijungęs su ja, jis pagimdys protą ir tiesą, jis ir pažins, ir gyvens tikrą gyvenimą, ir maitinsis tikruoju maistu, ir tik tokiu būdu išsivaduos iš kančių, bet ne anksčiau.

— Šitai puikiai tiks apginti mūsų požiūriui.

217

490

— Ar toks žmogus mėgs melą, ar, priešingai, jo neapkės?

c — Neapkės, — tarė Adimantas.

— Kadangi ji veda tiesa, nemanau, kad paskui ją sektų nedorybių pulkas.

— Jokiu būdu!

— Bet už tai ją lydės sveikas ir teisingas būdas, o po jo eis nuosaikumas.

— Teisybė.

d — Ar reikia vėl vardyti visą filosofo savybių pulką ir įrodinėti, kad jos yra būtinos? Be abejo, prisimeni, kad mes sutarėme, jog filosofui pritinka narsumas, sielos kilnumas, nuovokumas, gera atmintis? Tu man pa-prieštaravai, kad visi turi sutikti su tuo, ką mes sako-me, bet, metęs į šalį kalbas ir stebėdamas pačius filo-sofus, apie kuriuos čia kalbame, kiekvienas galėtų pasakyti, jog matąs tarp jų ir nenaudingų, ir daug ne-dorų žmonių. Ieškodami šio kaltinimo priežasčių, mes ir priėjome prie klausimo, kodėl dauguma iš jų yra blogi. Todėl mes vėl grįžome prie tikro filosofo pri-gimtinių savybių ir buvome priversti vėl iš naujo jas apibrėžti.

e — Iš tikrųjų taip, — tarė Adimantas.

VI. — Dabar, — tariau, — reikia pažūrėti, kodėl to-
kia prigimtis sugenda, kodėl daugelio žmonių ji sunai-
kinama, o tuos, kuriuose nors kiek jos išlieka, laiko
jeigu ne blogais, tai bent jau nenaudingais. Paskui ap-
tarsime savybes tų, kurie mėgdžioja filosofus ir imasi
jų amato, — tokios prigimties žmonės dažnai prašauna
pro šalį, nes yra neverti užsiimti filosofija ir tai viršija
jų jėgas; jie ir pelnė filosofijai ir visiems filosofams
visur tokį vardą, apie kurį tu kalbi.

— Kokį sugedimą tu turi galvoje?

b — Jei įstengsiu, pamėginsiu tau paaiškinti. Aš ma-
nau, kiekvienas sutiks su mumis, jog prigimtyje pasi-
žymincios visomis tomis savybėmis, kurias mes laiko-
me būtinomis, kad taptum tobulu filosofu, tarp žmonių
yra retos ir išimtinės, ar ne?

— Sutinku su tavimi.

— Tokių žmonių maža, o kiek daug yra jiems pra-
žūtingų dalykų!

— Kokių gi?

— Išgirsi keisčiausią dalyką — kiekviena iš tų pri-
gimtinių savybių, kurias mes išgyrėme, žudo sielą ir
atitraukia ją nuo filosofijos: aš turiu galvoje narsumą,
nuosaikumą ir visas kitas mūsų išvardytas savybes.

— Keista šitai girdėti, — pasakė Adimantas.

— Be to, — tariau, — sielą gadina ir atitraukia taip c

pat visos vadinamosios gerybės: grožis, turtas, kūno
jėga, įtakinga giminytė valstybėje ir kiti panašūs da-
lykai. Štai ir pasakiau bendrais bruožais, ką turiu gal-
voje.

— Suprantu, bet norėčiau išgirsti ir smulkesnį pa-
aiškinimą.

— Jei suvoksi, kas yra sugedimas apskritai, tada
tau pasidarys aišku ir neatrodys keista tai, ką čia sa-
kiau.

— O kaip šitai padaryti? — paklausė Adimantas.

— Mes visi žinome, — tariau, — kad kiekviena sek-
la, kiekviena augalo arba gyvulio užuomazga, negau-
dama tinkamo maisto, neturedama tinkamos vietos ir
tinkamų oro sąlygų, tuo labiau kenčia nuo šių nepri-
teklių, kuo yra stipresnė. Juk blogis gėriui yra labiau
priešingas negu tam, kas nėra gėris.

— Žinoma.

— Aš manau, kad tai, jog geriausia prigimtis, mai-
tinama netinkamu maistu, nukencia labiau negu vidu-
tinė, turi rimtą pagrindą.

— Suprantama.

— Ar ne panašiai, Adimantai, ir talentingiausias e

sielos, blogai auklėjamos, tampa itin blogos? Negi tu
manai, kad didžios nedorybės ir baisiausia niekšybė
kyla iš menkos, o ne iš veržlios, bet auklėjimo suga-
dintos sielos? Silpna prigimtis niekada nebus nei di-
džių gerybių, nei didelių niekšybių priežastis.

— Sutinku su tavimi.

— Taigi, jeigu mūsų aptarta filosofo prigimtis bus
tinkamai ugdoma, tai ji bręsdama būtinai įgis visokių 219

dorybių. O jeigu ji pasėta ir ima leisti šaknis į netinkamą dirvą, tai atsitinka priešingai, nebent koks dievas jai pagelbėtų. Bet gal ir tu manai, kaip dauguma žmonių, kad tik kai kuriuos jaunuolius sugadina sofistai, kad juos gadina paskiri žmonės ir tik apie juos ir esą verta kalbėti? Ar nematai, kad tie, kurie taip sako, patys yra didžiausi sofistai — jie puikiai sugeba perrausti ir perdirbti pagal savo užgaidas ir jaunuolius, ir senius, ir vyrus, ir moteris.

— Kada jie tai daro? — paklausė Adimantas.

— Tada, kai, sėdėdami susispaudę liaudies susirinkimuose arba teismuose, arba teatruose, arba karo stovyklose, arba kitokiuose sueigose, jie su didžiausiu triukšmu vienas kalbas ar veiksmus peikia, kitas giria, ir vis perdėtai — šaukdami ir plodami, o jų plūdimaši ir pagyrimus aidu atkartoja uolos aplink tą vietą, kur visa tai vyksta, ir triukšmas tampa dvigubai stipresnis. Kas, tavo manymu, tokiomis sąlygomis dėsis, kaip sakoma, jaunuolio širdyje? Koks privatus auklėjimas atsilaukys prieš tai ir nebus nuplautas ir nuneštas šitokios plūdimo ir gyrimo bangos? Ar jaunuolis neims laikyti gražiais ir bjauriais tų pačių dalykų, kaip ir jie? Ar nepradės elgtis taip, kaip jie? Ar nepasidarys toks, kaip ir jie?

— Būtinai taip bus, Sokratai, — tarė Adimantas.

VII. — Bet mes dar nekalbėjome apie didžiausią priedartą.

— Kokią? — paklausė Adimantas.

— Kurią tie auklėtojai sofistai pasitelkia, kai nestengia įtikinti žodžiais. Argi nežinai, kad nepaklunuji jie baudžia pilietybės atėmimu, pinigėmis bausmėmis, mirtimi?

— Žinau, kad jie šitaip baudžia.

— Koks kitas sofistas, kokie prieš juos nukreipti paskirų žmonių tvirtinimai istengtų juos įveikti?

— Manau, kad tokio sofisto nėra.

— Tikrai nėra, — pasakiau. — Būtų kvaila mėginti juos įveikti. Juk minios išauklėto, tai yra žmogiškai išauklėto, žmogaus požiūris į dorybę nebūna, nebuvo

ir tikriausiai nebus kitoks; bet dieviškajam auklėjimui, mielas drauge, kaip sako priežodis, padarykime išimtį⁵. Mat reikia gerai žinoti, kad visa, kas šitaip tvarkomose valstybėse išsilauko ir vyksta taip, kaip pridera, išsilauko tik dievo malonės dėka⁶, — šitaip sakydamas, nesuklysi.

— Ir man taip atrodo, — tarė Adimantas.

— Sutik, — tariau, — dar ir su šitokiu dalyku.

— Su kokiu?

— Kiekvienas iš tų atlyginimą imančių paskirų žmonių, kuriuos jie vadina sofistais ir laiko savo varžovais, moko ne ko nors kito, bet tų pačių dalykų, kurie yra minios pažiūros ir nuomonės, reiškiamos susirinkimuose, ir vadina tai išmintimi; panašiai būtų, jeigu kas, augindamas didelį ir stiprų žvėrį, perprastų jo būdą ir norus, žinotų, iš kurios pusės prie jo prieiti, kur jį paglostyti, kada ir dėl ko jis darosi piktas arba nusiramina, kada kokius garsus išduoda ir kokie pašaliniai garsai jį tramdo arba siutina, o perpratęs visa tai, ilgai su juo bendraudamas, vadintų šitai išmintimi ir, sudaręs taisyklių rinkinį, pradėtų mokyti, iš tikrųjų nežinodamas, kas jo pažiūrose ir noruose yra gražu ar bjauru, gera ar bloga, teisinga ar neteisinga, ir apie visa tai spręsdamas tik pagal to žvėries nuomonę, vadintų gerais tuos dalykus, kurie jam malonūs, o blogais tuos, kurie jį pykina, ir nemokėtų kitaip šito pagrįsti, bet tvirtintų, kad teisinga ir gera yra tai, kas būtina; kuo iš esmės skiriasi būtinybės ir gėrio prigimtis, jis nesupranta ir kitam negali paaiškinti. Vardan Dzeuso, sakyk, ar šitoks mokytojas tau neatrodytų keistas?

— Tikrai atrodytų keistas, — atsakė Adimantas.

— O kuo nuo jo skiriasi tas, kuris, pažinęs minios, susidedančios iš daugybės visiškai skirtingų žmonių, norus ir pomėgius — ar tapybos, ar dailiųjų menų, ar net politikos srityje, — jau laiko tai išmintimi? Jeigu jis rodo miniai savo poezijos veikalą ar kokį kitą kurinį, ar savo atsidavimą valstybei, tai pasidaro labiau priklausomas nuo tos minios negu būtina, ir tada va-

dinamoji „Diomedo prievarta“⁷ privers jį daryti tai, kam pritaris minia. O ar tai iš tikrųjų gera ir gražu — argi girdejai, kad kada nors kuris iš jų būtų dėl to sukęs galvą ir tie aiškinimai nebūtų kėlę juoko?

— Manau, kad niekada ir neišgirsiu, — atsakė Adimantas.

VIII. — Turėdamas visa tai galvoje, prisimink dar štai ką: ar įmanoma, kad minia sutiktų ir pripažintų, jog egzistuoja grožis pats savaime, o ne daugybė gražių dalykų, jog egzistuoja kiekvieno daikto esmė, o ne daugybė daiktų?

— Visai neįmanoma.

— Vadinasi, — tariau, — minia negali būti filosofu.

— Negali.

— Todėl ji ir peikia tuos, kurie užsiima filosofija.

— Žinoma.

— Peikia ir tie paskiri žmonės, kurie, bendraudami su minia, nori jai įtikti.

— Aišku.

— Visa tai turėdamas galvoje, sakyk, koki tu matai išsigelbėjimą filosofinei prigimčiai, kad ji neatsisakytų savo užsiėmimo ir pasiektų tikslą? Spręsk pagal tai, ką sakėme anksčiau. Juk sutarėme, kad tokiai prigimčiai būdinga dideli gabumai, gera atmintis, narsumas ir didžiadvasiškumas.

— Taip.

— Argi šitoks žmogus nuo pat vaikystės nebus pirmas draugų tarpe, ypač jei jo kūnas bus panašus į jo sielą?

— Aišku, bus!

— Aš manau, kai jis paūgės, ir giminaičiai, ir bendrapiliečiai norės pasinaudoti juo savo reikalams.

— Kurgi ne!

— Taigi prie jo puldinės su prašymais, rodys jam pagarbą, kad prisimeintų ir jau iš anksto užsitikrintų jo įtakingą globą.

— Paprastai taip ir būna, — pritarė Adimantas.

— Ką, tavo nuomone, šitoks žmogus darys tarp tokių žmonių, ypač jei likimas bus lėmęs jam gimti di-

deleje valstybėje, būti turtingam ir kilmingam, be to, dar gražaus stoto ir patrauklios išvaizdos? Ar neapims jo neįgyvendinamos viltys? Ar neims jis vaizduotis galįs valdyti ir graikus, ir barbarus? Ar nepasikels į puikybę, neims didžiūotis ir tuščiai pasikliauti savimi, neklausydamas proto?

— Veikiausiai taip ir atsitiks.

— Ir jei kas nors, nepaisydamas tokios jo padėties, priėjęs ramiai pasakys jam tiesą — kad jis neturi proto, bet būtų pravartu jį turėti, o išigyti jį galima tik visiškai atsiduodant šiam tikslui, — ar tu manai, kad jam, šitokiose bėdose gyvenančiam, bus lengva klausytis tokių dalykų?

— Nelengva!

— O jei kas nors — tegu tik vienas iš daugelio — dėl savo geros prigimties ir dėl to, kad tie žodžiai yra jam artimi, pajus jų jėgą, apsigrėš ir pasuks į filosofiją? Ką, tavo manymu, darys tie, kurie pasijus netekę jo paslaugų ir draugystės? Jie darys viską, griebsis visokiausių įrodinėjimų, kad tik perkalbėtų jį ir suniekinėtų tą, kuris jį įkalbinėjo, spės jam žabangas ir asmeniškai, ir viešai, iškeldami jam bylas.

— Tai neišvengiama.

— Argi toks žmogus galės tapti filosofu?

— Negalės.

IX. — Dabar matai, — tariau, — kad mes teisingai sakėme, jog net ir pačios filosofinės prigimties ypatybės, kai ji atsiduria blogose sąlygose, tam tikra prasme paskatina žmogų mesti savo užsiėmimą; šito priežastis būna ir vadinamosios gėrybės — turtai ir visokia gėrovė.

— Teisingai sakėme, — patvirtino Adimantas.

— Štai, mano drauge, kaip sugenda ir žuva geriausios prigimties žmonės, tinkami kilniausiam užsiėmimui, — o jų, kaip jau sakėme, tiek nedaug! Prie tokių žmonių priklauso ir tie, kurie valstybėms ir paskiriems žmonėms daro didžiausią žalą, ir tie, kurie padaro daugiausia gėro, jeigu juos traukia gėris. O silpnos pri-

gimties žmogus dar niekuomet nei valstybei, nei pas-
kiram piliečiui nėra padaręs nieko reikšminga.

— Tikra teisybė.

— Atsimetę nuo filosofijos, kuri jiems geriausiai
pritinka, šie žmonės palieka ją vienišą ir neišbaigtą, o
patys gyvena netinkamai ir neteisingai; filosofijos, ku-
ri liko našlaitė ir neteko savo giminaičių, imasi žmo-
nės, visai jos neverti. Jie užtraukia jai gėdą ir prie-
kaišą, kad, kaip tvirtina, anot tavoęs, jos niekintojai,
ją užsima arba nieko neverti, arba — tokių daugu-
ma — nusipelnę paties blogiausio žmonės.

— Taip kalbama apie juos.

— Ir ne be pagrindo kalbama, — pasakiau aš. —
Mat kai kurie žmogiškščiai, matydami tą sritį tuščią,
bet pilną skambių žodžių ir išorinio prašmatnumo, pa-
našiai kaip iš kalėjimo išstrukę kaliniai bėga į šven-
tyklas, meta savo amatą ir veržiasi į filosofiją — ypač
tie, kurie daugiau nutuokia apie savo amatą ir kuriems
geriau sekasi. Mat filosofija, nors ir būdama tokioje
padėtyje, palyginti su kitais užsiėmimais, vis dėlto yra
labiau gerbiama, todėl ji traukia 'augelį netobulos
prigimties žmonių; jų kūnai sužaloti amatų ir rankų
darbo, kurie palaužia bei išsekina ir sielą — juk tai ne-
išvengiama.

— Neišvengiama.

— Pažiūrėk į juos — kuo jie skiriasi nuo praturtė-
jusio kalvio, kresno ir nuplikusio, kuris, ką tik paleis-
tas iš grandinių, išsiprausė pirtyje, užsvilkko naują ap-
siaustą ir išsipuošė tarsi jaunikis — jis mat iš tikrųjų
rengiasi vesti savo nusigyvenusio bejėgio šeimininko
dukterį!

— Niekuo nesiskiria, — atsakė Adimantas.

— Kas gali gimi iš tokių žmonių? Neteisėti ir nie-
kam tikę palikuonys.

— Kitaip ir negali būti.

— Na, o kai žmonės, neverti auklėjimo, prisitinę
prie jo, netinkamai elgiasi, tai kokios, tavo manymu,
gimsta tada mintys ir nuomonės? Ar sofizmai nėra joms

496

224

tinkamiausias pavadinimas, nes jose nėra nei tiesos,
nei išminties?

— Be abejo.

X. — Taigi, Adimantai, — tariau, — lieka visai ne-
daug žmonių, kurie tikrai yra verti užsimti filosofija: b
tai arba kilnios sielos ir gerai išauklėti žmonės, gyve-
nantys tremtyje ir nepaliekantys filosofijos todėl, kad
nebuvo kam juos sugadinti, arba mažoje valstybėje gi-
mė didžios sielos žmonės, kurie nesidomi savo valsty-
bėles reikalais, nes laiko juos nevertais dėmesio. Prie
filosofijos pereis ir vienas kitas kitų menų atstovas,
kuris, turėdamas įgimtų sugebėjimų, teisingai panie-
kins savo užsiėmimą. Galbūt kai ką sulaikys ir toks
apynasris, kaip mūsų draugo Teago? Mat Teagui vis-
kas susiklostė taip, kad jis jau būtų metęs filosofiją,
bet pašlijusi sveikata jam trukdo užsimti politika. c

Apie mano paties demonišką ženkla⁸ neverta ir kal-
bėti — taip tikriausiai dar niekam nėra buvę. Visi tie,
kurie įeina į šį nedidelį skaičių, paragavę filosofijos,
pajunta, koks saldus ir palaimintas yra šis lobis; jie
matė minios beprotybę, taip pat ir tai, kad valstybėse
nėra nė vieno politiko, kuris protingai spręstų valsty-
bės reikalus, ir kad tarp jų neras sąjungininko, su ku-
riuo išvien eidami, pagelbėtų teisingumui ir išliktų gy-
vi, — priešingai, jeigu žmogus, atsidūręs tarsi tarp žvė-
rių, nenori kartu su jais daryti pikta, jis negalės vienas
prieš visus atsilaikyti ir, nespėjęs padaryti nieko gera
nei valstybei, nei draugams, žus be jokios naudos ir
sau pačiam, ir kitiems. Visa tai apgalvojęs, jis ramiai
gyvena ir dirba savo darbą, tarsi pasislėpęs už sienos
nuo smėlio audros ir liūtis. Matydamas kitus perte-
kusius nedorybių, jis yra patenkintas, kad nugyvens
šitą gyvenimą, nesuositepęs netiesa ir nedorais darbais,
o paskui pasitrauks iš jo su gražia viltimi, džiugiai ir
romiai.

— Vadnasi, jis pasitrauks, nemažai pasiekęs. 497

— Bet pasiekęs ne viską, ką galėjo, nes valstybės
santvarka buvo jam netinkama. Gyvendamas tinkamai
tvarkomoje valstybėje, jis ir pats būtų išaugęs, ir kar-
t

15 Platonas

225

tu su savo paties gerove išsaugojęs taip pat ir valstybės gerovę.

XI. Man atrodo, jau pakankamai paaiškinome, kodėl filosofija yra šmeižiama — nors tai ir neteisinga, — nebent tu norėtum dar ką nors pridurti.

— Nieko nenoriu pridurti. Bet pasakyk, kuri iš dabartinių santvarkų labiausiai tinka filosofijai?

— Nė viena, — atsakiau. — Kaip tik dėl to aš ir apgailėstauju, kad nė viena iš dabartinių valstybės santvarkų netinka filosofo prigimčiai. Jos sugadina tokią prigimtį ir pakeičia ją į blogąją pusę. Panašiai kaip iš svetur atgabenta sėkla, pasėta į jai svetimą dirvą, išsigimsta ir įgyja vietinių augalų savybes, taip ir filosofo prigimtis dabartinėmis sąlygomis neišstengia išsaugoti savo savybių ir pereina į kitą prigimtį. Bet atsidūrusi puikiai sutvarkytoje, kaip ir ji pati, valstybėje, ji parodys, jog iš tikrųjų yra dieviška, o visos kitos prigimtys ir užsiėmimai yra tik žmogiški. Žinau, kad dabar tu paklausi, kokia yra toji santvarka.

— Neįspėjai, — pasakė Adimantas. — Aš ketinu klausti, ar tai bus toji santvarka, kurią mes aptarėme, kurdami mūsų valstybę, ar kokia kita.

— Apskritai toji, tik reikia pridurti dar vieną dalyką. Jau ir tada minėjome, kad valstybėje visada turi būti tam tikra dalis, kuri laikytųsi tokio paties nusistatymo, kaip ir tu, kai, būdamas įstatymų leideju, leidai įstatymus.

— Minėjome.

— Bet nepakankamai šitai išsiaiškinome, nes jūs, iš anksto išsigandę, nutarėte, kad to klausimo nagrinėjimas bus ilgas ir sunkus. Bet juk ir visa kita taip pat nelengva išsiaiškinti.

— Ką?

— Kaip valstybė turi elgtis su filosofija, kad paties to nenukentėtų. Mat visi dideli dalykai yra nepastovūs, ir, kaip sakoma, kas gražu, tas sunku⁹.

— Bet vis dėlto mes tik tada baigsime įrodinėti, kai ir šitai pasidarys aišku.

226

— Jei nepavyks įrodyti, — tariau, — bus kalta ne geros valios stoka, bet nesugebėjimas — pats pamatysi, kaip aš noriu įrodyti. Klausyk, kaip drąsiai ir ryžtingai aš išdrįstu pasakyti, kad valstybė turi elgtis su filosofija visai priešingai, negu ji dabar elgiasi.

— O kaip?

— Dabar tie, kurie imasi filosofijos, yra dar paaugliai, tik ką išaugę iš vaiko amžiaus, dar nesusipažinę su namų ūkio tvarkymu ir piniginiiais reikalais. Vos tik susidūrę su sunkiausia filosofijos dalimi, jie tuoj pat meta ją, nors dedasi tikrais filosofais. Sunkiausia filosofijos dalimi aš vadinu įrodymų sritį. Vėliau jie laiko dideliu dalyku dalyvauti filosofų pokalbiuose, jei tik juos kviečiasi, nors, jų nuomone, filosofija reikia užsiimti tik tarp kitko. Į senatvę jie — išskyrus vieną kitą — užgęsta greičiau negu Heraklito saulė, nes jau niekada neužsidega iš naujo¹⁰.

— O kaipgi reikia elgtis su filosofija? — paklausė Adimantas.

— Visai priešingai. Paaugliai ir vaikai turi būti auklėjami ir mokytis filosofijos pagal savo amžių; augimo ir brandimo metu ypač reikia rūpintis kūno lavinimu, kad jis taptų geru filosofijos pagalbininku. Atėjus amžiui, kai pradeda vystytis siela, reikia įtemptai ją lavinti. O kai jėgos pradeda silpti ir žmogus pasidaro netinkamas politikai ir karo reikalams, tada jiems, tarsi dievui pašvęstiems gyvuliams, reikia leisti laisvai ganytis ir užsiimti kuo nors tik tarp kitko, jei jie nori palaimingai gyventi, o numirę gauti savo dalį ir tenai.

XII. — Tu kalbi, Sokratai, tikrai su užsidegimu. Vis dėlto aš manau, kad dauguma tavo klausytojų, pradedant Trasimachu, dar karščiau imtų tau prieštarauti — juk tu jų niekuo neįtikinai.

— Nesukiršink mane su Trasimachu — mes juk ką tik tapome draugais, o ir anksčiau nebuvoime priešai. Nepagailėsiu jėgų, kad įtikinčiau jį ir kitus arba kad bent duociau jiems kokios nors naudos kitame gyvenime.

227

nime ⁴¹, kai jie, vėl atgimę, susidurs su panašiais klausimais.

— Tu atidedi neišgam laikui!

— Tai niekis, palyginti su amžinybe. O kad dauguma žmonių netiki kito žodžiais, nereikia stebėtis. Juk jie niekad nematė to, apie ką mes dabar kalbame, — jiems tai tik frazės, tyčia jungiamos viena su kita, o ne teiginiai, savaime išplaukiantys, kaip dabar vienas iš kito. Ir žmogaus, kuris ir žodžiais, ir darbais būtų panašus į dorybę arba prilygtų jai ir viešpatautų valstybėje, panašioje į mūsų, jie niekada nėra matę — nei vieno, nei daugiau tokių žmonių. O gal tu kitaip manai?

— Jokiu būdu.

— Mano mielas, jie net nėra girdėję gražių ir kilnių kalbų, kuriose įtemptai visokiais būdais ieškoma tiesos tik dėl pažinimo ir kurios neturi nieko bendra su pasipūteliškomis kalbomis dėl tuščios garbės arba rungtyniaujančiomis teismuose ir kasdieniame gyvenime.

— Taip, tokių kalbų jie nėra girdėję.

— Aš jau ir tada visa tai numaciau ir būgštavau dėl to, bet, tiesos skatinamas, vis dėlto sakiau, kad nei valstybė, nei valstybės santvarka, nei paskiras žmogus tol nepasieks tobulumo, kol kokios nors aplinkybės neprivers tų negausių filosofų, kurie anaipol nėra nedori žmonės, nors dabar juos ir vadina nenaudingais, rūpintis valstybės reikalais — nesvarbu, ar jie to norės, ar nenorės, — o valstybė turės jiems paklusti, arba koks nors dieviškas įkvėpimas nepaskatins dabartinių valdovų ir karalių sūnų arba jų pačių aistringai pamilti tikrąją filosofiją. Aš nematau jokio pagrindo teigti, kad vienas kuris iš tų dviejų atvejų arba jie abu būtų negalimi. Kitaip mus teisingai išjuoktų, kad atsiduodame tuščioms svajonėms. Ar ne taip?

— Taip.

— Taigi, jei kada nors neaprepiamos praeities laikais arba dabar būtinybė vertė arba verčia žymius filosofus valdyti valstybę kokiam nors barbarų krašte, toli, kur nepasiekia mūsų akys, arba jei tokia būtinybė

iškils ateityje, mes esame pasirengę ryžtingai tvirtinti, kad tokia valstybė buvo, yra ir bus, nes joje viešpatuoja filosofijos muža. Tokia valstybė yra visiškai imanoma, ir mes kalbame apie galimus dalykus. Kad tai sunku, pripažįstame ir mes patys.

— Ir man taip atrodo, — pasakė Adimantas.

— Bet tu pasakysi, kad dauguma žmonių su tuo netiks.

— Tikriausiai.

— Mano mielas, nebūk toks griežtas daugumai žmonių. Jie tikrai pakeis savo nuomonę, jei tu, užuot su jais vaidijęsis, švelniai išsklaidysi jų klaidingą pažiūrą į meilę žinioms ir parodysi, kokius žmones tu vadini filosofais, nusakysi jų prigimtį ir užsiėmimą, kad jie nemanytu, jog tu kalbi apie tuos, kuriuos jie patys laiko filosofais. Ir jeigu jie pradės į filosofus šitaip žiūrėti, tai tu pasakysi, jog jie susidarė kitokią nuomonę ir kitaip apie juos atsiliepia. Negi manai, kad kas nors širs ant to, kuris pats neišrasta, ir pavydės tam, kuris pats nepavydi? Numanau tavo atsakymą ir pasakysiu, kad, mano nuomone, toki netikusį būdą turi ne daugelis, o tik vienas kitas žmogus.

— Nusiramink, aš visiškai sutinku su tavo nuomone.

— Be abejo, sutiksi ir su tuo, kad dėl daugumos žmonių nusistatymo prieš filosofiją yra kalti tie pašaliniai asmenys, kurie triukšmingai įsiveržia ten, kur jiems nedera, nuolat vaidijasi tarp savęs, vienas kitą įžeidinėja ir užsipuola — kitaip tariant, elgiasi taip, kaip filosofams visai netinka.

— Sutinku.

XIII. — Tuo tarpu tas, Adimantai, kuris iš tikrųjų nukreipė savo mintis į būti, neturi kada žiūrėti žemyn į žmonių rūpescius ir, kovojant su žmonėmis, pritinkinti neapykantos ir pavydo; matydamas ir stebėdamas tai, kas daru ir amžinai tapatu, nedaro neteisybių ir nepatiria jų, visą laiką yra tvarkos ir proto valdoma, jis tai pamėgdžioja ir stengiasi kuo labiau į tai panė-

šėti. O gal tu manai, kad yra koks nors būdas nepa-
mėgdžioti to, kuo bendraudamas gėriesi?

— Tai neįmanoma, — atsakė Adimantas.

— Bendraudamas su tuo, kas dieviška ir tvarkinga,
filosofas pats tampa — kiek tai žmogui įmanoma —
dieviškas ir tvarkingas. O apšmeižti galima viską pa-
saulyje.

— Tikra teisybė.

— Taigi, jeigu kokios nors aplinkybės privers filo-
sofą pasirūpinti, kad tai, ką jis ten mato, būtų perkelta
į žmonių asmeninį ir visuomeninį gyvenimą, o ne ap-
siriboti vien tik savęs tobulinimu, ar tu manai, kad jis
bus blogas nuosaikumo, teisingumo ir apskritai visų
visuotinių dorybių kūrėjas?

— Visai neblogas.

— Bet jeigu dauguma supras, kad mes apie jį sako-
me tiesą, tai argi jie pyks ant filosofų ir netikės mu-
mis, kai sakysime, jog valstybė niekuomet ir jokių bū-
du nebus laiminga, jeigu jos nenupieš dailininkai pa-
gal dieviškąjį pavyzdį?

— Jeigu supras, nepyks. Bet kaip jie tą valstybę
nupieš?

— Paėmę tarsi lentelę¹¹ valstybę ir žmonių papro-
čius, jie pirmiausia švariai juos nuvalys. Tai nelengvas
darbas. Bet tu žinai, kad jie jau iš pat pradžių skirsis
nuo kitų tuo, kad nesutiks užsiimti nei paskiru žmo-
gumi, nei valstybe, nei leisti įstatymų tol, kol negaus
švarios valstybės arba patys jos neapšvarins.

— Jie elgsis teisingai, — pasakė Adimantas.

— Paskui jie nupieš valstybės santvarkos apmatų.

— Be abejo.

— Paskui, mano nuomone, jie tobulins tuos apma-
tus, žiūrėdami dviejų dalykų: kas prigimtyje yra tei-
singa, gražu, nuosaiku ir panašiai ir, antra, kaip visa tai
pasireiškia žmonėse. Sumaišydami ir derindami žmonių
įgūdžius, jie sukurs žmogaus pirmavaizdį, nusižiūrėję
į tai, ką jau Homeras pavadino dieviška ir dievus pri-
menančia ypatybe, būdinga žmonėms.

— Teisingai.

230

— Aš manau, kai ką jie ištrins, kai ką pieš iš nau-
jo, kol žmonių būdą padarys kaip galima malonesni
dievams.

— Tai būtų labai gražus piešinys!

— Ar tu, kurie, kaip tu sakei, iš visų jėgų mus
puolė, mums nepasisektų įtikinti, jog kaip tik tokį
santvarkų braižytoją mes jiems tada gyreme, o jie
piktinosi, kad mes jam patikėjome valstybę? Jeigu jie
dabar mūsų paklausytų, ar nesuminkštėtų?

— Žinoma, jei jie protingi.

— Ką gi jie dar galėtų mums prikišti? Ar kad filo-
sofai nėra aistringi būties ir tiesos mylėtojai?

— Tai būtų keista.

— Ar kad filosofų prigimtis, kurią mes aptarėme,
negimininga aukščiausiam gėriui?

— Ir šito negalės prikišti.

— Argi prigimtis, suradusi sau tinkamą užsiėmimą,
nebus tobulai dora ir filosofinė? O gal šitai turėtume
tvirtinti apie kitas prigimtis — tas, kurias mes atme-
tėme?

— Žinoma, ne.

— Ar juos vis dar siutins mūsų žodžiai, kad nei
valstybė, nei piliečiai tol neišsivaduos iš vargų, kol
nepradės valdyti filosofų giminė ir kol santvarka, ku-
rią mes nupiešėme vaizduotėje, netaps tikrove?

— Tikriausiai dabar jau mažiau siutins.

— Jei nori, sakykime, kad jie ne tik mažiau siun-
ta, bet pasidarė jau visai romūs ir leidosi įtikinami,
nors ir iš gėdos.

— Labai norėčiau, — pasakė Adimantas.

XIV. — Tarkime, kad tuo juos jau įtikinome. Bet
kas ims ginčyti, kad tarp valdovų ir karalių sūnų gali
pasitaikyti filosofinės prigimties žmonių?

— Niekas.

— Ar kas galėtų tvirtinti, kad tokie žmonės būtinai
pages? Ir mes pripažįstame, kad jiems sunku išsaugoti
savo prigimtį. Bet kad visais laikais nė vienam iš jų
nepasisektų jos išsaugoti — kas galėtų šitai teigti?

— Kaip galima šitai teigti?

231

aukščiausią žinojimą (τα μείιστα μαθηματα), ar gal neištesės ir pabėgs, kaip kartais pabėgama iš sporto varžybų.

— Šito reikia žiūrėti. O kokį žinojimą tu vadini aukščiausiu?

XVI. — Tikriausiai prisimeni, kad mes išskyrėme tris sielos rūšis ir paaiškinome, kas yra teisingumas, nuosaikumas, narsumas ir išmintis.

— Jei neprisiminčiau, nebūčiau vertas klausyti toliau.

— O ar prisimeni, ką sakėme prieš tai?

b O ką?

— Sakėme, kad šioms savybėms geriausiai aptarti yra kitas, ilgesnis, kelias, kuriuo einant jos pasidarytų visiškai aiškios, bet jau ir iš to, kas pasakyta, galima padaryti reikiamas išvadas ir pridėti jas kaip įrodymus prie mūsų samprotavimų. Jūs sakėte, kad jums to pakaktų, ir mes padarėme išvadas, man rodos, ne visai tiksliai. Patys pasakysite, ar jos jus patenkina.

— Man jos pasirodė pakankamai įtikinamos, kitiems irgi,— atsakė Adimantas.

c — Bet, mano mielas, kai kalbame apie tokius svarbius dalykus, jų matas, jei jis bent kiek neatitinka tikrovės, negali patenkinti; tai, kas netobula, negali būti matu. Bet kai kam atrodo, kad to pakanka ir toliau nebereikia gilintis.

— Daug yra taip manančių. Tai lengvapėdiškumas.

— Šitokia galvosena ypač netinka valstybės ir įstatymų sargybiniui.

d — Suprantama.

— Tokiam žmogui, mano mielas, reikia eiti ilgesniu keliu ir žinioms įgyti dėti ne mažiau pastangų negu gimnastikos pratimams; kitaip, kaip ką tik sakėme, jis niekuomet nepasieks aukščiausio ir labiausiai jam reikalingo žinojimo.

— Ar tik ne tai yra svarbiau už teisingumą ir visa, ką mes aptarėme?

— Taip, yra kai kas už tai svarbiau,— pasakiau.— Ir šitai reikia aptarti ne tik bendrais bruožais,

kaip darėme iki šiol; priešingai, čia nieko negalima praleisti, viskas turi būti išbaigta. Argi ne juokinga, kad dėl menkaverčių dalykų darome viską, kad tik viskas būtų kuo tiksliau ir ryškiau, o svarbiausiam dalykui didžiausias kruopštumas tarytum visai nereikalingas!

e — Tu teisus,— pasakė Adimantas.— Bet negi manai, kad išsisuksi, nepasakęs, kas yra tas aukščiausias žinojimas ir apie ką jis?

— Nemanau. Na, klausk! Bet juk tu jau ne kartą esi girdėjęs apie tai. Matyt, arba neprisimeni, arba tyčia išsikšdamas nori vėl pridaryti man rūpesčių. Turbūt taip ir yra. Juk dažnai esi girdėjęs, kad gėrio idėja yra aukščiausias žinojimas: ji sąlygoja teisingumo ir visų kitų dorybių naudingumą ir tinkamumą. Tu ir dabar numanei, kad aš šitaip pasakysiu, ir dar pridursiu, kad šią idėją mes nepakankamai pažįstame, o jei-ju jos nepažįstame, tai net jeigu visa kita puikiausiai žinotume, iš to mums nebūtų jokios naudos, panašiai kaip tada, jeigu įsigytume kokį nors daiktą, negalvodami, kuo jis gali būti naudingas. O gal tu manai, kad svarbiausia kuo daugiau turėti, visai negalvojęnt, ar tai, ką turi, yra gera? Galbūt reikia pažinti visa kita, o apie grožį ir gėrį net negalvoti?

— Prisiekiu Dzeusu, ne.

XVII. — Bet juk tu žinai, kad dauguma gėriu laikoma malonumą (ἡδονή), o subtilesni žmonės— supratimą (φρόνησις).

— Kaipgi nežinosi!

— O ar žinai, mano mielas, kad tie, kurie taip mano, nemoka paaiškinti, kas yra supratimas, bet pagaliau būna priversti pasakyti, kad tai supratimas, kas yra gera.

— Tikrai juokinga.

c — Kaipgi nebus juokinga,— tariau,— jei, prikaišiodami mums, kad nežinome, kas yra gėris, paskui jie kalba su mumis tarsi su žinančiais ir vadina gėriu supratimą, kas yra gera: tarytum mums paaiškės, ką jie sako, jeigu jie dažnai tars žodį „gėris“.

— Tikra teisybė.

— Na, o tie, kurie gėriu laiko malonumą,— ar jie mažiau klysta? Ir jie būna priversti pripažinti, jog esama ir netikusių malonumų.

— Be abejo.

— Vadinas, pagal juos, gėris ir blogis yra tas pat.

— Tas pat.

— Taigi aišku, kad čia daug kas yra ginčytina.

— Žinoma.

— O argi neaišku ir tai, kad dauguma žmonių teisingumu ir grožiu linkę laikyti tai, kas tik atrodo esą tokie, o ne yra iš tikrųjų, ir pagal tai elgtis, susidaryti ir reikšti savo nuomones; tuo tarpu tariamu gėriu niekas nepasitenkina — visi ieško tikrojo gėrio, o tariamąjį niekina.

— Tikrai taip yra,— pritarė Adimantas.

— Gėrio siekia kiekviena siela, dėl jo ji viską daro; ji nujaučia, kad yra kažkas svarbaus, bet nesuprantą ir nemoka apibrėžti, kas tai. Ji negali tvirtai juo remtis, kaip visais kitais dalykais, todėl ji nepatiria naudos ir iš tų kitų dalykų. Nejaugi ir geriausieji valstybės žmonės, kuriems mes esame pasirengę viską patikėti, irgi turės klaidžioti tamsoje šio svarbaus dalyko atžvilgiu?

— Jokiu būdu.

— Aš manau, kad teisingumas ir grožis neturės gėrio saugotojo, jeigu neaišku, kuriuo atžvilgiu jie yra gėris. Man atrodo, kad be šito niekas negali jų pažinti.

— Tau teisingai atrodo.

— Mūsų valstybės santvarka bus tobula tik tuo atveju, jeigu ją saugos šiuos dalykus išmanantis sargas.

XVIII. — Tai būtina. O tu pats, Sokratai, kaip manai — ar gėris yra žinojimas, ar malonumas, ar dar kas nors kita?

— Man jau seniai buvo aišku, kad tu nepasitenkinsi kitų nuomone šiuo klausimu.

— Man, Sokratai, atrodo neteisinga, kad kitų požiūrius moki išdėstyti, o savo — ne, nors seniai užsiimi tais dalykais.

236

— Tai tu manai,— tarią,— kad teisinga kalbėti apie dalykus, kurių nežinai, ir dėtis žinančių?

— Visai ne žinančių; reikia kalbėti taip. Tarytum dėstytum tik savo nuomonę.

— Argi tu nepastebėjai, kad visos nuomonės, jeigu jos nepagrįstos žinojimu, yra niekam tikusios? Net ir geriausios iš jų yra aklos. Ar, tavo manymu, tie, kurie, turėdami fikrą nuomonę apie ką nors, neturi apie tai supratimo, skiriasi kuo nors nuo aklyjų, tiesiai einančių keliu?

— Niekuo nesiskiria.

— Argi tu norėtum geriau žiūrėti į tai, kas bjauru, miglota ir neaišku, jeigu galėtum iš kitų išgirsti apie tai, kas aišku ir gražu?

— Vardan Dzeuso, Sokratai,— sušuko Glaukonas,— nesitrauk į šalį, tarsi jau būtum užbaigęs kalbą! Mums pakaks, jei tu išaiškinsi gėrio klausimą taip, kaip aiskinai teisingumą, nuosaikumą ir visa kita.

— Man, mano mielas, šito tuo labiau pakaks. Kad tik įstengčiau, nes mano nevykęs uolumas gali sukelti jums juoką. Bet, mielieji, kas yra gėris pats savaime, kol kas šitai palikime nuošalyje, nes, man atrodo, jis yra aukštesnis už tas mano nuomones, kurias galėjau susidaryti pagal dabartinį savo supratimą. Aš mielai pakalbėčiau apie tai, kas gimsta iš gėrio ir yra tiksliausias jo atvaizdas, jeigu jūs norite; jei ne, numosiu ranka ir į tai.

— Kalbėk. Kitą kartą mums atsiteisi, paaškindamas, kas yra jo tevas⁴².

— Ir aš norėčiau gražinti jums visą skolą, o ne tik palūkanas, kaip dabar. Bet priimkite kol kas nors palūkanas — tai, kas gimsta iš paties gėrio. Tik saugokitės, kad nelyčia neapgaučiau jūsų, pakišdamas neteisingą sąskaitą.

— Saugosimės, kiek įstengsime. Tik tu kalbėk.

— Jeigu jūs sutinkate ir prisimenate, ką jau anksčiau ir apskritai ne kartą esame sakę.

— Ką gi?

— Mes teigiame, kad yra daug gražių dalykų,

237

c

d

506

b

507

b

daug gerų dalykų ir taip toliau, ir skiriame juos, skirtingai apibrėždami.

— Taip teigiame.

— Mes taip pat teigiame, kad yra grožis pats savime, gėris pats savime ir taip yra ir su visais dalykais, nors mes ir pripažįstame, kad jų daug, ir sakome, kad kiekvienas dalykas turi atitinkamą idėją, kuri yra viena ir kurią vadiname dailto esme — ji yra tai, kuo yra kiekvienas dalykas.

— Taip.

— Mes sakome, kad tuos dalykus galime matyti, bet negalime jų suvokti, o idėjas, priešingai, galime suvokti, bet negalime jų matyti.

— Visai teisingai.

— Kuo gi mes matome regimus dalykus?

— Regėjimu.

— Klausia girdime visa tai, ką galima girdėti, o kitomis jauslėmis juntame juntamus dalykus, ar ne?

— Be abejo.

— Ar tu atkreipei dėmesį į tai, koks brangus yra šis sugebėjimas matyti ir būti matomam, kurį kūrėjas suteikė mūsų jauslėms?

— Nelabai.

— O tu pagalvok štai apie ką: ar kad klausa girdėtų, o garsas būtų girdimas, reikia dar kokio nors trečio dalyko, be kurio nieko nesigirdėtų ir niekas neskambėtų?

— Nieko nereikia.

— Aš manau, kad ir daugeliui kitų sugebėjimų — bet ne visiems — taip pat nereikia nieko kita. O gal tu gali man paprieštarauti?

— Ne, negaliu.

— Nejaugi tu nepastebėjai, kad regėjimui ir viskam, ką galima matyti, tai reikalinga?

— Ką tu sakai?

— Nors akims būdinga regėti ir jos stengsis pamatyti, nors dalykai turi spalvą, tu žinai, kad akis nieko neįžiūrės ir spalvos bus nematomos, jeigu neprisidės kažkas trečia, turintis kaip tik tokią paskirtį.

— Kas gi tai?

— Tai, ką tu vadini šviesa, — atsakiau.

— Tu teisus.

— Taigi regėjimo pojūtį ir sugebėjimą būti regimam susieja labai svarbus pradas; jų ryšys vertingesnis už visus kitus, nes šviesa yra brangus dalykas.

XIX. — Taip, labai brangus.

— Kurį iš dangaus dievų tu laikai jos valdovu ir kieno šviesa įgalina mūsų regėjimą geriausiai matyti, o dalykus — būti regimus?

— Tą patį, kaip ir tu, ir visi kiti. Juk aišku, kad tu turi galvoje Saulę.

— Ar ne toks santykis yra tarp regėjimo ir šito dievo...

— Koks?

— Nei pats regėjimas, nei tai, kur jis atsiranda — mes tai vadiname akimi, — nėra Saulė.

— Nėra, — patvirtino Glaukonas.

— Bet iš visų jutimo organų akis yra labiausiai panaši į Saulę.

— Labiausiai.

— Ir regėjimo galią akis gauna iš Saulės, kuri ją tarsi išspinduliuoja.

— Žinoma.

— Vadinasi, ir Saulė nėra regėjimas. Nors ji — regėjimo priežastis, bet pats regėjimas ją mato.

— Taip yra.

— Tad žinok, — tariau, — kad Saulę aš vadinu gėrio kūdikiu — ji gimsta iš gėrio. Gėris pagimdo tai, kas panašu į jį patį: koks yra gėrio santykis su protu ir tuo, kas protu suvokiama, protu suvokiamoje srityje, toks yra Saulės santykis su regėjimu ir tuo, kas regima, regimoje srityje.

— Kaip tu sakai? Paaškinink geriau.

— Tu žinai, — tariau, — kad kai akys stengiasi įžiūrėti dalykus, kurių spalvos apšviestos ne dienos šviesos, o nakties blyškaus švytėjimo, jos mato silpnai ir yra beveik aklos, tarsi būtų netekusios regėjimo.

— Taip.

d

— O kai Saulė apšviečia daiktus, tos pačios akys aiškiai juos mato ir jų regėjimas būna puikus.

— Suprantama.

— Panašiai galvok ir apie sielą. Kai ji nukreipia savo žvilgsnį ten, kur spindi tiesa ir būtis, ji suvokia ir pažįsta jas, taigi yra protinga; o kai ji nukrypsta į tai, kas sumišę su tamsa, kas gimsta ir žūva, ji turi tik nuomonės, blaškosi nuo vienos nuomonės prie kitos ir atrodo netekusi proto.

— Atrodo, kad taip.

— Tad tai, kas pažįstamiems daiktams suteikia teisingumą, o žmogui — sugebėjimą pažinti, ir laikyk gėrio idėja — žinojimo ir tiesos pažinimo priežastimi. Kad ir kaip gražu viena ir kita — pažinimas ir tiesa, — bet jeigu gėrio idėją laikysi kažkuo dar gražesniu, galvosi teisingai. Kaip šviesą ir regėjimą yra teisinga laikyti panašiais į Saulę, bet būtų klaidinga juos laikyti Saule, taip ir čia: teisinga yra žinojimą ir tiesą laikyti panašiais į gėrį, bet klaidinga vieną kurį iš jų laikyti pačiu gėriu, nes gėrio prigimtis yra nepalyginamai vertingesnė.

— Kokiui neapsakomai gražiu tu jį laikai, jeigu saikai, kad nuo jo priklauso ir pažinimas, ir tiesa, o pats jis pranoksta juos savo grožiu. Bet, žinoma, tu jį laikai ne malonumu?

— Nepiktžodžiauk! Verčiau štai kaip pasižiūrėk į gėrį.

— Kaip?

— Manau, tu sutiksi, kad Saulė matomiems daiktams suteikia ne tik galią būti regimiems, bet ir gimimą, augimą ir maistą, nors pati Saulė nėra tapsmas.

— Be abejo!

— Lygiai taip pat pažiniems daiktams gėris suteikia pažinimą, buvimą (τό εἶναι) ir esmę, nors pats gėris nėra būtis; reikšmingumu ir galia jis pranoksta ją.

c XX. Glaukonas linksmam sušuko.

— O Apolonai, kaip aukštai mes pasikelėme!

— Tu pats kaltas, — tariau, — kad privertei mane pasakyti savo nuomonę apie tai.

240

— Tik tu jokiui būdu nepaliauk kalbėjęs ir užbaik bent jau tą palyginimą su Saule — pasižiūrėk, ar nepraleidai ko nors.

— Praleisti tai aš daug ką praleidau, — pasakiau.

— Nepraleisk nė mažiausios smulkmenos!

— Man atrodo, kad jų labai daug. Vis dėlto pasistengsiu, kiek bus įmanoma, nieko nepraleisti.

— Žiūrėk, nepraleisk! — pagrasino Glaukonas.

— Tai štai: yra, kaip sakėme, du valdovai; vienas d

iš jų valdo visas to, kas suvokiama protu, giminės ir sritis, o kitas — regimąjį pasaulį; aš nenoriu vadinti jo dangumi, kad neatrodytų, jog žaidžiu žodžiais. Ar perpratai šias dvi rūšis — protu suvokiamą ir regimą? — Perpratau.

— Išivaizduok liniją, padalytą į dvi nelygias dalis. Kiekvieną iš tų dalių, vaizduojančių regimąją ir protu suvokiamą sritis, vėl padalyk tokiu pat būdu, be to, regimąją sritį padalyk pagal didesnę ar mažesnę ryškumą. Tada į vieną iš gautų atkarpų pateks atvaizdai. Atvaizdais aš pirmiausia vadinu šešėlius, paskui atspindžius vandenyje ir kietų, lygių ir žvilgančių kūnų paviršiuje — žodžiu, visus panašius dalykus. Ar supranti mane?

— Suprantu.

— Į kitą atkarpą, panašią į pirmąją, sudėsi visus gyvus padarus, visų rūšių augalus ir pagamintus daiktus.

— Taip ir padarysiu, — pasakė Glaukonas.

— Dabar pasvarstyk, ar ne tas pat yra ir tikrumo bei netikrumo atžvilgiu: kaip tai, ką mes manome, santykiuoja su tuo, ką mes tikrai žinome, taip atvaizdas santykiuoja su tuo, kieno jis yra atvaizdas.

— Visiškai su tuo sutinku.

— Dabar savo ruožtu pagalvok ir apie protu suvokiamą sritį — pagal kokį požymį ją reikės padalyti? — O pagal kokį?

— Vienos protu suvokiamos srities dalies siela būna priversta ieškoti, remdamasi prielaidomis, naudodamasi atvaizdais iš anksčiau gautų atkarpų, ir todėl b

241

veržiasi ne į pradžia, o į užbaigimą. Tuo tarpu kitą dalį siela susiranda, eidama nuo prielaidos prie pradžios, kuri tokios prielaidos neturi. Šiuo atveju ji nesinaudoja atvaizdais, kaip pirmuoju atveju, bet eina į priekį, padedama pačių idėjų¹³.

— Aš nelabai supratau, ką tu pasakei.

— Grįžkime atgal, — tariau. — Gal tu lengviau suprasi, jei aš pirma pasakysiu štai ką: aš manau, tu žinai, kad tie, kurie užsiima geometrija, skaičiavimu ir kitais panašiais dalykais, kiekvienu atveju taria, kad jie žino, kas yra lyginis ir nelyginis skaičius, žino figūras, tris kampų rūšis ir kitus panašius dalykus. Šitai jie laiko pradiniais teiginiais, kurių nereikia įrodinėti nei patiems sau, nei kitiems, nes visiems yra aišku. Remdamiesi šiais teiginiais, jie aiškina visa kita ir nuosekliai baigia įrodyti tai, ką norėjo.

— Šitai aš gerai žinau, — pasakė Glaukonas.

— Žinai ir tai, kad, kai jie naudojami brėžiniais ir iš jų daro išvadas, jų mintis nukreipta ne į brėžinius, o į tas figūras, kurių atvaizdai yra brėžiniai: jie daro išvadas apie kvadratą patį savaime ir jo įstrižainę, o ne apie jų nubraižytąjį. Panašiai ir apie visus kitus dalykus. Tą patį galima pasakyti ir apie lipdinius ar piešinius — jie gali mesti šešėlių, gali atsispindėti vandenyje, bet patys jie yra tik atvaizdas to, ką galima pamatyti vien protu.

— Teisybę sakai.

XXI. — Tai pirmoji protu suvokiamos srities atmaina, apie kurią tada kalbėjau: siekdama jos, siela būna priversta naudotis prielaidomis ir neprieina pradžios, nes ji negali pakilti aukščiau už prielaidas. Ji naudojasi tik atvaizdais — daiktais, kurie priklauso žemesnei sričiai, ypač tais, kuriuose ji suranda ir vertina didesnę ryškumą.

— Suprantu, — pasakė Glaukonas; — tu kalbi apie tai, kas būna tiriama geometrija ir jai giminingais būdais.

— Suprask ir tai, kad antrąją protu suvokiamos srities atmaina aš vadinu tai, ką mūsų protas pasiekia

dialektinio sugebėjimo dėka. Savo prielaidas jis laiko ne kažkokiais pradais, o tik prielaidomis — tam tikromis pakopomis ir atramos taškais, siekiant visa ko pradžios, kuri jau neturi jokių prielaidų. Pasiekęs ją ir laikydamasis visko, su kuo ji susijusi, jis pagaliau prielaima galutinę išvadą, nesinaudodamas jokiais juslėmis prienamais dalykais, o tik pačiomis idėjomis ir jų tarpusavio santykiais, ir jo išvados susijusios tik su idėjomis.

— Suprantu, nors ir ne visai aiškiai: man atrodo, tu kalbi apie sudėtingus dalykus. Tu nori įrodyti, kad dialektika įgalina geriau pažinti būtį ir tai, kas suvokiama protu, negu vadinamieji mokslai, kurie remiasi prielaidomis. Tiesa, tie, kurie tyrinėja protu suvokiamą sritį, yra priversti tai daryti protu (νοῦς), o ne pojūčiais, bet kadangi jie tiria, remdamiesi savo prielaidomis, nepakildami iki pradų, tai, pagal tave, jie negali suvokti jos protu, nors protui ji visiškai prieinama, jeigu suvoksi pradus. Geometrams ir į juos panašiems būdingą sugebėjimą tu vadini, man rodos, nuovoka (διανοία). Tačiau tai dar ne protas, nes nuovoka užima tarpinę vietą tarp nuomonės ir proto.

— Tu puikiai supratai, — tariau. — Dabar keturioms linijos atkarpoms priskirk keturias sielos būsenas: aukščiausioji pakopa yra mąstymas (νόησις), antroje vietoje — nuovoka (διανοία), trečioje vietoje — tikėjimas (πίστις), o paskutinėje — spėjimas (εἰκασία), ir surikiuok jas pagal tai, kiek kuri iš jų susijusi su tiesa; kuo viena ar kita būseną artimesnė tiesai, tuo ji patikimesnė.

— Suprantu. Aš sutinku ir surikiuosiu jas taip, kaip tu sakai.